שלום עליכם

און אמעריקא

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000mrso

שלום עליכם

אין אַמעריקאַ

מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס און אַנדערע מעשיות

פערלאַג „וואַרהייט״ ניו יאָרק
1918

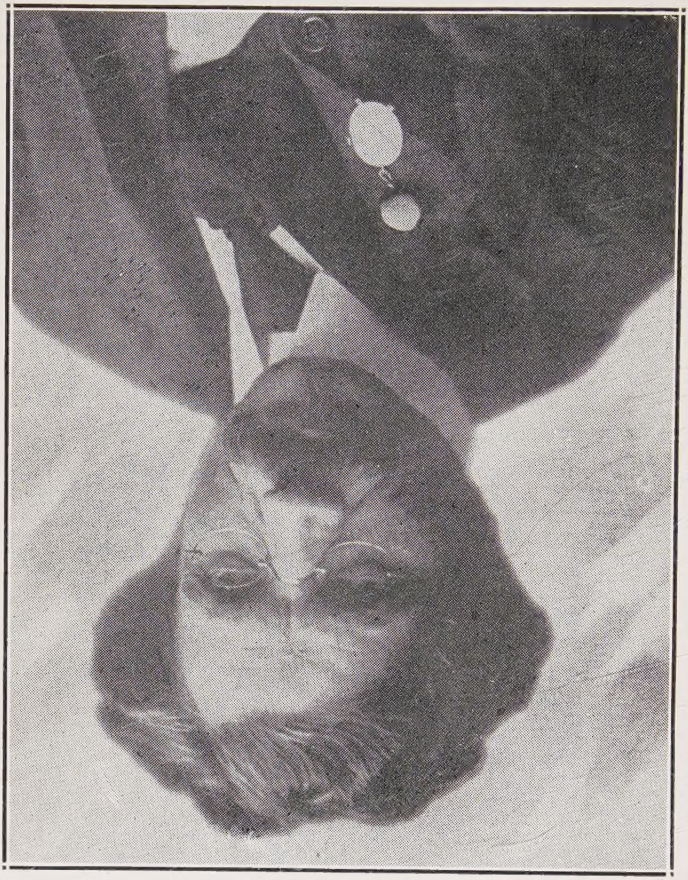

אין אַמעריקאַ

לעצטע שריפטען, געשריבען אין אַמעריקאַ,
אין די יאָהרען 1915—1916.

Copyright, 1918 By Mrs. O. Rabinowitz.
(Sholom-Aleichem).

אינהאַלטס פערצייכנים

זייטע.

א. — מאַטעל פּייסי דעם חזן׳ס אין אמעריקא.

סזלשוב, מיר זיינען שוין אין אמעריקא.	11
קריעת ים סוף.	23
אין געפענגניש.	35
א ים פון טרערען.	47
מיט ביידע פיס אויף דער ערד.	59
אין ניו־יארק אויף דער סטרים.	71
די האליאסטערע אויף דער ארבייט.	83
מיר זוכען א דושאב.	95
מיר ארבייטען אין שאפ.	107
מיר סטרייקען.	119
בתרילעווקע און ניו־יארק.	131
מיר מאכען א לעבען.	141
די רפואה פאר דער מכה.	153
מיר קאלעקטען.	165
מיר נעהען אין ביזנעס.	177
העללאו, לאנדסמאן.	187
מיר נעהען פארנדעסערען די ביזנעס.	197
מיר טופען.	207

ב. — עולם הבא (א שארוש) 215

ג. — א מעשה מיט א גרינהארן. 233

ד. — מיסטער גרין האט א דושאב. 243

מאַטעל פּייסי דעם חזן׳ס
אין אַמעריקאַ.

מזל טוב, מיר זענען שוין אין
אַמעריקאַ!

1

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקא !

א.

א ונז קומט מזל טוב — מיר זענען שוין אין אַמעריקא. דאָס הייסט, מע זאָגט, אַז מיר זענען אין אַמעריקא. אַמעריקאַ האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, וואָרום מיר זענען נאָך דער־ווייל אין „קעסטעל גאַרטעל". דאָס הייסט, אַמאָל האָט דאָס אַזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל גאַרטעל", נור „עלים איילאַנד". פאַר וואָס עפּיס „עלים איילאַנד"? „ווייל דאָס שטיקעל לאַנד האָט אַמאָל געהערט צו איינעם אלי, איז ער געווען אַ נאַרר ביז דער סטעלי." אַזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראַם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כעס אויפ'ן עלים איי־לאַנד מיט סכנות. למאי מע פערהאַלט די אָרעמע עמיגראַנטען און די רייכע לאָזט מען אַריין גלייך, ווי זיי קומען־אָן מיט'ן שיף. דאָס פּאַסט, זאָגט ער, נור פאַר פאָני־גנב, ניט פאַר אַזאַ פרייע מדינה. ווי אַמעריקאַ. אַלע דאַרפען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעמ׳ נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט־אָן שיטען מיט נעמען: קאָלומ־בוס, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאַציע... ער קלייבט זיך אָנשריי־בען אויף זיי אַ ליעד און אַוועקגעבען זיי אַ גאָב, אַז דער שוואַרצ־יאָהר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און פעדער און קיין ברעקעל פּאַפּיער. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו, אַז אויב עס געפעלט איהם ניט דאָס לאַנד, האָט ער אַ ברירה פאָהרען צוריק. און דאָס געדענקט איהר דאָך מסתמא פון אַמאָל, אַז די צוויי, פּיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט

א שכנה, מיט א גאנצער חאליאסטרע קינדער. האט זיך יעדער זיין נאמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעבענען זיי אויס אויף די פינגער: פיני קלעצעל, וועלוועל קאטער, מענדעל טשערנאהוז, חיים בופלאקס, פייטעל פעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאלי אויפ'ן שטערן, וואס מע רופט איהם „ושתי"...

שלאגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאגט אונז: „גענוג, גענוג קליינווארג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!" געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אויס ביי די נעמען: יונה דער בעקער, א איד א בעסן. איז ניט איינס. זיין ווייב ריבה די בעקערין, א אידינע מיט א רעטאנדע. איז ניט צוויי. דאס הייסט. זי האט געהאט א רעטאנדע. האט מען זי אוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאס ווארט „גרעניץ", דערמאנט זיך די מאמע אן אונזערע זאכען, וואס מע האט אויך אוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אן בעטען, טאמער איז מעגליך, מע זאל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אן צו וויינען. פאלט אן אויף איהר אליהו. למאי זי וויינט. זאגט זי, אז איצט איז זי שוין אין אמעריקא און האט שוין קיין מורא ניט פאר די אויגען, מעג זי שוין, זאגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

דו אזוי מע האט זי דורכגעלאזט מיט די אויגען — איז טאקי א נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דענן ניט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאל האבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך־המות, דעם טוידט פאר די אויגען? וויפיעל מאל האבען מיר זיך שוין געהאט אפגעזעגענט מיט'ן לעבען?

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט". איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האבען

דער אנדערער קאפויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און האפט א מיאוס'ען פסק פון איהר מאן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אן „בהמה", און „סאטע ציעג", און נאך אזעלכע נעמען, וואס ס'איז ניט כדאי איבערצו־חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאגט צו איהר שנור, אז קעץ רייסען זיך טאר א מענטש ניט זיין אין מיטען, ווארום ער קאן חאפען א דראפ...

ב.

דאס טהוען מיר אין עלים איילאנד? מיר ווארטען ביז מע וועט קומען פון שטארט, בעקאנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. חאטש שרייבען האט מען אונז אויס־געשריבען שוין וויפיעל מאל. מע האט אונז געשריבען, פערשרי־בען און אויסגעשריבען פאר'ן ארויפגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט ביי'ם אראפגעהן פון שיף. און אלע מאל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פאהרען מיר? און וועמען האבען מיר אין אמעריקא?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען א איד פייסי דער חזן — איז ער געשטארבען. האט ער איבערגעלאזט איין אלמנה — דאס איז די מאמע. האט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האט ער א חבר — הייסט ער פיני. האט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — הייס איך מאטעל. און דאס איז מיין חבר — הייסט ער מענ־דעל. און ווייל ער איז א גרויסער — האט איהם ברכה א נא־מען געגעבען לאשאק.

וועמען האבען מיר אין אמעריקא? גאנץ אמעריקא איז אונז בעקאנט און אלע אידען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פעסי די גראבע — אונזערע

און איך האָב אייך שוין לאַנג געזאָגט, אַז איך האָב עס פיינט. הויבט מען אָן רעדען פון גזירות אָדער פון פּאָגראָמען, געה איך אַוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאַר אַ האַנד און מיר לאָזען זיך שפּאַציערען איבער די גאַסען פון „פּרינץ אַלבערט".

ה.

„פּרינץ אַלבערט" איז געגוג גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פּערענטשעס. שטאָל און אייזען וואו מע טהוט זיך אַ ריהר. היינט „מענטשען". איך מיין די בעדיענער. מען רופט זיי „סטיוואַרדס". און „נוירסיסעס". היינט מאַטראָסען — אַזוי ווי די רוחות. לויפען אַרום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאָס וואָרט, אַז מיר וועלען אויסוואַכסען, ווערען גרויסע, זאָלען מיר זיך פערשרייבען פאַר מאַטראָסען.

איין חסרון האָט דער „פּרינץ אַלבערט". מע לאָזט אונז ניט אומעדום זיין. קוים ווילען מיר געבען אַ קוק־אַריין אַ ביסעל ווייטער פון צווישענדעק, וואו מיר פאָהרען, אַזוי טרייבט מען אונז דורך. טאַקי די מאַטראָסען גופא. גרויסע רשעים. און די פּאַסאַזשירען אַליין, פון יענע העכערע קלאַסען, זענען אויך רשעים. וואָרום זיי זאָלען ניט זיין קיין רשעים, וואָלטען זיי פערזאָגט די מאַטראָסען, מע זאָל אונז ניט טרייבען. וואָס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אָפּבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאַט ניט צופריעדען. ער פערשטעהט ניט, צו וואָס דאַרף מען קלאַסען? ער זאָגט, אַז אין אַמעריקאַ איז ניטאָ קיין קלאַסען. טאָמער גלויב איך איהם ניט, קאָן איך אַ פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האָט אָבער מיין ברודער אליהו פיינט, אַז מע פרעגט ביי איהם פּוסטע זאַכען. איך וועל שוין בעסער פרעגען ביי אונזער חבר פּיני.

זיך געלאָזט אויסמעסטען דעם „פּרינץ אַלבערט" אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט געווען אַזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ קוואַרטיר, ווי איצט. אַ וואַסער־שטיב. אַ דרייגאָרענדיגע שטוב אויפ'ן וואַסער. איך האָב אייך זי געהאַט שוין אמאָל אויסגעמאָהלט מיט אַלע פּישטשעווקעס. שטעלט אייך פאָר — איהר זיצט, דאַכט זיך, אין שטוב, אָדער איהר שפּאַציערט אַרום, די הענד אין די קעשענים, און — איהר פאָהרט! איהר עסט און — איהר פאָהרט! איהר טרינקט און — איהר פאָהרט! היינט די מענשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. אַ וועלט מיט מענשען. אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מיט אייך. און מחמת אַלע פאָהרען אויף איי, שיף און אַלע פאָהרען אין איין אָרט אַריין, קיין אַמעריקא — בעקענט איהר זיך מיט אַלעמען און אַלע בעקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואָהר אין איין טאָג אַזוי פיעל זאַכען, וואָס אין איין אַנדער אָרט וואָלט איהר עס ניט דערגאַנגען אין אַ יאָהר.

ד.

עה־וועה, וויפיעל בעקאַנטע מיין מאַמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פּיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאַכט צווישען די ווייבער! נאָר דאָס איז געווען גאָרניט קענען די בעקאַנטע וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פּיני האָבען זיך געפונען צווי־שען די מאַנסבילען וויפיעל מע האָט ניט גערעדט און גערעדט, האָט מען ניט געקאָנט זיך גענוג אָנרעדען. ווייבער האָבען גערעדט מעהר פון היימישע זאַכען. פון זאַכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך. צו דער שפּיזאַרני, ווייסגרעט, קויטיג גרעט, בעטגעוואַנט, זאַקען, ציכלעך, רעטאָנדעס. און די מאַנסבילען — די האָבען גערעדט פון אַמעריקא, פּרנסה, קאָלומבוס, גזירות, פּאָגראָמען.

אָהן גזירות און אָהן פּאָגראָמען קאָנען זיי זיך ניט בעגעהן.

ציוויליזאציע ! פראגרעס ! קאלומבוס !... און דא הויבט ערשט פיני אן ארויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אריין א איד איין עמיגראנט, א ווילד־פרעמדער :

— אז ס'איז יא אזא גליקליכע מדינה, ווי איהר זאגט, וואס אלע זענען גלייך, פון וואנען זשע נעמען זיך דארטען שלעפערס און גראפען און בעטלערס און שררות ? ממה־נפשך...

נאר מיר לאזען איבער פיני'ן מיט'ן אידען מיט נאך איר־ען. זיי זאלען זיך רייסען — אבי מיר זענען דערגאנגען וואס מיר דאר־פען, אז אין אמעריקא זענען קיין קלאסען נישט פארהאן. קומט אויס, אז מענדעל איז גערעכט. ער זאגט, אז קלאסען דארף מען פיינט האבען. דאס הייסט, אז די פאסאזשירען פון די העכערע קלאסען דארף מען פיינט האבען. פערשטעה איך ניט, פאר וואס ? וואס האב איך צו זיי ? זאגט מענדעל : וואס האבען זיי זיך פער־שלאסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאס צווישען די שפיעגלען ? וואס שטעהט זיי אזוי ניט אן, די גרויסע פריצים, צו זיצען מיט אונז אט דא, צווישען דעק ? מיר זענען דען קיין מענט־שען ניט גלייך מיט זיי ? אונזער גאט איז דענן ניט דער אייגע־נער, וואס זייער גאט ? — דערפאר האט ער דערלעבט אין זיי א נקמה. ס'איז געקומען א נאכט, וואס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאס האבען זיך אראפגעלאזט צו אונז, אין דריטע קלאס, און געווארען גלייך מיט אונז אלעמען.

דאס איז געווען אין דער נאכט פון יום־כפור, צו כל־נדרי.

ז.

מ חמת דער „פרינץ אלבערט" איז ארויסגעגאנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פראווען יום־כפור אויפ'ן שיף. ערב יום־כפור האבען מיר זיך פערפאסט מיט געבראט־טענע קארטאפעל — „פעטייטעס" רופט מען עס דא. קיין כשר'ע קיך

אונזער חבר פּיני האָט דוקא ליעב צו רעדען פון אַזעלכע זאַכען. ער קאָן איך אָפּשיטען מיט רער. און האָט איהר איהם נור זאַטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז ווי איין אָנגעדרעהטער וועקזייגער. ער וועט ניט אַנשוויגען ווערען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אַליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב געפּאַקט פּיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעק. ער האָט אַריינגעטהאָן זיין שפּיץ נאָז אין אַ בוך. מחמת ער איז אַ קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגעגאַנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּיס פרעגען.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי ? — קטנתי הייסט ביי איהם קליינינטשקער. אַזוי רופט מיך פּיני בעת ער איז אויפגעלעגט. און אויפגעלעגט איז ער כמעט אַלע מאָל. אפילו דעמאָלט, ווען ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאָלט, ווען זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אַזוי און אַזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אַז אין אַמעריקא איז ניטאָ קיין קלאַסען ?

האָט איהר בעדאַרפט אָנקוקען, ווי אָט דער פּיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפלאַקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פייערדיגע הויכע ווערטער : אַז אַמעריקא איז דאָס איינציגע לאַנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אַמעריקא, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אַט־אַ־דאַ־אַ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פּרעזידענט". און ווייטער אַביסעל זאָל זיצען אַ בעטלער, אַ שלעפּער, אַ ניקס שבניקס. און נאָך אַ ביסעל ווייטער — אַ גראַף, אַ שררה, אַ מיליאָנשטשיק !

אויפ'ן אויער, אז אט דער יונגערמאן מיט'ן געלען בערדעל (אליהו) איז א מורא'דיגער בעל־מנגן. זיין דאוונען — פס! און ווער שמועסט, אז זיין קליין ברודערעל, אט דער קטנתי (דאס מיינט מען מיך), זאל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאפראנא, וועלען מיר האבען א יום־כפור, אז גאט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האט זיך ניט געבעטען, מע זאל איהם לאזען צו־רוה. וויפיעל ער האט ניט געשוואָרען, אז ער האט זינט ער לעבט נאך ניט געדאוועט פאר'ן עמוד ימים נוראים. עס האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל. מע האט איהם כמעט מיט גוואלד אוועקגעשטעלט פאר'ן עמוד (א קיילעביג טישעל מיט א ווייסען ליילאך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני גענומען פאר איין אויר־הער: „געה, קטנתי, צו דער ארבייט!" און מיר האבען אוועק־געלעגט פאר די פאסאזשירען א כל־נדרי, וואס זיי וועלען איהם האבען צו גערענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות". און ניט אזוי די „יעלות", ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאנסבי־לען. פריהער האט מען נור געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט די נעזער. דערנאך האט מען גענומען ווישען די אויגען. דער־נאך — ווייגען שטילערהייד. דערנאך — ווייגען העכער און הע־כער, שרייען, קוויטשען און פאלען חלשות. זיי האבען זיך דער־מאנט, אז ערשט פאר־א־יאהרען איז מען געווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פלאץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך. איצט איז מע נע־ונד, געיאגט און געטריבען, ווי די שאף, וואס מע פיהרט צו דער שחיטה, צענויפגעפאקט קאפ אויף קאפ. מע קאן דעם אטהעם ניט האפען. איהר קאנט פערשטעהן, אז אפילו

איז אויף „פרינץ אלבערט" נישט פארהאן, לעבען מיר די גאנצע צייט פון פעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און צוקער אלע טאג. ס'איז גארניט אזוי שלעכט. מע וואלט גע־קאנט א גאנץ יאהר אזוי לעבען. זאגט אבער ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, אז פון פעטייטעס ווערד געשוואלען דער בויך. נאר וואס זי קאן זאגען! ס'איז דענן פארהאן א זאך, וואס זאל איהר געפעלען? אויף אלסדינג געפינט זי אייך א חסרון. למשל, איהר געפעלט ניט דער „פרינץ אלבערט", למאי ער קריכט. וואו איז דאס געהערט געווארען, זאגט זי, אז א נסיעה זאל געדויערען צעהן טעג? זאגט מען איהר, אז שולדיג איז ניט דאס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פיני נעמט זיך אונטער איהר געבען צו פערשטעהן, אז דער ים בעטרעפט דריי מאל אזוי פיעל וויפיעל די יבשה, די טריקעניש. זאגט מיין ברודער אליהו, אז ניט דריי מאל, נאר צוויי מאל אזוי פיעל. וואס־וואס — נאר געאגראפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פארהאן, זאגט ער, צוויי דריטעל וואסער, איין דריטעל טריקעניש. קומט, זאגט ער, אוים די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאל אזוי פיעל, ווי יבשה. זאגט פיני: ניין, דריי מאל. זאגט אליהו: ניין, צוויי מאל. „דריי מאל!" „צוויי מאל!" — צעקריעגט מען זיך, נאר מע בעט זיך גיך איבער.

ח.

ער וועט דאוונען פאר'ן עמוד? זאגען כל־נדרי? פערשטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאקי קיין חזן קיינמאל ניט געווען. איז אבער זיין טאטע געווען א חזן, און א בעריהמטער חזן. א קול־נגינה האט ער. עברי קען ער. וואס דארף מען נאך? און דערצו האט שוין אונזער חבר פיני מיטגעהאלפען, אז מע זאל מיין ברודער אפילו בעטען זאגען כל־נדרי. ער האט ארויסגעלאזט א קלאנג איבער'ן גאנצען שיף, איינגערוימט יעדען בעזונדער א סוד

קריעת ים סוף

די אויסגעפּוצטע פּאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען מיט די הויכע גלאַנצענדיגע ציליגדערעס אויף די קעפּ האָבען זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומר'שט דעם שוויים. נאָר איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו די סטיוואַרדס און די מאַטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען אין די זאַקען און שאָקלען זיך און וויינען און יאָמערען — אפנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן הארצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום־טוב'דיגער זיידענער פעטשיילע, מיט'ן מחזור אין די הענד, און באָדט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז היינט גוט ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

י.

ויף מנרגען האָבען מיר זיך געפעדערט אויפצושטעהן א ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון־עולם" מיט'ן אַלטען בעקאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון גאָרנישט ארויסגעקומען. ס'איז געווען אונמעגליך ניט נור צו דאַוונען — מע האָט נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפען צום עמוד. עס איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מיר זעהען ניט כמעט איינס דאָס אַנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטאַרבען. יאָ, מיר שטאַרבען.

וואָס האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיעד, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען.

2

קריעת ים-סוף

א.

איך האָב אייך געהאַט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פּסק, וואָס מיר האָבען געחאַפּט יום־כּפּור אין דערפריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אַלבערט". דאָס איז געווען אַ מיאום'ער פּסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס גאַנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קלייניגקייט. עפּיס אַ חמאַ־רעלע, אַ שוואַרץ, אַ געדיכט וואָלקענדעל האָט זיך נאָך פון ביי נאַכט, באַלד נאָך כל־נדרי, בעוויזען אויפ'ן עק הימעל. פריהער פון אַלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָ־רום אַז אַלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געוויינט און געזאָגט תהלים נאָך כל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומגעשפּאַ־ציערט איבער'ן „פּרינץ אַלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פער־קלויבען אין אַ ווינקעלע, געזעסען און געשוויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן האַרצען. נאָר אַביסעל אומעטיג־ליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — ווייס איך ניט. איך האָב געטראַכט פון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אַז דאָס איז אַלסדינג זיינס? און וואָס טראַכט ער זיך, אַז ער הערט אַזוי פיעל אידען זאָגען תהלים, לויבען איהם און גיסען אויס פאַר איהם דאָס האַרץ? די מאַמע זאָגט, אַז ער הערט און זעהט אַלעמען. און אַז ער ווייסט אַלסדינג. אפילו דאָס, וואָס

אהין און אהער, אַרויף און אַראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? אַ מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואָוו־רען, אַז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף, — זאָגט מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פּיני באַמקעט צו: „יאָ, ס'איז קריעת ים־סוף...“ דאָס ערש־טע מאָל, וואָס די צוויי זאָגען ביידע איין זאַך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף“ האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אַנדער פּאַרשוין, טהוט אַ קוק אין דרויסען אַרויס און גיט צו, אַז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּיס מאָדנע אַוועק אין אַ זייט אַריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמעס מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... ווער מיר דאַוונען? וואָס מיר יום־כּפּור? מע האָט שוין גאָר פערגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פּעטשאַטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אַז אָט שטאַרבט זי!

דערנאָך האָט זי גענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי איינגערעדט צו פאָהרען קיין אמעריקאַ. זי האָט גע־וואוסט פריהער, אַז אמעריקאַ איז סיביר. ערגער פון סיביר. סי־ביר איז גאָלד קעגען אמעריקאַ!... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר גענומען זאָגען אַביסעל מוסר, אַז אַ מענש בעדאַרף אַלסדינג קאָנען אַריבערטראָ־גען, וואָרום ס'איז אַ גאָט'ס זאַך. אַ סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרום ס'איז איהר מיט אַ מאָל געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג האָט גענומען חלש'ען אונזער חבר פּיני'ס ווייב, טייבעל. איז פּיני אַרויס

איך טראַכט אין דער מינוט ביי זיך אין הארצען. אויב אזוי, איז ניט גוט. ווארום איך האב גאר־וואס געטראכט פון א גוטען עפעל, פון א זיסע באר און חאטש פון א טרונק וואסער. קאלט וואסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן הארצען — און טרינקען טאר מען נישט. יום־כפור נאך כל־נדרי — ווער וועט דאס טרינקען וואסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער וויל גאר, איך זאל פאסטען ביז מארגען ביינאכט נאך יום־כפור. זאגט די מאמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאנצען שיף און קאן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אן א מאטראס, אז דארט, ביים סאמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאטעל! מאטעל?" — „וואס איז, מאמע?" — „וואס הייסט וואס איז? שלאפען געה! מארגען דארף מען אויפשטעהן פריה, האסט פערגעסען? ס'איז יום טוב..." גלוסטען גלוסט זיך ניט. נאר מע דארף געהן שלאפען.

ב.

איך מארגען, אז מיר האבען זיך אויפגעחאפט אין דערפריה, איז שוין דער גאנצער הימעל געווען בעלעגט. דער ים האט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואליעס האבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געווארפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפיס א שפענדעל, א שפיעלעכעל. די מאטראסען האבען גענומען לויפען אהין און אהער, ווי די פער'סמ'טע מיין. די סטיווארדס האבען זיך צוגעהאלטען ביי די פערענטשעס. די פאסאזשירען זענען געגאנגען הארט ביי די ווענט און געפאלען כמעט אויף יערען טריט. מיט א מאל האט געגעבען א גאס א שלאקס־רעגען. דונערען האבען זיך געטראגען איינס נאך דאס אנדערע. גאט פאהרט אויף זיין רייטוואגען. אום יום־כפור גאר!... איין בליץ נאכ'ן אנדערען בעלייכט אויף א רגע דעם שווארצען געדיכטען הימעל. דער „פרינץ אלבערט" קרעכצט, שאקעלט זיך

ליולקע", איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פינ'ם רעגען געוואָרען פיטש־נאס. האָטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אליין נישט געקאָנט טרעפען. מע האָט אונז גענומען מחילה אונ־טער די הענד און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוה אריין.

ה.

דיפיעל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? א טאָג, צוויי און אפשר אלע דריי — דאָס ווייס איך ניט. איך האָב שוין פערגעסען. איך ווייס נאָר איין זאך, אז מיר האָ־בען זיך אויפגעהאפּט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואסער — ווי א גלאָז. דער „פרינץ אלבערט" איז געלאָפען איין אויס־געצוואָגענער, איין אויסגעפּוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואסער. געפינעט, געברויזט און געשפּריצט אויף אלע זייטען. די פּאַסאַזשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז ארויס אין דרוי־סען אלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זונן, אויף דער שע־נער, ליכטיגער וועלט. עמיצער האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אָט באלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער ווייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פּליאַמע. די פּליאַמע ווערד אלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער ווייטען. אהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגעל־בוימער. גיך זענען פערגעסען געוואָרען אלע צרות. די פּאַסאַזשירען האָבען זיך אלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. די ווייבער האָבען זיך אויסגעפּוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די באָרד. ברכה און טייבעל האָבען זיך אויסגעשלייערט. די מאַמע האָט אָנגעטהאָן איהר שבת־דיגע זיידענע פעטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען נישט געהאַט וואָס אָנצוטהון. און ס'איז טאַקי

מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר אַ בעשרייבונג, אַ קאַ־מעדיע!“ — ער האָט אַריינגעלעגט ביידע הענד אין די חויזענ־קעשענים און פערדרוקט דאָס קאַפּעלישעל אויף אַ זייט. ער האָט גע־זאָגט: „שוטים! נאַראַנים! דאַכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אַהרען, אַז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאַטשעט זיך? אַ מענטש, אַ בער־דעת, גיט זיך איין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך אַ בויג אַהער, בויג איך זיך אויס אַהין. און אַז דאָס שיף בויגט זיך אַהין, טהו איך זיך אַ בויג אַהער. ווערד עס אָנגערופען באַלאַנץ“...

און בויגענדיג זיך אַהין און אַהער, האָט פּיני אונז בעוויזען אַ „באַלאַנץ“, אַז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי גענומען און אוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אַמאָל געהאַט... דאָס אייגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאַסאַזשירען. מע האָט זיך קוים פערשלעפּט איטליכער צו זיין געלעגער און מען איז אַנידערגעפאַלען ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאַלטען לענגער פון אַלעמען. מענדעל האָט געהאַט אַ סגולה פון איין עמי־גראַנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראַנט איז אַ „גע־רויכערטע ליולקע“. אַזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אַמעריקאַ הין און צוריק. ווייסט ער אַ סגולה צום ים. די סגולה בעשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאַלובע, קוקען אין דער ברייט פון'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אַז איך פאָהר רייטענ־דיג אויף אַ פערד, נאָר אַז איך שליטעל זיך מיט אַ שליטען אויפ'ן שניי. דער סיף איז געווען, אַז דער עמיגראַנט, די „גערויכערטע

צו געהן, האפט א סטוסאק פון הינטען. אלע זענען דא, יונג און אלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז א דערשטיקעניש. די טיר האט מען געשלאסען. א קייט האט מען אויפגעהאנגען איין אייזערנע. מיר קאנען זעהען נאר דורך די פענסטער, וואס אין דרויסען טהוט זיך. קיין מאל האבען מיר זיך ניט געפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מיר האבען אויס־געזעהען ביי זיך אין די אויגען ווי געפאנגענע. „פאר וואס? פאר יוען?" — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. געקומען קיין אמעריקא. נאר וואס דען? די פאסאזשירען פון ערשטע און צווייטע קלאס האט מען אראפגעלאזט דורך א לאנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפ. נו, און וואס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאך שוין אין אמעריקא!

— ניט פאר אונז געדאכט! — רופט זיך אפ א איד א שניידער פון הייסין. דוקא ניש־קשה פון א מענשעל, נאר א ביסעל א נודניק. ער געהט אויסגעפוצט, טראגט שארפע ברילען, האלט פון זיך איין עולם ומלואו און האט ליעב רעדען אויף צו־להכעיס. ער דארף נאר הערען וואס איהר זאגט, זאגט ער קאפויר. צווישען איהם און אונזער חבר פיני זענען שוין פארגעקומען עטליכע סטיטש־קעס. מיין ברודער אליהו האט זיי קוים צענומען. דער שניידער האט זיך געגעבען דאס ווארט, מעהר מיט פיני'ן קיין ווארט ניט רעדען. דערפאר, וואס פיני האט איהם בעלעדיגט. ער האט איהם אנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „חייט", „שניידערוק" און „פאלנוץ". און האט איהם א פרעג געגעבען, וויפיעל האט ער אויף זיין לעבען אנגע'גנבה'ט „יתור"?... איצט, אז מע האט אונז פער־שפארט, האט זיך דער הייסינער שניידער מיט אמאל צערעדט. און דוקא מיט לשון־קודש־ווערטער:

קיין צייט אויך ניט געווען. מע האט שוין געהאלטען אט־אט ביי'ם צופאהרען צו דעם ברעג פון אמעריקא. עס איז געווארען א ליכט אין די אויגען און גוט אויפ'ן הארצען. פונקט אזוי האבען זיך בע־דארפט פיהלען די אידען נאך קריעת ים־סוף. עס האט זיך גע־גלוסט זאגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאלומבוס! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה! דו גאלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אזוי האט אונזער חבר פיני בעגריסט דאס נייע לאנד. ער האט אזש אראפגעהאפט דאס קאפעלישעל, זיך איינגעבויגען און פערנייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האט א נידעריגע ו איה, האט ער ניט בעמערקט, אז עס לויפט פארביי א געזונדער, פערשוויצטער מאטראס, מיט א רויט פערריוכערט פנים, און האט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאס הייסט, אונזער חבר פיני'ס שפיין נאז איז אויסגעקומען דעם פערריוכערטען מא־טראס אקוראט צווישען די אויגען. א גליק, וואס דער מאטראס איז בטבע א גוטער גוי, ניט קיין רשע. האט ער בעטראכט אונזער פיני'ן מיט דער צעשלאגענער נאז, א שמייכעל געטהאן און א מורקע געגעבען אונטער די וואנסים. אפנים, דאס איז געווען א קללה אויף אמעריקאנער לשון.

ז.

מיט אמאל איז געווארען א בהלה. דריטע־קלאס־פאסאזשי־רען, בעט מען, זאלען מוחל זיין אראפ אונטען אין זייערע שטייגעלעך. צוריק פערנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאך מיט בייזען. ווער עס איילט זיך ניט

ווי ער וואָלט איהם וועלען דורס זיין. דער הייסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אָפּ. ער זאָגט:

— שאַט! זעהט נאָר! מע האָט איהם געקוילעט די קאַפּאָטע! גערעדט אויף זיין אַמעריקאַ! איז לא פדלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט אַ פּאָר שעה, וועלען מיר קליגער ווערען...

— מה אנו מה חיינו — וואָס זענען מיר? ווער זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אַז מע פיהרט אַריין, דארף מען דאָס באַטראַכטען. . .

פאַלט אָן אויף איהם אונזער חבר פיני. ער זאָגט, אַז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אַז מע רעדט פון אַמעריקאַ, בע־דארף מען, זאָגט ער, פריהער די הענד וואַשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע ווערטער, ווי פיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אַז מע רעדט אוים אַ שלעכט וואָרט אויף אַמעריקאַ. פער־ענטפערט זיך דער הייסינער שניידער. ער זאָגט, אַז ער רעדט ניט פון אַמעריקאַ ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אַקעגען דעם, וואָס ס'איז אַלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פאַר אונז געדאַכט... אונז וועט מען אַזוי גיך ניט אַראָפּלאָזען. פיני געהט אַרוים פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז איינזאַלצען? „מע וועט אונז ניט איינזאַלצען, — זאָגט דער היי־סינער שניידער מיט גאַל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אַזאַ מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „אלי'ס איילאַנד". דאָרט וועט מען אונז פאַרשפּאַרען ווי די קעלבלעך אין אַ שטאַל, ביז אונזערע פריינד און בעקאַנטע וועלען זיך אַמאָל דערמאַנען קו־מען אונז אַראָפּנעמען"...

פיני שפּרינגט אַזש אונטער: „עס איז דיר איין אַנטיק מיט דעם אידען! בראָש ווייסט אייך דער דאָזיגער חייט פון אַלע שווערע הערצער! ניט אזוי אַלט, ווי געניט! אָט ווייסען מיר אויך, אַז ס'איז דאָ אַ קעסעל־גאַרדען, מיין איך אַ „אלי'ס איי־לאַנד", פון דעסטוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אַז „אלי'ס איילאַנד" איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האַלטען מענטשען אַזוי ווי קעלבלעך"... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פיני אַלץ מעהרער. ער טרעט אַרויף אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך

אין געפענגעניש

3

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני געוואָרפען איין אומ׳חן אויף „אלי׳ס" איילאַנד, גרייט געווען מאַכען דערויף אַ ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעס האָט ער אָבער געהאַלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געוואָלט, אַז דער הייסינער שניידער זאָל וויסען, אַז ער, פּיני, איז ניט צופריעדען מיט אַמעריקאַ. האָט ער זיך געמאַכט האַרץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם געברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי אַרעסטאַנטען, ווי געפאַנגענע!" — אזוי האָט ער גע׳טענה׳ט שטילערהייד מיט אליהו׳ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צופיהרען אויף „אלי׳ס" איילאַנד. קומט אויס, אַז דער הייסינער שניידער איז גע־ווען גערעכט. ער האָט פריהער נביאות געזאָגט, אַז ס׳וועט אַזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אַביסעל איבערגעהאַפּט די מאָס. ער האָט געזאָגט, אַז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין אַ שטאַל. צום סוף האָט מען אונז אַריינגעפיהרט אין אַ גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז געגעבען עסען און טרינקען און אַלסדינג אומזיסט, אָהן געלד. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דענן? איידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב — טאַטע פאָטער! דורך אַ לאַנגע בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגעגאַנגען איינציגווייז. אויף יעדען טריט האָט אונז אָפּ־

פון קעשענע און געשענקט מיר איין אַראַנדזש. דאָס הייסט, אַ מאַראַנץ. פערבליבען ביי איהם פונ׳ם שיף. אויפ׳ן „פּרינץ אַל־בערט“ האָט מען אונז געטיילט אַלע טאָג מאַראַנצען. אַראַנדזשעס רופט מען עס דאָרט. ווער עס האָט געוואָלט, דער האָט געגעסען. ווער ניט — דער האָט זיין מאַראַנץ בעהאַלטען, אַז קיינער זאָל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע ניט בעהאַלטען. ווי אַזוי קאָן מען זעהען אַזאַ פרי און ניט אויפעסען? נאָר העכער פון אַלע האָט אויסגעדריקט זיין גדולה אונזער חבר פּיני. ער האָט געזאָגט צו אונז אַלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איהר? האָב איך ניט געזאָגט, אַז דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט אויף אַמעריקאַ, אַז מע לאָזט ניט אַריין אַ מענטשען, וואָס האָט פערוויינטע אויגען? מענטשען לעדיגגעהערס, ליגנערס, בערעדערס, לשון־הרע׳ניקעס, בייזע ציינגער, ליידאַקעס, פאַרכעס! זיי וועלען שוין באַלד אויס־טראַכטען אויף אַמעריקאַ, אַז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער הייסינער שניידער, אַ רוח אין זיין טאַטענ׳ס ביינער אַריין?...

האָט זיך, הייסט דאָס, אינזער פּיני וויעדער איבערגעבעטען מיט אַמעריקאַ.

ג.

אַר גרויס אימפּעט האָבען מיר זיך אין דער בהלה גאָר ניט אַרומגעקוקט, אַז פון אונזער קאָמפּאַניע פעהלט איינער. דאָס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האָט זיך אַרומגעזעהען דוקא ברכה. זי האָט זיך אַ האַפּ געטהאָן און אַ פּלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאָשאַק?“ „אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען!“ — זאָגט די מאַ־מע, און מיר האָבען זיך אַלע אַ וואָרף געגעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטאָ. פאַרפאַלען, ווי אין וואַסער אַריין.

געשטעלט איין אַנדער אָנשיקעניש מיט אַ קנעפּעל, בעקוקט, בע־טראַכט, בעזוכט, בעטאַפּט. פריהער פון אַלסדינג האָט מען מיט אַ ווייס פּאַפּיערעל אונז איבערגעקעהרט די ברעמען אויף דער ליג־ער זייט, בעטראַכט די אויגען. דערנאָך די איבעריגע אברים, און יעדער בעזונדער שטעלט אַוועק אויף אייך אַ צייכען מיט עפּיס אַ קריידעל און טהוט אייך אַ ווייז מיט דער האַנד, וואוהין איהר זאָלט געהן — רעכטס אָדער לינקס. דערנאָך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואָס איך זאָג אייך. און ערשט דאָרט האָבען מיר זיך אָפּגעזוכט איינס דאָס אַנדערע. ביז דעמאָלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאָנט געפינען זיך. און צעשראָקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

דאָס האָבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאַט? די גאַנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאַמעס אויגען: וואָס וועט זיין מיט איהרע רויטע פערוויינטע אויגען? לאָזט זיך אויס, אַז איהר האָט מען ווינציגער פון אַלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאָס האָט ער זיך געמיהט, דער טאַטע אייערער, אַ ליכ־טיגען גן־עדן זאָל ער האָבען!... — אַזוי האָט געזאָגט די מאַמע און האָט אונז אַלעמען אַרומגענומען און צעוויינט זיך אַזש פאַר פרייד. זי האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טהון פאַר וואוילטאָג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געוואָרען גאָר איין אַנדער מענטש. אַזוי האָט ער אַ טבע, אַז בעת מע לויפט, מע פאָהרט, מע איז צעטראָגען, לאָזט ער אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ צו מיר. עס פליהען פעטש, ווי האַלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט אַ קללה. איצט איז אויף איהם אַ נייע הויט געוואָרען. ער האָט אַרויסגעשלעפּט

דער מאַכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לעגט אונז שטיינער אויפ'ן הארצען. ער רעבענט אויס אַ גאַנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואָס מיר האָבען נאָך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאָגט ער, פריהער נעמען די אדרייסים פון אונזערע פריינד אָדער בעקאַנטע. דערנאָך וועט מען ביי אונז נעמען, זאָגט ער, געלד אויף צו קלאַפּען אַ דעפּעש צו אונזערע בעקאַנטע און וואַרטען ביז עמיצער וועט אַמאָל קומען. און ערשט דעמאָלט, זאָגט ער, ווען יענער וועט זאָגען, אַז ער קען אונז און ווייסט אונז און איז ערב פאַר אונז, אַז מיר וועלען דאָ זיין גוט און פרום צו גאָט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאָגט ער, אַרויסלאָזען פון געפענגניש.

פערשטעהט זיך, אַז אונזער חבר פּיני צינדט זיך אָן, ווי אַ שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאָר איין זאַך: פון וואַנען איז ער דאָס אַזוי געניט אין די זאַקאָנעס פון „אלי'ס" איילאַנד? ענט־פערט איהם דער שניידער, אַז ער האָט זיך בעקענט דאָ אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראַנט, וועלכער איז שוין געפאָהרען קיין אַמע־ריקאַ דריי מאָל הין און צוריק. דאָס מיינט ער, אַפּנים, די „גערוי־כערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאָס געוואויר געוואָרען אַלע דינים און מנהגים. און ניט נור דאָס אַליין. ער האָט פון דער „גערויכערטער ליולקע" געגאַשט נאָך אַ סך, אַ סך זאַכען, וואָס זע־נען שייך צו אַמעריקאַ. אַזוי, אַז ער פאָהרט אַהין שוין אַ פאַרטי־גער, אַיין אַמעריקאַנער. ער ווייסט שוין אַפילו, ווי אַזוי צו רעדען אויף אַמעריקאַנער לשון. צום ביישפּיעל: „טשיקען", „קיטשען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש"... וואָס דאָס בעדייט — וויל ער ניט זאָגען. אַז מיר'ן זיין אויפ'ן אָרט, זאָגט ער, וועלען מיר שוין אַליין געוואוירע ווערען וואָס דאָס איז. פּיני טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד און טרעט־אָפּ אויף אַ זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי אַ הונט בילט"...

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז שולדיג איז ער אַליין. טאַקי מענדעל מיין איך. ביים פאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פער־פּלאָנטערט. קודם האָט ער זיך פערשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פאַר אַ שטומען. דערנאָך האָט ער מיט אַ מאָל אָנגע־הויבען צו רעדען מורא׳דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער געזאָגט, אַז ער איז ערשט אַלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען, אַז ער איז שוין בר־מצוה און אַז ער לעגט שוין תפילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדערצעהלט פאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אַז ער איז אַ פערלוירענער. דאָס הייסט, אַז ביי׳ם אַריבערהאַפּען זיך איבער דער גרעניץ האָבען טאַ־טע־מאַמע איהם ערגיץ אין דייטשלאַנד פערלוירען, און אַז מיר האָ־בען איהם פּרילאָנטשעט. און אַז ער קאָן נישט אָנרופען דעם ריכ־טיגען אָרט און אַדרעס פון זיינע עלטערען, ווייל ער ווייסט אליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעם׳ס לאַסקע. ער וואָלט אַליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין אַ בעזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אַלע אינאיינעם צו־ריקשיקען.

ד.

דערהערט אַזאַ מעשה, האָבען מיר זיך אַרויסגעשטעלט אַלע פאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד. זי וועט דאַרפען אָפּגעבען דין וחשבון פאַר אַ לע־בעדיגען יתום. טאַמער בעגעגענט זי זיך אַמאָל דאָ מיט זיינע טאַ־טע־מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואַרט אויס אַ קאַפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אַליין אויך ניט פאַרטיג... — אַזוי זאָגט צו איהר דער הייסינער שניידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ׳ן שניידער. ער איז גרייט איהם אָנהאַפּען פאַר׳ן גאַרגעל. דער שניי־

ו.

אויף אַדרייסים לייענען איז, פערשטעהט זיך, פּיני מעהר בריה פון אונז אַלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאָס פּאַפּיע־רעל, טראָגט דאָס צו צום שפּיץ נאָז און לייענט די אַדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף אַ קנס־מאָל. פער־שטעהט מען אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט אויס ביי איהם יעדעס וואָרט קאַפּויר. רייסט אַרויס ביי איהם אליהו דאָס פּאַ־פּיערעל מיט די אַדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפּעל". זאָגט דאָס „קנעפּעל" צוויי ווערטער: אַל־רייט. ווייסען מיר ניט וואָס דאָס בעדייט. זאָגט אונז דער הייסינער שניידער, אַז ער ווייסט. די ווערטער „אַל" און „רייט" איז, זאָגט ער, אַלץ איינס, ווי למשל, ביי אונז די ווערטער: „מילא בקיצור". אָדער „מהכתיתי". אָדער „נו־נו". דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאָך האָט מען גענומען ביי אונז קליינגעלד און מע האָט אַוועקגעקלאַפּט צוויי דעפּעשען. איין דעפּעש צו משה דעם איינ־בינדער מיט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. די אַנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אַליין האָבען מיר זיך דערוויילע מכבד געווען מיט אַ גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז געווען ניט אַזוי פּוי־געלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאַנגט, האָט ברכה געזאָגט, אַז מע קאָן עס שניידען מיט אַ מעסער. דערפאַר האָט אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט גאָר נישט ניט. אויף „אלי'ס" איי־לאַנד בעקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַלעס אומ־זיסט. איבערגעחאַפּט דעם הונגער, האָבען מיר גענומען וואַרטען אויף אונזערע פריינד און בעקאַנטע.

ז.

ניט אַזוי גיך טהוט זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען אַרויס, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זע־הען אַ בעקאַנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע מיט איהר מאַן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט,

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געווען אלסדינג אקוראט, ווי דער הייסינער שניידער האט אונז פירגעזאגט? — נישט גע־מינערט א האר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאקטוירים, האט מען אונז א פרעג געגעבען. וועמען האבען מיר אין אמעריקא? שטעלט זיך ארויסעט פרי־הער די מאמע: „פרעגט בעסער, וועמען האבען מיר דא ניט?“ און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אלע אונזערע פריינד און בעקאנטע. א חיות א קוק צו טהון אויף מיין מאמע אצינד, נאך דעם, וואס מע האט זי דורכגעלאזט מיט איהרע פער־ווייטע אויגען. מיין מאמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע. נאר זי איז נאך מלא חן. איך האב שוין לאנג ניט געזעהען, די מאמע זאל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אצינד. לאזט זי אבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אדרייסים זענען, זאגט ער, ביי איהם פער־שריבען אויף א שטיקעל פאפיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פיני און זאגט, אז מע פרעגט נעמען, ניט קיין אדרייסים. האקט איהם אפעט ברכה און זאגט, אז בסך־הכל האט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אמעריקא. די אלע פריינד און בע־קאנטע זענען אונזערע פריינד. ווערד פיני אנגעצונדען און פרעגט ביי איהר א קשיא: „מיט וואס, למשל, איז פעסי די גראַ־בע, אדער איהר מאן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלסע ווי איהם?“ ענטפערט איהם ברכה, אז פעסי'ן האט זי אין דער ערה. אז זי זאגט קרובים, מיינט זי דאס איהר טאטע יונה דעם בעקער. לאזט זיך אויס, אז גערעכט איז אליהו. זיי פרעגען נישט אויף בעקאנטע. זיי פרעגען אויף אדרייסים. און עס הויבט זיך אן א חתונה מיט אדרייסים.

לעבט זיך עס אַט דאָ אין אַמעריקאַ? איך, למשל, געה אוים ווי־סען, וואו איז ושתי? וואָס טהוט מיין שוועגערין׳ס שוועסטערעל אַלטע? (מע האָט זי מיר גערעדט אַמאָל, אויב איהר געדענקט, פאַר אַ כלה). און די גאַנצע חאַליאַסטרע וואָס מאַכט? נאָר געה שריי חי וקים, אַז מע קאָן ניט אַ ריהר טהון זיך. מע האַלט אונז פערשפּאַרט. זעהען זעהען מיר זיך דורך די גראַטעס, אַזוי ווי אַרעסטאַנטען, אַזוי ווי געפאַנגענע, אָדער אַזוי ווי חיות...

ט.

אַ רחמנות נעבאַך אויף אונזער חבר פּיני. ער קאָן אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. ס׳איז איהם אַ בזיון פאַר אַמעריקאַ. איהר וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס׳איז זיין אַמעריקאַ און ער דאַרף אָפּגעבען דערפאַר דין וחשבון. אָט פון דעמאָלט אָן האָט ער געוואָרפען איין אומ׳חן אויף „אַלי׳ס" איי־לאַנד און האָט צוגעטראַכט דעם גראַס, אַז „דאָס שטיקעל לאַנד געהערט צו איינעם אַלי, וואָס איז אַ נאַרר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פערדריסט עס מיין ברודער אַליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אַלי. צעאַמפּערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריעגען זיך. מישט זיך אַריין ברכה, און דיקאַ פון פּיני׳ס צד, און זאָגט מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז, אַז „פאַר אַ געשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אַז ס'איז געקומען צו אונז אַ דיקע פרוי מיט איהר מאַן. האָבען מיר שוין פערשטאַנען, אַז דאָס דאַרף זיין פּעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האַלט זיי דאָרט אויפ'ן פערהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין האָטש פון דער ווייטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אַז אַמע־ריקא איז ניט „ריסענלאַנד". אין אַמעריקא שמירט מען ניט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומעדום איז ער דאָ), אַז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָרט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פּיני בלייבט אָהן לשון.

ח.

אַ ודאי איז דער הייסינער שניידער געווען גערעכט. עס האָט אונז געקאָסט אַ קוואָדער (אַזאַ מטבע פון אַ פערטעל טאָ־לער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראַטעס אונזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים איהרס מיט דעם פעטען גוידער האָ־בען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דערווייטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און ביידע האָבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע ברייטע פּלייצעס האָט ארויסגעקוקט איהר מאַן, משה דער איינבינדער. שוין ניט אין אַ קאַשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין אַ קאַפּעליש גאָר. אין אַ מינוט ארום האָט זיך בעוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציג וואָס פערענדערט. נאָר די באָרד — אוי וועה! די באָרד!... זיין ווייב פון דער רעטאָנדע איז אויך געקומען. מע וויל זיך אָפּגעבען שלום־עליכם, מע וויל זיך אַרומנעמען, האַלזען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפרעגען איינס דאָס אַנדערע, וואָס מע מאַכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אַזוי

אַ ים פון טרערען

4

אַ ים פון טרערען.

א.

טאָמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פּיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עלים איילאַנד. טאָמער איז קאַרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פערגאָסען פון זינט מיין טאַטע איז געשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, בעדאַרף זי איצטער וויינען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עלים איילאַנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם קרבן. די מאַמע נעמט זיך יעדע זאַך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי בעהאַלט דאָס פּנים און וויינט זיך אויס שטילערהייד.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אַז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקאַ. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען פרייד. נאָר ווי אַזוי זאָל מען ניט וויינען, אַז מע זעהט פאַר זיך אַזוי פיעל אומגליקען? אַזוי פיעל טרערען? אַ ים פון טרערען? איבערדערצעהלען אייך אַלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך

ג.

צי, א שטיינער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאהרט א אידינע, הייסט זי צביה. איז זי איין ענונה. דער מאן האט זי אוועקגעווארפען שוין לאנג. האט זי צעשיקט בריעף איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אנגעקומען א ידיעה, אז איהר מאן איז ערגיץ אין צינצינאטע, א שטאדט אזעלכע אין אמעריקא. פאהרט זי דאס אהין איהם צו פאקען. האט מען איהר געגעבען איין עצה נאך אויפ'ן שיף, אז זי זאל ארויסרופען גלאט א אידען פון ניו יארק, וואס זאל זאגען, אז ער איז דאס איהר מאן, וועט מען זי ארונטערנעמען. די דאזיגע עצה שטאמט פון דער „גערויכערטער ליולקע", וואס איך האב אייך שוין דער־צעהלט וועגען איהם. דער הייסינער שניידער האט אויך א סך מיטגעהאלפען. די „גערויכערטע ליולקע" האט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם א נאהענטען פריינד, אז ער זאל זיך ארויסגעבען פאר איהר מאן... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביי'ם פארהער, האט זיך ארויסבעווייזען, אז די גאנצע מעשה איז א שווינדעל. דער איד איז א בעווייבטער און קעהרט זיך אזוי אן מיט דער ענונה. ווי איהר קעהרט מיר אן א פעטער. וועה־וועה, וואס עס האט זיך אפגעטהאן! גאנץ עלים איילאנד איז געגאנגען חאדראם. אונ־זער חבר פיני האט דערלעבט א נקמה אין דעם הייסינער שניידער. און חאטש אין הארצען איז פיני גזלן אויף עלים איילאנד, למאי מען האט אונז פערהאלטען, נאר ארויסבעווייזען דאס פאר'ן הייסי־נער שניידער — א מכה! אדרבה, ער האט זיך נאך גערייצט מיט איהם:

— נו? פאני חייט! האב איך ניט געזאגט פריהער, אז אמעריקא איז ניט ריסענלאנד? אין אמעריקא געהט ניט אן קיין שווינדעל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאלומבוס, לעבען זאלסטו!

אָנגעזעהען אויף עלים איילאַנד, בעדאַרף איך אַוועקזיצען מיט אייך אַ טאָג מיט אַ נאַכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אַ שטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אַזאַ מעשה? טאַטע־מאַמע און פיער קינדער זענען פערהאַלטען געוואָרען, ניט אַהער, ניט אַהין. וואָס איז די מעשה? ביים פאַרהער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז זייערס אַ קינד, אַ מיידעל פון אַ יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אַלט?“ זאָגט זי: „צוועלף יאָהר.“ פרעגט מען זי וויעדער: „וויפיעל ביזט דו אַלט געווען פאַראַיאָהרען אין דער צייט?“ ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף“. צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס.“ קאָן זי ניט. ווען מע פרעגט ביי מיר אַזאַ זאַך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי אַ וואַסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אַכט, זיעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. אַ טייערע מציאה! איז געבליבען, אַז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אַמעריקאַ ניט אַריינלאָזען.

פרעגט זיך, וואָס וועט זיין מיט איהר טאַטע־מאַמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאָטער און מו־טער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַרף מען זיין פון שטיין, מע זאָל ניט צעגאַנגען ווערען. וויינט די מאַמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פּיני׳ס ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

מיין מאַמע ווישט די אויגען. לאַך איך פון זיי ביידען — וואָס דאַרף מען וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענד. און איך האָדעווע זי מיט שטיקלעך עפּעל און מיט אָראַנדזשעס, מאַראַנצען הייסט עס, גלייך אין מויל אַריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאַכט צו מיר אין גלעט מיך מיט איהר קליין סאַמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע וואַרעמע פינגערלעך. אַ שאָד, וואָס איך האָב ניט קיין קעסטעלע מיט פּאַרב. איך וואָלט אויסגעמאָהלט קעצעלען אויף פּאַפּיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פּנימ'על פון אַ מלאך. מיין חבר מענדעל לאַכט פון מיר, וואָס איך האָב צו טהון מיט אַ קוקלע. ביי איהם איז זי אַ „קוקלע"!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאָהענט צו אַמעריקאַ און ווערד קראַנק און... עס געהט מיר איבער אַ פּראָסט איבער'ן לייב, אַז איך דערמאַן זיך אין יענער צייט. אַ שטיק פון מיין לעבען האָט אַוועקגענומען ביי מיר אָט דאָס קינד. איך קאָן גאָר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראַכטען אַפילו. שלעפּט מיך ניט פאַר דער צונג, איך זאָל אייך זאָגען, וואָס מע האָט געטהאָן מיט קעצעלען... איך וועל אייך נאָר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער. בעת מיר זענען אָנגעקומען אויף עלים איילאַנד. זי האָט ניט גע־וויינט. אויף אַלעמען האָט זי געקוקט מיט גלעזערנע פערגלי־ווערטע אויגען. וואָס מע האָט זי געפרעגט, האָט זי ניט געענט־פערט. מע האָט מורא, אַז דאָס ווייבעל איז געריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאַמע לעגט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאָן שוין ניט אַריבערטראָגען דער מאַ־מעס טרערען. און פּיני בעהאַלט זיך עפּיס. מע זעהט איהם ניט...

האָט ער אָבער געחאַפּט אַ מיאום׳ען פּסק פון מיין מאַמע. און נאָך מעהר — פון מיין ברודער אליהו׳ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט אַ קנייטעל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראַפּעט, למאי ער לאַכט אָפּ פון מענשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו להכעיס, האָט די מאַמע זיך בעפריינדעט מיט דער עגונה, גע־וואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אָפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערווייל האָט מען זיי ביידען פערהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויס מענטש.

ד.

אַ יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאָהרט קיין באָסטאָן צו איהר מאַן. האָט זי אַ קינד, אַ מיידעלע מיט געגרייזעלטע העד־רעלעך, אַ בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת׳ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באבע. נאָר מע האָט זי פערצויגען „קעצעלע.“ קעצעלע איז נאָך קיין דריי יאָהר ניט אַלט. נאָר עס לויפט אַרום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פּרינץ אַלבערט“ איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלזט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל געוואָרען גאָר נפש אחת. זי איז ניט אָפּגעטראָטען פון דער מאַמע אויף אַ מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט אינגאַנצען איהר האַרץ. איבערגעלייענט אונז אַלע בריוולעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אַז זיי האָבען זיך ניט גע־זעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיין מאָל ניט געזעהען. ער חלום׳ט פון דעם טאָג ווי נאַכט. ער קאָן זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי אַזוי ער וועט מיט אַ מאָל דערזעהען זיין קינד, זיין קעצעלע. דערביי גיסט זי שוין מיט טרערען, און

ו.

מזל טוב! מיר האָבען אַ חתונה אויף עלים איילאַנד. פון וואַנען האָט זיך גענומען אַ חתונה? וועט איהר הערען.

אַ מיידעל פון טשודנאָוו — אַ יתומה, לאה איז איהר נאָמען. אַ שווארץ־חנ'עוודיגע און אַ צוגעלאָזטע. דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע ווייבער, מיט ברכה'ן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואוירע, אַז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאַנד. פון קליינווייז־אויף ארבייט זי. זי האָט זיך צענויפגעשלאָגען אביסעל געלד און פאָהרט עס קיין אמעריקא. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשודנאָוו. מע האָט דאָרטען גע'הרג'עט איהר טאָטען אין פאָגראָם. איהר מאַמע איז פאַר צרות געשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי אויפ'ן וואַסער. גוטע מענשען האָבען זיך אויף איהר דערבאַרעמט, אויסגעלערענט ארבייטען. זי נייהט און שטעפּט און שטיקט און פּרעסט — „גאָלדענע הענד", זאָגט אויף איהר די מאַמע. אַלע זענען זיכער, אַז אין אמעריקא וועט מען לאה'ן אָפּגילטען פאַר איהר ארבייט. און אַ חתן וועט זי דאָרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאָזט אַראָפּ די אויגען און ווערד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אמעריקא, ווער ס'זאָל זי ארונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פּרינץ אַלבערט" אַ בחור. לייזער באַך. ער איז אַ סטאָליר און פאָהרט צו זיינעם אַ פעטער אין טשיקאַגאָ. לייזער איז מגושם. ער איז אַ געלער און האָט גראָבע צווייענדיגע ליפּען, נאָר איך האָב איהם ליעב פאַר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע ליעדער. איז געבליבען: אַזוי ווי לייזער האָט ווער סע זאָל איהם ארונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייזער באַך, זאָגען, אַז לאה קעהר איהם אָן אַ כלה... פערשטעהט זיך, אַז דאָס שמר־שטיק וואַכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די גערויכערטע ליולקע". און אַזוי איז דאָס טאָקי געוועזען. ביי'ם

ת.

איהר מיינט, אז נאר אידען האבען צרות אויף עלים איילאנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאהרט מיט אונז א גאנצע חאפטע איטאליענער. אלע אין סאמע־טענע הויזען און מיט הילצערנע שיך אויף די פיס. אז זיי געהען, קלאפען זיי, ווי די פערד מיט די קאפיטעס. וואוילע גויים. אויס־געצייכענטע מענטשען. נאך מיר זענען זיי גאר די כפרה. זיי רופען מיך מיט א מאדנעם נאמען: „פיקאלא באמבינא". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראזינקעס פון די סאמע־טענע הויזען־קעשענעס. און איך האב דאס דוקא ניט פיינט. רע־דען קאן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פערשטעהן ניט מיין לשון, איך פערשטעה ניט זייער לשון. נאר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. הארט קומט אויס ביי זיי די ררייש: „באנא סעררא!" „מיא־קארא!" „פרערעגא סיניארע!"...

דארף זיך טרעפען איין אומגליק. סאמע צום רעכטען שפיץ, אז ס'איז געקומען צום פערהער, האט זיך איינער פון דער חאפטע ארויסגעחאפט מיט א וואָרט. ער האט דערצעהלט דעם אמת, אז זיי האט ארויסגערופען א פאדריאדטשיק אויף דער ארבייט פון לאנדאן דורך א קאנטראקט ביי עפיס א בריק. און דאס, זאגט מען, טאר מען ניט אין אמעריקא. וויל מען זיי אפשיקען צוריק. רעדען זיי אלע אין איינעם, מאכען מיט די הענד און קוועטשען די ררייש: „סאקרראמענטא!"... העלפט אבער נישט קיין זאך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האבען אויסגעזעהען? מיר האבען געהאפט דעם אפבליק פון א סטאדע שעפעלעך, וואס שטעהען צענויפגעפרעסט אין פעלד אין א הייסען זומער־טאג, ניט ווייט פון די רעלסען ביי א באהן, און קוקען פערוואונדערט, ווי די וואגאנעס לויפען מיט א רעש פערביי און ווערען פערשוואונדען. איין עבירה, וואס איך האב ניט קיין בליישטיפט און קיין שטי־קעל פאפיער אויף אפצומאהלען אונזער צענויפגעפרעסטע משפחה, און אויך די אלע איבעריגע איינגעשפארטע עמיגראנטען אויף עלים איילאנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פעקעל. מע זיפצט און מע דערצעהלט זיך אויס איינס פאר דאס אנדערע דאס ביטערע הארץ. אנדערע שווייגען שטיל, און אנדערע וויינען, באדען זיך אין טרערען. אין א ים פון טרערען.

פארהער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט ? לאָזט זיך אויס, אז אויף עלים איילאנד געהען ניט אָן אזעלכע שטיקלעך. ווי באלד אז חתן־כלה, בעדארף זיין א חופה. ווייניט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אויס דאָס הארץ : „וואָס אהרט דיר, נארעלע? וועסט קומען אין שטאדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזטו צוריק די לאה ווי געוועזען"... האָט זי מורא, טאָמער ניין ?... נאָר ווערען אָפּגעשיקט צוריק איז בעסער ? בקצור, ס'איז א חופה. א טרויעריגע חופה. אָהן כלי־זמר. נאָר מיט א רב, מיט א שמש און מיט טרערען, טרערען אָהן א שיעור. א ים פון טרערען.

ז.

ו̇ט איז נאָר איין מענשען. ווייסט איהר, וועמען ? — דעם הייסינער שניידער. ער האָט דערלעבט א נקמה אין אונ־זער חבר פּיני. ווער איז צו איהם גלייך ? זאָגען זאָגט ער גאָר נישט ניט. נאָר ער שפּאַנט ארום פערביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט אויף פּיני'ן דורך זיינע שארפע ברילען. פּיני איז אָבער קליגער פון איהם. ער האָט ארייגגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּיס אין א ביכעל, זעהט כלומר'שט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה !

ח.

ביסעל אייגענע צרות, אביסעל פרעמדע יסורים פערשטעהרען אונז די שמחה. וואָס מיר זענען אין אמעריקא. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים איילאנד און אָנגעהערט, אז מיר זענען מיעד געוואָרען און האָבען זיך צענויפ־געשלאָגען אונזער גאנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אהין, אין דער גרויסער ראשיגער שטאָדט אריין, וואָס ליגט נאָך ווייט

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

5

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

א.

א ויב איהר זענט קיינמאָל ניט געפאָהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געווען צעהן טעג מיט צעהן נעבט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געווען געפאנגען אויף „אלי'ס איילאנד" און האָט ניט אנגעזעהען זיך און ניט אנ־געהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאָדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאָל אייך קומען אויסלעזען, — אויב איהר האָט דאָס אלסדינג אליין נישט פער־זוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואָס הייסט שטעהן מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאָל ניט מורא האָבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שע־מען זיך פאר לייטען, וואָלט איך אנידערגעפאַלען אויף דער ערד און וואָלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאָל מיט'ן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס ארויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן האר־צען איז מיר געווארען, אז איך האָב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איהר קאָנט פערשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האָט שוין אויך בעקומען איין אנדער פנים. ער האָט געריבען א האנט אָן א האנט און א זאָג געגעבען צו אונז אלעמען: „זענען מיר, הייסט עס, אין אמעריקא?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאמע און טהוט

ווער ווייסט, ביז ווי לאַנג נאָך אונזער פּיני וואָלט זיך אַזוי געקיהלט דאָס האַרץ, ווען יונה דער בעקער זאָל ניט אַרויפלעגען די האַנד אויף זיינע פּלייצעס און אַ זאָג געבען צו איהם:

— פּיני! גאָט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פערשפּעטיגען די פערדי! צי דו ווילסט דאָ בלייבען נעכטיגען אויף עלים איילאַנד?

מיר נעמען זיך צו די פּעקלעך און לאָזען זיך געהן צו דער פערדי.

ג.

עס רעדט זיך אָבער נאָר אַזוי. ניט אַזוי גיך זעצען מיר זיך פאָהרען. איהר האָט פערגעסען, אַז מיר האָבען אויף זיך אַ פּעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאָזט דאָך איהם ניט אַרויס. און אָהן איהם קאָנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאַמע זאָגט, אַז זי וועט ניט קאָנען רוהיג זיין אין אַמעריקא, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אָפּ צוריק, גאָט ווייסט וואוהין. אַ גליק, וואָס מיר האָבען זיך אויף עלים איילאַנד דערשלאָגען צו אַזאַ חברה. וואָס הייסט „הכנסת־אורחים.“ די חברה האָט אויף עלים איילאַנד איהרען אַ מענטשען. זעהר אַ גוטער מענטש און אַ צוגעלאָזטער. צו דעם דאָזיגען מענטשען האָט מען אונז אָנגעוויזען. פאַר איהם האָבען מיר דערצעהלט דעם גאַנצען אמת, וואָס מיט דעם בחור איז געשעהען. פערשטעהט זיך, אַז גערעדט האָבען אַלע אינאיינעם. האָט אונז דער מענטש אָפּגעהאַקט אין מיטען און פאַרגעלעגט, אַז מיר זאָלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם אַ רעדנער. נאָך אַ היבש שטיקעל צייט אין שפּאַרעניש איז געבליבען, אַז רעדען זאָל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאַר וואָס עפּיס ברכה? ווייל די מאַנסבילען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען איינער דעם אַנדערען רעדען און ניט אַריינפאָהרען איהם אין מיטען. און

א קוק ארויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט א טיעפען זיפץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פערגעסט זי ניט דעם טאַטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף א מינוט.

ב.

ער מעהר פון אַלע און שטאַרקער פון אַלע בעווייזט ארוים זיין פרייד אונזער חבר פיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — גאָר משוגע געוואָרען, פשוט אַראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פּנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין א קולאַק, האָט ער אַוועקגעלעגט א גאַנצען מענה־לשון:

— הערט צי, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חוליגאַנעס, פּאַגראָמשטשיקעס! דאָס האָבען מיר א י י ך צו פערדאַנקען. וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אַזא פרייע, גליקליכע מדינה! ווען ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פּאָגראָמען, וואָלטען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאָרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אַזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויערען, אַזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אַמאָל ארומקוקען, אַז איהר האָט געהאַט א פאָלק ישראל און האָט ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען א וויסטען סוף, אַזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט וויינען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר וועט זיך אַמאָל פערבענקען נאָך אונז! עס וועט זיין ביי אייך א רענדעל א איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאָר א מכה וועלען מיר צו אייך פאָהרען!...

הויבט זיך גאָר ניט אָן. מיין חבר מענדעל איז אַזאַ נפש, ווערד ניט נתפּעל פון קיין זאַך. און דערפאַר האָב איך איהם ליעב. דערמאָן איך מיך אָן מיין חבר מענדעל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געוואָרען שפּעטער, העט־העט, אין אַ צייט אַרום — איז טאַקי גאָט'ס נסים. נאָר אַזאַ לאַנד, ווי אַמעריקאַ, קאָן מאַכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טויט לעבעדיג... נאָר מיר האַלטען נאָך דערווייל פון פּאַרענט, ביי דער פערדי.

ה.

די פערדי — דאָס איז אַזאַ מין שיף, אָדער אַ פּאַראָם אַזעלכער, וואָס מע קאָן אַריבערפאָהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האַק און פּאַק. די פערדי איז געגוג ברייט און לאַנג, אַז איך און מיין חבר מענדעל זאָלען קאָנען זיך נעמען פאַר די הענד און שפּאַציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פערטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע בעקאַנטע. אַלע האָבען גערעדט, זיך אויסגעפרעגט איינס ביי דאָס אַנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּעטער אַביסעל האָט זי זיך געחאַפּט, אַז מיר זענען ניטאָ — ניט איך. ניט מיין חבר מענדעל. אודאי האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד. זי האָט אַנדערש ניט גערעכענט, נאָר אַז מיר זענען אַריינגעפאַלען אין וואַסער אַריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען דערזעהען טרעפּ, זענען מיר אַרויף אויפ'ן צווייטען שטאָק פון דער פערדי, און פון דאָרטען האָבען מיר דערזעהען אַ מורא'דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּיס אַ נקבה, וואָס זעהט אויס, ווי איין אַם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאַט אפילו רעכט צו בעקוקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט דער מאַמע'ס קולות און דערזעהען פאַר זיך אליהו'ן. ער איז געווען אויף אונז מלא גזלן פאַר'ן דערשרעק, וואָס מיר האָבען אָנ־

די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אַביסעל צופיעל. דאָס הייסט, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, כּוז זי אָנהויבען פון מה־טובי: ווי אַזוי מיר האָבען געהאַט אַ טאַטען, האָט ער געהייסען פייכי. און אַז ער איז געווען אַ חזן. דערנאָך, ווי אַזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראַנק געוואָרען. און אַזוי ווייטער און ווייטער. וויל יענער ניט אויסהערען ביז'ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. אַ וואָרט און צוויי און אַ מאָהריטש, ווי משה דער איינ־בינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אַז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער־געגעבען מענדעל'ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך אַ נעם געגעבען צו דער אַרבייט. ער איז ערגיין אַוועקגעלאָפען, געקומען צוריק און ווידער אַוועקגעלאָפען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אַז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אָנגענו־מען פאַר איין אויער אין האָט איהם אַריינגעזאָגט אַ גאַנ־צע דרשה: „געדענק, בחור'על, אַז מיר זענען ערב פאַר דיר, אַז דו וועסט זיך גוט אויפפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאַנד ביזטו אין אונזער רשות... מיר'ן אויף דיר אכטונג געבען. טאָמער פיהרסטו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך אַרויס צוריק פון וואַנען דו ביזט געקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פערשריבען זיין נאָמען און אונזערע אַלעמענס נעמען און די נעמען פון אונזערע פריינד און בעקאַנטע און זייערע אַדרייסים. און מיר זענען פרייה. מיר קאָנען געהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

מיינט איהר אפשר, אַז מענדלען האָט דאָס געריהרט? עס

— זאגט חאטש להבדיל! — שלאגט איהם איבער משה דער איינבינדער, און עס געהט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיארק." — זאגט פיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצורייסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואס האט זיך אונז אלעמען שוין צוגעגעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאדט, וואס וואכסט פאר אונזערע אויגען און בעווייזט זיך אלע ווילע נעהענטער. אך! וואס פאר א שטאדט! אך! וואסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... ווען איך האב ביי זיך איצט א בליי־שטיפט מיט א בויגען פאפיער!

ו.

טרראד־טאררערעראד — טאד־טאד־טאד! טאד! דזין־דזין־ן־דזין־גלין־גלאן! הו־הא! הו־הא! הו־הא! דו־דו־דו־דו־דו! פי־יו! איי־איי־איי־איי־איי־איי! און וויעדער א מאל — טראד־טאררעאד־טאד־טאד־טאד! און אין מיטען הערט זיך א הייזעריגער קוויטש פון א פערטשעפעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אט דאס זענען געווען די קולות מיט די גוואלדען, וואס מיר האבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אנגעקומען קיין ניו־יארק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאר דא, ווי באלד מיר האבען דערפיהלט, אז מיר שטעהען טאקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אמעריקא, אזוי איז אויף אונז אנגעפאלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה.

די ערשטע האט זיך פערלוירען די מאמע. ווי א ספאלאשעטע הוהן א קוואטשקע, וואס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפרייט זי די פליגעל, פיקט און קוואקעט און הויבט אויף א געפילדער, פונקט אזוי האט אויסגעזעהען די מאמע מיינע. זי האט צענומען ביידע הענד און געמאכט א גוואלד: „מאטעל! מענ־

געוואָרפען אויף זיי אַלעמען מיט אונזער פערפאַלען ווערען. מיר וואָלטען זיך ניט גענאַרט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואָלט אונז פאַר אזא זאַך רעכט בעצאָהלט, האָט זיך געטראָפען אַ גליק — מיין שוועגערין ברכה האָט זיך דערפיהלט ניט גוט און האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוויעגער, ס'איז מיר שלעכט!"... און זי וויל שוין אָנהויבען איהרע שטיק, אַזוי ווי אויפ'ן ים. לאַנג לעבען זאָל דער הייסינער שניידער (ער וויל גאָר פון אונז ניט אָפּשטעהן אויף אַ ווײַלע!). ער פאַלט אָן אויף ברכה'ן און זאָגט איהר מוסר: „אזא אָסאָבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאָל ניט וויסען דעם חלוק פון אַ ים ביז אַ קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!"...

פערענטפערט זיך ברכה. זי האָט ניט געוואוסט, אַז ס'איז אַ טייך. זי האָט געמיינט, אַז מיר זענען שוין ווידער אויפ'ן ים. וואָס קומט איהר דערפאַר?... זאָגט פּיני, אַז איהם דאַכט זיך, אַז נאָכ'ן ריח אַליין קאָן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז אַ טייך. אַ יב, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין אַ טייך זענען קיין פיש ניטא. פרעגט איהם דער הייסינער שניידער: פון וואַנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פּיני, אַז ער רעדט גאָר ניט צו איהם, און אַז ער האָט בכלל פיינט אַריינלאָזען זיך אין וכוחים מיט אַ שניידער. מישט זיך שוין אַריין משה דער איינ־בינדער, פּעסי'ס מאַן. ער מאַכט פּיני'ן איין אויסרער, אַז ער איז איצט אין אמעריקא, ניט אין „ריסענלאַנד". אמעריקא, זאָגט ער, איז אַ לאַנד פון שניידערס. דאָ אין אמעריקא, זאָגט ער, איז אַ שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאָך מעהר. אין אמעריקא, זאָגט ער, האָבען שניידערס אַ „יוניע". אַ „יוניע" איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונז אַ „צעך". נאָר די היגע „יוניע", זאָגט ער, איז גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צעך...

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע." — לעגט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אַזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

קאַראַצקעט מיט די פּעקלעך אויף דער קאַר, פּערחאַפּט אַלע לעדי־
גע ערטער. און מיר פאָהרען אין שטאָדט אריין.

— דאַנקען השם יתברך — פּטור געוואָרען פון אַ פּריטשעפּע.
פון דעם הייסינער שניידער! — פריידט זיך אונזער חבר פּיני, און
מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואַרט אויס, פרייה זיך נאָך
ניט! אַז מיר וועלען ווערטה זיין ביי גאָט, וועלען מיר זיך מיט
איהם נאָך באַגעגענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק...“

דעל ! אליהו ! ברכה ! פיני ! טייבעל ! וואו זענט איהר ? אהער געהט !"...

— גאט איז מיט אייך, שוויעגער ! וואס שרייט איהר ? — זאגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער פוף וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין געפילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקא !"...

— פורים נאכ'ן קאלטען קוגעל ! — חאפט איהם אונטער אונ־זער חבר פיני און לעגט אריין ביידע הענט אין די קעשענים, און דאס קאפעלישעל ארויפגערוקט ארויף. — אזוי לאנג קרענקט פאני גנב, ווי לאנג מע וועט אונז שוין פון דאנען פטור ווערען ! דו האסט פארגעסען, אז אמעריקע איז באשאפען געווארען פון גאט אויף שוץ און באהעלטעניש פאר די אלע, וואס ווערען געיאגט און געפלאגט, געשטויסען און געטריבען פון אלע עקען פון דער וועלט?...

דער געדראנג פון מענשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פיני האט שיער ניט געחאפט דעם זעלבען פסק, וואס אנו־מעלטען אין לאנדאן, ביי אונזער אריינפאהרען אין יענער שטאדט אריין. דאס הייסט, נאך א מינוט און ער וואלט געלעגען א צע־קנייטשטער, א צעטראטענער אויף דער גאס. איצטיגס מאל איז ער אפגעקומען נאר מיט א סטוסאק אין זייט אריין. נאר אזוי שטארק איז געווען דער קלאפ, אז דאס קאפעלישעל האט זיך אראפ־געגליטשט ביי איהם פון קאפ און, אונטערגעהאפט פונ'ם ווינט, איז דאס אוועקגעפלויגען א ביסעלע אן א זייט. דאס האט צוגע־נומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר האב־בען דעריבער פערשפעטיגט די קאר. דאס הייסט, דעם טראמוויי. ביי אונז הייסט דאס טראמוויי, ביי זיי — קאר. פיני'ן איז דאס ווארט „קאר" בעטער געפעלען, ווי טראמוויי. ווארום ס'איז קיר־צער. מיר האבען אבער לאנג נישט בעדארפט ווארטען. עס איז באלד אנגעקומען נאך א קאר, און מיר אלע האבען זיך ארויפגע־

אין ניו יאָרק אויף דער סטריט

6

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אריינפאָהר אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקליך. דאָס פאָה־רען אליין איז נאָך ניט אַזוי גוואַלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואַגאָן אין׳ם אַנדערען. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אַריינגעזעצט — אַהאַ! איהר פליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער אַ לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער׳הרג׳עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופען ביי זיי „עליווייטער". מיינט איהר, אַז איהר זענט שוין פאַרטיג? האָט צייט אַביסעל. איהר קריכט אַרויסעט פון׳ם „עליווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אַנדער וואַגאָן און איהר לאָזט זיך אַראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין אַ קעלער אַריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אַזאַ אימפּעט, אַז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאָבהיי." פאַר וואָס הייסט דאָס „עליוויי־טער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז „עליווייטער" נעמט זיך פון׳ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אַז מע טרייבט אָן אַ פּאָר אָכסען. לאָכט פון איהם אונזער חבר פּיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס׳אַ משל אַקעגען אַ טאָרבע פלעקער! אָכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט!" ענטפערט איהם דערויף אליהו: „דע־

אכסען. ערשט דערנאכדעם בין איך געוואוירע געוואָרען, אז דאָס וואס זיי קייען ווערד אנגערופען ביי זיי „טשאָינגאָם." דאָס איז אזא מין קאָנפעקט פון גומילאסטיק. מע האלט דאָס אין מויל און מע קייט דאָס. אראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע באָיעס. דאָס הייסט קליינע יונגלעך, אלטע לייט און קאליקעס מאכען דער־פון א לעבען. אונזער חבר פּיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אמאָל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאשער. ער האָט ליעב זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעהאפּט צו די דאָזיגע קאָנפעקט־לעך און האָט פּאוואָלינקע איינגעשלונגען א גאנץ שאכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אנגעמאכט א חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע'סמ'ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ'ן האלז די טשאָינגאָמס. מע האָט איהם געראטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פערלויף אויף צופריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אריינפאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאנצען וועג, וואָס מיר זענען געפאָהרען אויפ'ן „עליוויי־טער" און אויפ'ן „צאָבהיי", האָבען אונזערע לייט, די מאנס־בילען מיט די ווייבער, געהאלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס'איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ'ן „עלי־ווייטער" ? אָדער אויפ'ן „צאָבהיי" ? אז דער רעש, מיט'ן גע־פּילדער, מיט'ן גראָגערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאכען אייך טויב. איהר אליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געוואָרען שרייענדיג. די מאמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פּעכי'ן :

רויף איז דאָס אַמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אַריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אַז דאָס אייגענע אַמעריקאַ וואָלט גע־ווען אַ סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אַזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אַז מעהר פאָהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן „עליוויטער" און ניט מיט'ן „צאָבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, איידער אַזוי משוגענערווייז פליהען הענדום־פענדום איבער דער חמאַרע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט אַ ווערטעל: „הויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... אַ מאָדנע אידינע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פערקעהרט, גע'פּועל'ט, איך זאָל אייך אַרומפאָהרען מיט'ן „עליוויטער" און מיט'ן „צאָבהיי" אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע.

ב.

דאַכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען אַ וועלט. דאַכט זיך. מיר האָבען זיך שוין גענוג אָנגעזעהען מיט די טראַמווייען אין לעמבעריג, אין קראַקע, אין וויען, אין אַנטווערפען און אין לאָנדאָן. נאָר אַזאַ ענגשאַפט מיט אַזאַ שטופּען זיך און אַזאַ דערשטיקעניש, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער אַרויס, צוויי אַריין. זי־צען איז ניטאָ וואו. דאַרף מען שטעהן. פאַלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דאָ „הענגען אויפ'ן סטראַפּ." ווערד מען פערקליאַקנעט. העלפט גאָט, עס ווערד ריין איין אָרט, איז פאַרהאַז דערויף אַ סך בעלנים. קוים מיט צרות פערהאַפּט איין אָרט. איהר קוקט זיך אַרום, זיצט איהר צווישען צוויי גויים. ביידע שוואַרצע. אַ ניגער מיט אַ ניגערטע. מגושמ־דיגע ברואים. מורא'דיג גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע צייהן און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה'ן, אַזוי ווי

ה.

אַ טדאָ באַלד, נאָך איין סטיישען, סטאַפּען מיר !— רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פערשטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאַפּען" ? פערטייטשט ער אונז, אַז סטיישען הייסט אַ סטאַנציע און סטאַפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריכען.

— מחותן ! פון ווען אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון ? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריבה'לע די בעקערין ענטפערט פאַר איהר מאַנן :

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אַז אין אַ וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אַז איהר'ט אַרויסקומען אין סטריט און וועט פרעגען : וואו איז דאָ דער קצב ? וועט איהר מעגען קצב'ען פון היינט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע :

— ווי אַזוי זשע דען זאָל איך זאָגען ?

ענטפערט שוין פעסי די גראָבע :

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער."

— אַזוי לאַנג קרענקען זיי ! — מישט זיך אַריין מיין שוועגערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב !

ו.

מיט אַ מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געחאַפּט די מחותנת'טע ריבה'לע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט שוועגערין ברכה און האָבען זיך געגעבען אַ לאָז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגעהויבען. זי האָט געוואָלט געהן בעגלייטען איהרע קינ־

— פעסיניו, נשמה׳ניו, האַרצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפּעטער!...

מע ווערד אנשוויגען אויף א מינוט און מע חויבט אָבער באַלד אָן וויעדער אַ מאָל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרום מען איז דאָך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי אַזוי קאָן מען זיך איינהאַלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האָט זיך אַזאַ צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אַזוי פיעל! אַזוי פיעל!

ד.

אָנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגען זייטיגע זאַכען, איז מען אַרויף אויף אַ שמועס וועגען וואוהין צו פערפאָהרען און ביי וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך אַ סך וכוחים און שפּאַרענישען איז געבליבען, אַז די מאַמע און איך און אונזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאָלען פערפאָהרען צו זייערע שוועהר און שוויעגער, יונה דעם בעקער און ריבה׳לע די בעקערין. נו, און מענדעל? זאָגט פּעסי, אַז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריבה׳לע די בעקערין — ניין. ביי פּעסי׳ן, זאָגט זי, זענען קיין עין הרע פאַרהאַן אָהן איהם אויך אַ היבש בי־סעל עסערס. פערדריסט דאָס פּעסי׳ן. זי זאָגט, אַז ס׳איז ניטאָ קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי אַ מוטער.

— שאַט! ווייסט איהר וואָס? לאָמיר פרעגען דעם בעל־דבר אליין. — אַזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פּעסי׳ס מאַן, און ער טהוט אַ פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדעל, אַז ער וויל זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאָטעל. איך אליין האָב אויך נאָר אַנדערש ניט געטראַכט, אַז אַזוי בעדאַרף מענדעל זאָגען.

געלעכטער. פארהאן הייזער פון צוועלף עטאזשען. און פון צוואנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג און נאך העכער. נאר וועגען דעם שפעטער. דערווייל זענען מיר מיט אונזערע פעק־לעך אויף דער סטריט. מיר האבען נאך א שטיק וועג צו געהן צופוס. דא הייסט עס — „וואקען.“ און מיר וואקען. פריהער וואקט משה דער איינבינדער מיט זיינע קורצע פיס. נאך איהם וואקט זיין ווייב פעסי די גראבע. קוים וואס די פיס טראגען זי. אזוי פעט און שווער איז זי. נאך פעסי'ן וואקען פיני מיט זיין טייבעל. פון פיני'ס וואקען קאן מען בלייבען אהן א בויך לאַ־כענדיג. פיני, אז ער וואקט, טאנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאנגע פיס, וואס פערטשעפען זיך איינער אין דעם אנדערען. איין הויז אראפ, דער אנדערער ארויף. דאס קאפעלישעל ארויפגערוקט. דאס האלז־טיכעל אין פצון־זייט. א מאדנע פיגור, בעט זיך אויף פאפיער. איך און מיין חבר מענדעל וואקען פון הינטען, שפעטער פון אלעמען. מיר שטעלען זיך אפ כמעט ביי יעדען פענסטער. אונז איז געפעלען, וואס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און עס שטעהען ארויסגעשטעלט אלע אידישע זאכען: סדורים, טלית־קטן'ס, יארמעלקעס, מזוזות, מצות, — אין מיטען דערינען, סאמע אין אנהויב ווינטער, מצות! משמעות, א אידישע שטאדט. לאזט מען אונז אבער לאנג ניט שטעהן. די מאמע רופט אונז: „אהער געהט!“ — מוז מען געהן.

ת

ווער עס האט ניט געזעהען די ניו־יארקער סטריט — דער האט גאר קיין שענס ניט געזעהען. וואס געפינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאפען. „קערעדזשעס“ הייסען דא די וועגעלעך. אלע קערעדזשעס האבען איין בנים. דא, אויף דער סטריט, האדעוועט מען די קליינע עופה'לעך מיט מילך פון קליינע

דער, זיך געזעגענען מיט זיי. אויך פּיני פון זיין זייט האט זיך אויפגעהויבען, געגאנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאקי אין איין וועגס אפרעדען מיט איהם וואו און ווען מע זאל זיך זעהען. נאר ווער? וואס? וועמען? איידער מע קוקט זיך ארום איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאנדוקטאר האט שוין פערהאקט די טיר. דער וואגאן האט זיך געגעבען א ריס. אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאנען פערטראכט און צעטומעלט, אזוי האט עס איהם געגעבען א שליידער פון די פיס. אין א ווײלע ארום איז ער שוין געלעגען ביי א שווארצער גויע (א ניגערטע) אויפ'ן שוים. האט איהם די ניגערטע געגעבען א ווארף פון זיך מיט ביידע הענד, אזוי, אז ער איז אוועקגעפלוגען אויף דער צווייטער באנק און דאס קאפּעלישעל צו דער טיר. און טאמער איז קארג, איז נאך געווארען א געלעכטער אויך. דער גאנצער וואגאן האט געלאכט. איך און מיין חבר מענדעל האבען אויך געלאכט. האבען מיר געחאפּט א פּסק פון דער מאמע און פון פּיני'ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאכען. געהט, זייט א בריה, אדרבה, און לאכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האט איין עק. געקומען א סוף צו אונזער אריינפאהר אין ניו־יארק. מיר זענען שוין אויף דער גאס. דא הייסט עס „סטריט." ווען איך זאל ניט וויסען, אז מיר זענען אין אמעריקא, וואלט איך זיכער געמיינט, אז מיר זענען אין בראד, אדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די אייגענע געוואלדען, דאס אייגענע מיסט, וואס דארטען. נישט מעהר, דער טומעל מיט'ן הארמידער איז דא א סך גרעסער. און דער רעש איז שטארקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען העכער. א סך העכער. זעכס עטאזשען אין א

ברודער, נישט א ברודער, — שלאגען א קלענערען פון זיך טאר מען ניט...

נו, געהט האט ניט ליעב אזא לאנד!

ט.

ד ערווייל האב איך מיך פערדעדט און גאר פערגעסען, אז מיר זענען שוין געקומען אהינצוצו, וואו מיר דארפען זיך אפשטעלען. דאס הייסט, ביי אונזער שכנה פעסי די גראבע און ביי איהר מאן משה דעם איינבינדער. אריינגעקומען צו זיי אין שטוב, האבען מיר נישט געטראפען קיינעם פון דער חאליאסטרע. איך קוק זיך ארום אויף אלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין אמאליגען חבר „ושתי". ניטא ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענען זיי אהינגעקומען אלע? וועט איהר הערען א שענס.

פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפּיעלען זיך. און שפּיעלען שפּיעלט מען זיך מיט טויזענדערליי שפּילערייען: מיט קנעפּלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס". דאָס איז אַ מין זאַך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם געפּילדער, וואָס די קינדער הויבען אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואַגען זיי פון דאַנען צו פערטרייבען. און בכלל איז אַמעריקאַ אַ לאַנד, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאַר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אַנו, לאָז עמיצער פּרובען אָנריהרען אַ קינד מיט אַ פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פערזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פערזאָגען אַ צעהנטען. אַזוי איז געווען די מעשה:

איין מאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפּיעלט אין „טשעקעס". דאָס איז אַ שפּיעל מיט קיילעכיגע הילצערנע קנעפּלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפּיעל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעחאַפּט ביי'ם אויער מיט איין האַנד און מיט דער אַנדערער געווען גרייט מיר שענקען אַ פּאָר פיינע פּעמש. וואַכסט אויס אַ באָי, אַ „ווערגעלעץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרויס פון זיינע הענד. דערנאָך פערקאַטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּיס צו אליהו'ן אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָר אַזוי ווי מיין ברודער פערשטעהט ניט קיין ענגליש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער אַ צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צענויף אַ רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פערענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אַז ער קעהר מיר אָן אַ ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צענויפגעלאָפענע, אַז אין אַמעריקאַ געהען נישט אָן די זאַכען. אַ

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

7

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך געהאַט דערצעהלט, אַז מיר זענען אַריינגעקומען צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה דעם איינבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנ־צער חאַליאַסטרע קיינעם ניט געטראָפען אין דער היים. וואָס איז די מעשה? — די חאַליאַסטרע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר איין אַרבייט יעדער פון זיי האָט, בעדאַרף מען אייך פריהער בעשרייבען, ווי אַזוי אַ איד איין איינבינדער פערגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקא. ערש־טענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פּעסי די גראָבע גאָר מורא געהאַט אַרויפצוקלעטערען אַזוי הויך. מע געהט און מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפּ, ביז מע קומט אריין אין אַ דירה מלוכה. חדרים און חדרים׳לעך אָהן אַ שיעור. דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום בעטלעך מיט קאָלדרעס, מיט פאַרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט דאָס „קיטשען." ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויוועז איז ניטאָ. איין אייזערנע פּליטע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און וואַ־סער צאַפּט זיך דאָ פון דער וואַנד. קאַלט וואַסער און היים וואַסער— וויפיעל איהר ווילט! איהר דאַרפט נאָר געבען אַ דרעה מיט׳ן קראַן — און פאַרטיג.

ג.

אודאי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פּעסי'ן קיין מאָל ניט געחלום'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב און האָבען רומס. אויף אַלסדינג אַ רום. אויף צו שלאָפען אַ רום, הייסט עס „בעדרום". און אויף צו עסען האָבען זיי אַ בעזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דייניגג רום". פאַר וואָס עפּיס דייניגג רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען ניט פערשטעהן. מילא בעדרום — ווייל דאָרטען שטעהען בעטען. אָבער דייניגג רום — וואָס איז די טייטש „דייניגג"? פאַר וואָס ניט „עס־רום"? מישט זיך אריין משה דער איינבינדער און זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אַבי איך בין אַ בעל־הבית אין נעוועיאָרק, גאָט צו דאַנקען, און מיינע קינדער אַרבייטען אַלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאַכט אַ לעבען אין אַמעריקא...

איך בעקוק אָט דעם משה דעם איינבינדער און טראַכט מיר: רבונו של עולם! ווי אַ מענטש בייט זיך איבער! אין דערהיים ראָט מען איהם גאָר ניט געהערט רעדען אפילו. אומעדום און אַלע מאָל איז געווען פּעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאַכען פּאַפּ און קלעפּען ספרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט אַ קאָפּ העכער. אַ קליינינקייט — אַ מענטש האָט ניט קיין שום דאַנות! אַלע קינדער אַרבייטען און ברענגען געלד. איך וועל אייך אויסרעכענען איטליכען ביי די נעמען, וואָס פאַר איין אַרבייט ער טהוט און וויפיעל ער פערדיענט. די מאַמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי, וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אזוי פיעל קינדער, קיין עין הרע.

ב.

שפעטער, אז מיין ברודער אליהו אין זיין ווייב ברכה זענען געקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואס מיר מאכען, האט איהם אונזער חבר פיני אנגענומען פאר א האנד, אריינ־געפיהרט אין קיטשען, בעוויזען די צוויי קראנען מיט וואסער און איז ארויס מיט לשון, ווי פיני קאן. ער האט געזאגט:

— וואס זאגסטו עפים, אליהו, אויף קאלומבוסען? מעג ניט זיין פאני די כפרה פאר זיין מינדסטען נאגעל, וואס א חוץ בראנפען און א חוץ פאגראמען ווייסט ער ניט ווער עס האט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דענן מיין ברודער אליהו אפשווייגען? רופט ער זיך אן צו איהם, צו פיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזטו שוין אינ־גאנצען פאר קאלומבוסען. וואס האסטו אבער געזאגט פריהער אביסעל אויף „אלי'ס" איילאנד?" פערענטפערט זיך פיני און זאגט, אז „אלי'ס" איילאנד געהער ניט צו אמעריקא. „אלי'ס" איילאנד, זאגט ער, ליגט אויף דער גרעניץ צווישען אמעריקא און צווישען אויסלאנד. זאגט אבער מיין ברודער אליהו, אז עס הויבט זיך גארניט אן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מישט זיך אריין ברכה און מאכט צוויי־שען זיי א שלום. זי זאגט, אז זיי ווייסען ביידע מעהר פון א טוידטען און אז דעריבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה איין אפגעריבענעם גראשען. נאר איך האב אייך אנגעהויבען צו דער־צעהלען פון משה דעם איינבינדער'ס שטוב און בין ארויף גאר אויף אנדערע זאכען. האט קיין פאראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פעסי די גראבע און צו איהרע קינדער, צו דער האליאסטרע.

„באַקאַליינע קלייט". דאָס איז שוין אַביסעל אַ שווערערער דזשאַב. מע דאַרף זיך פערערען גאַנץ פריה, אַז גאָט אַליין שלאָפט נאָך. מע דאַרף קודם אויססאָרטירען און אויספּאַקען אַלע אָרדערס. דערנאָך צעטראָגען די באַנדעלס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאָסטאָמערס". אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלער, פּוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאַפּפלאָר", דאָס הייסט, גאַנץ אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס בעדאַרף אָפּגעטהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, וואָרום ער דאַרף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּיס איין אַרבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פרייה. בעקומען בעקומט ער ניט קיין סך. אינגאַנצען פופצעהן סענט אַ טאָג, אַ חוץ פרייטאָג. פרייטאָג בעקומט ער אַ גאַנצען קוואָדער מיט אַ חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אַז מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט אַרבייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אַמעריקאַ, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אריין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערענט מען אומזיסט. און מע גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פּיני, אַז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ביי אונז, אין דערהיים, לאָזט מען גאָר אידישע קינדער ניט אַריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אַמעריקאַ, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אַליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פּאַני געמענט באַגראָבען אַ לעבעדיגער אין דער ערד אריין !..."

נאָר אַזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר אַ האַלבען טאָג, קאָן

ד.

ער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער היים. דאָ הייסט ער סעם. פאַר וואָס עפּיס סעם? — ווייס איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז ער פערדיענט שוין געלד. ער איז איינגעשטעלט אין אַ „פּייפּער באַקס פעקטאָרי". איהר ווייסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מע עסט דאָס, בעדאַרף מען אייך פערטייטשען. דאָס איז אַ פאַבריק, וואו מע מאַכט שאַכטלען פון קאַרטאָן־פּאַפּיער. מיינט ניט, אַז דאָס איז אַזאַ שווערער דזשאָב (דזשאָב הייסט אַ מלאָכה). ער אַליין בסך הכל מאַכט נאָך ניט קיין שאַכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „רעליווערט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האַנד אַ באָנדעל שאַכטלען פון אַ צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען צווישען קאַרס און אויטאָמאָבילס. מע דאַרף אַכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער בעקומט דערפאַר דריטהאַלבען דאָלער אַ וואָך און האָפט אויף אַ „רעיז", דאָס הייסט, אויף אַ הוספה. ס'איז מעגליך, אַז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי דאָלער אַ וואָך. דאָס איז דערווייל, שפּעטער אַביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (אַ בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אַז ער וועט איהם אויסלערנען די אַרבייט, ווי אַזוי צו מאַכען די שאַכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר אַ גוד באָי, וועסטו זיין אָלרייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי אַ מענטש, וועסטו עסען אין סוכה."

ה.

אַס צווייטע בחור'על, וואָס מע האָט איהם אַמאָל גערופען וועלוועל קאָטער, און היינט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך אַ רעליווער־באָי, דאָס הייסט, אַ יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין אַ „גראָסערי סטאָר". ביי אונז הייסט עס אַ

פערקויפען רייז, גרויפען, הירזש, ארבעס, בעבלעך, ניס, ראזינ־קעס, מאנדלען, פייגען, טייטלען, באקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערביי האט ער נים. ער דארף נאר אכטונג געבען, מע זאל נים צעשלעפען. ווארום א אידינע, אז זי געהט־צו פרעגען אויף גרויפען, חאפט זי ארייך דערווייל א ראזינקע, אדער א מאנדעל, אדער א טייטעל אין מויל אריין. דערפאר חאפט ער אבער אליין אפטליך אריין פון די זיסע זאכען. ושתי אדער הערדי וועט פון מיר נים פערלייקענען. ער האט זיך מיר מודה געווען, אז ער האט זיך איין מאל אזוי צוגעחאפט צו די ראזינקעס, אז עס האט איהם נאכדעם דריי טאג וועה געטהאן דער בויך. בעקומען בעקומט ער פאר זיין ארבייט גארניט. בלתי נאר דאס, וואס עס פאלט איהם אריין פאר העלפען אפטראגען א קאסטאמער. קריגט ער דערפאר א פעני אדער צוויי. און אמאל א ניקעל — פינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נא טשאיי". דא הייסט עס א „טיפ". דאס ברענגט איהם אריין ביז א דאלער א וואך. אין דער היים האט ושתי קיין קאפיקע קיין מאל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פורים ביי שלח־מנות פאנאנדערטראגען: איז אבער פורים נאר איין מאל אין יאהר. און דא איז ביי איהם פורים אלע טאג. אלע טאג פערדיענט ער געלד.

— קאלומבוס ! ביזט ווערטה, מע זאל דיך אפגילטען ! — האט געזאגט אונזער חבר פיני, ווען ער איז דורכגעגאנגען פערביי ריווינגטאן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביים סטענד. ער האט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פאר באקסערען און איין סענט ושתי'ן „נא טשאיאק", אדער א „טיפ", ווי עס הייסט דא, אין אמע־ריקא.

מען דעם אנדערען האלבען טאג עפּיס טהון און פערדיענען א פּאר דאלער. טהוען זיי טאקי אזוי, פּעסי׳ס קלענערע קינדער. איינער, אט דער וואס מע רופט איהם טשערנעהאז, ארבייט אין איין אפּ־טייק. דא הייסט עס א „דראג סטאר". ער וואשט פלעשלער, געהט אין פּאסט־אפּיס נאך מארקעס. דא הייסט עס „סטעמפּס" און עס פערקויפט זיך אין דער אפּטייק. ער בעקומט פאר זיין ארבייט, נאר פאר א האלבען טאג, א דאלער מיט א קוואדער א וואך. „עס געהט ניט צו פוס" — זאגט משה דער איינבינדער און נעמט צו ביי איהם דאס געלד.

ז.

פ ייטעל פּעטעלעלע, דא הייסט ער שוין פּיליפּ, געהט אויך א האל־בען טאג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבען טאג פּעדעלט ער מיט אידישע גאזעטען. דא הייסט עס „פּייפּערס". ער לויפט ארום אויף איסט בראדוויי — אזא סטריט — און שרייט: „פּייפּערס, פּייפּערס!" און רופט דערביי אויס דעם נאמען פון יערען פּייפּער. ער מאכט דערפון 40 ביז 50 סענט א טאג, און א מאל מעהר אויך. פערשטעהט זיך, אז דאס געהט אויך אוועק צום פאטער אין טאפּ אריין. אלע פערדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אויס.

ח.

אלע פערדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואס מיט דער גולקע און וואס מע רופט איהם דערפאר „ושתי." דא הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאר הערי און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבען טאג נאך דער סקוהל שטעהט ער ביי א סטענד אין ריווינגטאן סטריט ביי א בע־קאנטער אידיגע, טאקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר

שלעכט. האָט מען איהם געגעבען איין עצה, אַז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער טאַקי ניט באַקען, נאָר וואָס דענן ? — קנישעס ! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אָדער פּאַרעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאַכט ניט שלעכט. גאָרניט שלעכט ! זיינע קנישעס האָבען אַ שם אויף דער איסט סייד. אַז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דער־זעהען אָנגעשריבען אויף אַ פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אי־דיש : בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס שווער. יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאַקי אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות : בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אַהינצו ניט געהן. געהן זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שווער. אַ סימן וועט איהר האָבען, אַז איהר וועט אריינקומען, וועט איהר באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער מחותנת'טע, ריבה'לע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און טראָגט קאַרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געוויס דערקענען. זי האָט גרויסע פיס. און איהר קליין שוועסטערעל, אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפּעל, דרעהט זיך דאָרט אַרום. זי הייסט אַלטע, און מע האָט זי מיר אַמאָל געהאַט גערעדט פאַר אַ כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערס מאָל.

ט.

און משה דער איינבינדער אַליין זיצט אויף ניט לעדיג. ער פערנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אַמעריקאַ, זאָגט ער, דאַרף מען צו דער מלאכה האָבען אַ מטמון מיט געלד אויף צו דינגען אַ סטאָר, קויפען אינסטרומענטען און האָבען בעקאַנטשאַפט. און וויעדער, זאָגט ער, זיין אַ „האַנד" ביי יענעם, דאָס הייסט געהן דיענען — איז שוין ניט די יאָהרען. האָט מען איהם געגעבען איין עצה — צווי־שען אידען ווערד מען ניט פאַרפאַלען, — אַז ער זאָל זיך איינ־פיקסען אַ סטענד פון ספרים, ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאַכען אַ לעבען. אונזער חבר פּיני'ן איז דאָס אַזוי געפעלען, אַז ער זאָגט, ער וואָלט אויך אַ בעלן געווען האָבען אַזאַ פּרנסה. און געפעלען איז דאָס איהם, זאָגט ער, דערפאַר, ווייל אַרום דעם וואָס מע געהט שמירט מען זיך. פּיני האָט ליעב ספרים און ביכער, ווי אַ פיש האָט ליעב וואַסער. ער, אַז ער האַפּט זיך צו צו אַ בוך און שטעקט אריין דעם שפּיץ נאָז, וועט איהר איהם ניט אָפּרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פערנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פריהעריגער מלאכה. דאָס הייסט, מיט בעקע־ריי. פאַר וואָס? אַלץ די איינגענע מעשה. אויף צו עפענען אַ בע־קעריי בעדאַרף מען, זאָגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פערמעגען. און אויסערדעם בעדאַרף מען, זאָגט ער, בעלאַנגען צו דער „יוניע". און ער איז דערויף, זאָגט ער, שוין צו אַלט. און געהן אַרבייטען ביי יענעם ניט אין אַ „יוניע" האָט ער מורא, אַז טאָמער מאַכט זיך אַ סטרייק — און דאָס איז אין אַמעריקאַ אַלע טאָג, — קאָן ער קריגען אַ צעשפּאָלטענעם קאָפּ. וואָס־זשע טהוט מען? איז דאָך

מיר זוכען אַ דזשאַב

8.

מיר זוכען א דזשאַב

א.

מע קאָן ניט בעקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגעלעגטע געסט ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דער איינבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פרעהליך איז אויך געגוג. ווער שמועסט זונטאג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פרייה, — דעמאָלט איז א לעבען. מיר נעמען זיך צענויף אַלע, גאַנץ קליינוואַרג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אוועק אין טהעאַטער אריין. איך מיין דאָס די „מאור־ווינג פּיקטשורס.“ עס קאָסט א ניקעל א פּאַרשוין, און איהר זעהט זיך אָן אזעלכע וואונדירים, אז דער קאָפּ דרעהט זיך אזש! איך זאָל זיין דעם קייזער׳ס א זוהן, אָדער דזשייקאָב שיפ׳ס איין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מאור־ווינג פּיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיין מאָל ניט ארויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין היינט הערר, אויך אזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אז ס׳איז א שטות׳עריי. ס׳איז גאָר ניט, זאָגט ער, ס׳איז פאַר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באַלד אז פאַר קינדער, פאַר וואָס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פּיני? און זיין ווייב טייבעל?

מלאכה אוועקוואַרפען די היים, זיך איינשטעלען דאָס לעבען אי־בער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענטפערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער — פערקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אָדער אַרבייטען ביי דער מאשין? ווערד ברכה אָנגעצונדען, למאי אליהו וואַרפט איהר אויס קנישעס. זי ניט איהם אָנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר טאַטענס קנישעס אויף עסעקס סטריט, וואָלטען זיי אַלע געשוואָלען פאַר הונגער....

ג.

אַ וגזער חבר פּיני'ן האָב איך ליעב נאָר פאַר זיין רעדען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז אַ חיות צו הערען. אויסגעהערט אַלעמענס טענות, חאַפּט ער זיך אויף, מאַכט מיט ביידע הענד און לעגט אַוועק אַ מענה־לשון. איך געדענק איטליכס וואָרט. אָט ווי אַזוי פּיני האָט גערעדט:

— אָ! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואָס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעוואָרצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאַנד פון פאָני ימח שמו וזכרו! אַמעריקאַ איז אָבער ניט חזיר־לאַנד! אַלע מיליאָנערען און מיליאַרדערען אין אַמעריקאַ האָבען יונגערהייד געאַרבייט שווער און ביטער. ווער אין אַ שאָפּ און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראַקענפעלער, קאַרנעגי, מאָרגאַן, וואַנדערבילד, וואָס זענען זיי געווען אַמאָל? צי האָבען זיי ניט גע־קעהרט די סטריט? צי האָבען זיי ניט אַרומגעטראָגען קיין פּיי־פּערס אויף צו פאַרקויפען? צי האָבען זיי ניט געפּוצט פרעמדע שיך פאַר אַ ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטאָמאָ־בילען, מיסטער פאָרד — פרעגט איהם, צי איז ער ניט געווען אַמאָל אַ שאָפער, איין אָנטרייבער? אָדער נעמט נאָר די גרויסע מענטשען, אַ שטייגער, אַ וואַשינגטאָן, אַ לינקאָלן, אַ רוזוועלט — זענען זיי דענן געבוירען געוואָרען גרויסע מענטשען, פּרעזדענ־

און מיין שוועגערין ברכה? חאָט מיין ברודער אויף אַלסדינג אַ תירוץ. די ווייבער, זאָגט ער, האָבען אַזוי פיעל שכל, וויפיעל די קינדער. און פיני, זאָגט ער, רייסט זיך אהין נאָר איהם, אליהו׳ן, אויף צו להכעיס. דער שפּיץ איז געווען, אַז אליהו האָט אַזוי לאַנג געערדט, ביז ער איז איין מאָל אין אַ זונטאָג אויך מיטגעגאַנגען מיט אונז. פון דעמאָלט אָן לאָזט ער ניט דורך קיין איין זונטאָג און געהט אין די מאָר־ווינג פּיקטשורס. מיר געהען אַלע. יונג און אַלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אַלע, אַלע. נאָר די מאַמע געהט ניט. „איהר מאַן, זאָגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאַטער — ניט דער־לעבען וועלען דאָס, זאָגט זי, איהרע שונאים!״...

ב.

עס איז אונז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאַקי גאָר־גאָר ניט שלעכט. עס איז אָבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם אַ גאַסט. מע בעדאַרף עפּיס זעהען אַ טהועכץ, „טרייען אַ דזשאַב״. אין אַמעריקא בעדאַרף יעדער „מאַכען אַ לעבען״. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ער געהט אַרום פערזאָרגט מעהר פון אַלעמען. ער קומט אַלע טאָג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אַוועק מיט דער מאַמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דאָ. ער, פיני, האָט פּלאַנען און פּראָיעקטען אָהן אַ שיעור. נאָר אַלע זיינע פּלאַנען טויגען אויף כפּרות. דאָס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאָר זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאָמער געפעלט עס אליהו׳ן, געפעלט דאָס ניט ברכה׳ן. למשל, פיני׳ן איז געקומען אַ געדאַנק, אַז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאָלען אַלע פיער געהן ארבייטען אין שאָפּ און ווערען שניידערס. דאָס הייסט, נייהען אויף דער מאַשין. דאָ רופט מען דאָס „אַפּערייטערס״. זאָגט אָבער ברכה, אַז ס׳איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער

ה.

דינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך איהם נאָך קיין מאָל ניט געזעהען אזוי לאַכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאָך, איז בכלל אַ מענטש אַ פערזאָרגטער, אַ מרה־שחורה'ניק. זעלטען ווען איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַכען. און אפילו אַז ער לאַכט, איז אויך נאָר מיט אַ האַלבען מויל. איצ־טיגס מאָל איז עפּיס אָנגעפאַלען אויף איהם אַזאַ געלעכטער, אַז מיין מאַמע האָט זיך אַזש איבערגעשראָקען פאַר איהם. עס איז אָבער טאַקי געווען פון וואָס צו לאַכען. מע האָט בעדאַרפט נאָר אַ קוק טהון אויף אונזער חבר פּיני'ן, ווי אַזוי ער האַלט די הענד אין די קעשענים פון זיינע שמאָלע הויזען, וואָס קוים זיי האַפּען אַרום די נייע גרויסע אַמעריקאַנער שיך, אויפ'ן האַלז־טיכעל. וואָס טייבעל מאַכט איהם אַלע מאָל צו־רעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און עס פאָלגט ניט, האָטש געב דעם אַ קרענק, און אויף זיין האַרט קליין אַמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס וויל ניט זיצען אויף איין אָרט. און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין שפּיצעכי־גער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אריין.

— רבונו של עולם! אָט דאָס וועט זיין אַמאָל אַ פּרעזי־דענט?... זייט אַ בריה און לאַכט ניט!

ו.

אַז אָנגעלאַכט זיך, רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער מאַמע אזוי:

— מילא אונז האָט שוין אונזער פּיני באַוואָהרענט. מיר געהען אַלע אין שאַפּ און וועלען נייהען קליידלעך אויף דער מאַשין. און פּיני אליין איז דאָך אודאי שוין אַ באַוואָהרענטער מענטש — עד וועט דאָך זיין, אם ירצה השם, אַ פּרעזדענט... וואָס טהוט מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

טען ? צי אפילו איצטיגער פרעזדענט ווילסאָן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געווען קיין מלמד ?...

ד.

דאָס קאָן שוין מיין ברודער אליהו ניט פערטראָגען. ער האַקט איבער אונזער חבר פּיני'ן סאַמע אין מיטען :

— ע, פּיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „ננתקה" ! דו פערגעס נאָר נישט, אַז דערווייל איז ווילסאָן מלך...

נאָר פּיני, אַז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאַכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו :

— חאַ־חאַ ! מלך ? וואָס מיר מלך ? ווער מיר מלך ? ניטאָ קיין מלך אין אַמעריקאַ ! אַ פרייהע מדינה ! א דעמאָקראַטיטשע־סקע !....

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פּרעזדענט, וואָס איז די נפקא מינה ? — פּרובט זיך אליהו, און פּיני האַקט איהם אָפּ :

— ס'אַ גרויסע נפקא מינה! פון מלך ביז פּרעזדענט איז אַזאַ חילוק, ווי פון „יככה" ביז „יבבה" ! א מלך איז א מלך, און א פּרעזדענט איז אַ פּרעזדענט ! אַ מלך איז בירושה, און אַ פּרעזדענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאָן אַ פּרעזדענט אויף נאָך פיער יאָהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאָס ווייסט דו, אַז אין עטליכע יאָהר ארום קאָן איך אויך זיין אַ פּרעזדענט ?

— דו ? אַ פּרעזדענט ? . . .

— איך — אַ פּרעזדענט ! . . .

— דו לערענסט זיך שרייבען ? — פרעגט איהם אליהו. נאָר פּיני ענטפערט איהם ניט. ער לעגט צענויף דאָס אָנגעשריבענע און בעהאַלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענים פון פּידזשאַק פון ביידע זייטען, און ער זעהט אויס ווי געשוואָלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדיג. ביז מיר וועלען אמאָל קריגען א דזשאַב, העלפען מיר אויס דער חאַליאַסטרע ווי ווייט מעגליך. איך העלף דעם עלטערען באָי קלעצעל, וואָס מע רופט איהם איצטער „סעם," ביי'ם צעטראָגען די פּעקלעך פון די פּייפּער־באַקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאָל ארום וועלוולען, וואָס היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באַקאַליינע סטאָר, און אמאָל ארום פייטלען, וואָס מע רופט איהם היינט „פּיליפּ" ; דער וואָס פּעדעלט מיט אידישע „פּייפּערס". פאַר אונזער ארבייט בעקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאָהלט, א חוץ נאָר, וואָס זיי נעמען אונז זונטאַג אויף זייערע הוצאות אין טהעאַטער, איך מיין, אין די מאַו־ווינג פּיקטשורס. און אז מיר געהען ארויס פון די מאַו־ווינג פּיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מאַראָזשענע". דאָ הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאָס אָדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקוויט, וואָס זעהט אויס ווי א פּורים'דיג פלעדעל, אָדער מע טרינקט עס מיט סאָדע־וואַסער. דערנאָך „נעמען מיר א וואָק", א שפּאַציער הייסט עס, אין פּאַרק. און פּאַרקען זענען דאָ אין ניו־יאָרק א סך, און אומעדום לאָזט מען אייך אריין אומזיסט, אָהן געלד. אמעריקאָ — איז שוין איין מאָל א לאַנד ! וואוהין איך וויל — אהין געה איך, און וואָס איך וויל — דאָס טהו איך.

דאס מיינט ער מיך אין מיין דבר מענדעל. ער קאן ניט לייד־דען, וואס מיר נעהמען אדים בטל. ער איז אין כעס ס׳כנית, למאי מיר דרעהען זיך אדים אובער דער סטריט אין שפיעלען אין „באל״ ארער אין „טשעקעס״ (ביי אונז הייסט עס „מיאטש״ אין „קנעפ־לעך״). ער האט זיך א פריה געטראן מיך אנצינערמען ביי׳ם אייער. נערענגט איר דאך, ווען פאר מיאיס׳ען פסל ער האט געראפט פון א „ווערנעלעך״, ווען דאס איהם ציגעשטעלט א קולאק גלייך אין נאז אריין — ער זאל ווייסען, אז אין אמעריקא קאן מען זיך „פיימען״, דאס הייסט, שלאגען נאר מיט א גלייכען.

— וואלט איהר שוין געראט איא דאנה מיט זיך, ווי איהר האט א דאנה מיט די קינדער !... — ריפט זיך אן משה דער איינ־ביגער אין דערמיט ניט ער אונז אנצוהערעניש, אז מיר זענען טאקי זעהר וואיילע געסט, נאר כ׳איז שוין צייט מיר זאלען עפיס טהון, עפיס אליין פערדיענען אונזער שטיסעל ברויט...

ז

היינט אונז, מיינט איהר, איז דאס איינגעגעבען צו ווענען ביי יענעם אויף לאכלאווע ברויט ? מיין מאמע העלפט אויס פעסי׳ן אין קיטשען. זי באקט און לאכט און וואשט אין דזימט. אונזער הכר פינ׳ס ווייב טייבעל פערבעט די בעטען און קעהרט אויס די רומס. פינ׳ס אליין העלפט משה דעם איינביג־דער אייפ׳ן סטענד ביי די ספרים. האמש דעם אמת זאגען, איז פון פינ׳ס חילה נישטא א סך צו ווארטען. ווארום פינ׳ס, אז ער דערזעהט ספרים, איז איהם ניט אפצוריסען. שטעקט ער אריין די נאז אין א בוך — איז א גוטען טאג ! דאס אליין וואלט נאך אויך ניט אויסגעמאכט. האט ער א טבע — ער דראלעט. נאט האט איהם צוגעשיקט א פאנטאן־פען, ווען די טינט נעהט ניט אויס אויבינ און אויבינ. פאפיער איז דא וואלוועל, וועלוועלער פון באדשטש, — זיצט ער און דראלעט.

י.

אנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה — מיר האָבען שוין אַ דזשאב. מיר'ן שוין ניט דאַרפען מעהר ארומ־געהן לעדיג. מיר'ן שוין ניט דאַרפען אָנקומען צו לאַסקאַווע ברויט. מיר אַרבייטען שוין אין שאפּ. דאָס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך צו יונג. אין שאָפּ געהען אַרבייטען דערווייל צוויי פון אונזער משפחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. וואָס הייסט ארבייטען אין שאפּ, און ווי אזוי ארבייט מען דאָרט? — דאָס געה איך אייך דערצעהלען.

ט.

האָב איך צייט, האָפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אַמאָליגען חבר ושתי (היינט הייסט ער שוין הערי). איז אָבער זיין באַסיכע (בעל־הבית׳טע) פונ׳ם סטענד ניט צופריעדען. זי האָט בע־מערקט, אַז ושתי רוקט מיר אונטער אַמאָל אַ באַקסער און אַמאָל אַ פּאָר ראָזינקעס מיט מאַנדלען. „צוויי נאַשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענד ניט פאַרטראָגען"... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי׳ז, צו הערי׳ן הייסט דאָס. איך וואַרט ביז ער קומט אויף דערנאָכט אהיים, ברענגט ער מיר אַלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשעני אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערזעהט ברכה, אַז איך קיי, שטעלט זי מיר צו אַ בענקעלע פאַר מיין ברודער אליהו. פרעגט מיך אליהו, וואָס איך קיי? זאָג איך: „טשאָינגאָם". אָט דאָס, וואָס אַלע קייען אין אמעריקא. זאָגט ברכה, אַז עס קעהרט זיך איהר איבער די גאַל פון דעם קייען, וואָס מע קייעט דאָ. זאָגט איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז בהמות מעלה־גרה׳ן"... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פערגלייכט די אמעריקאַנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט אַ פאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס קליג־סטע און דאָס פרייסטע פאָלק אין דער וועלט, און פאַרגלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאַך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, ווען קאָלומ־בוס זאָל חלילה ניט געווען ענטדעקען אמעריקא?

— וואָלט עס איין אנדערער ענטדעקט! — ענטפערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו גאָר פּראָסט און דוקא ניט לאַנג געטראַכט.

מיר ארבייטען אין שאַפ

9.

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

א.

דיי אַזוי מע אַרבייט אין שאַפּ — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען. וואָרום איך ווייס אַליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אַהינצו ניט אַריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך ווייס נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונ־זער חבר פיני. אַלע אויפדערנאַכט, אַז זיי קומען אַהיים פון שאַפּ, דערצעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אַלע מאָל אויס־געמאַטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאַפּער.״ ברכה האָט פיינט אָט דאָס וואָרט, אַזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. נאָך אַ וואָרט איז פאַרהאַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אַריבערטראָגען. דאָס איז אַ „ווינדע״. אַ ווינדע הייסט דאָ אַ פענסטער. זאָגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי...״ היינט קאָן זי ניט הערען, אַז מע זאָגט „סטאַקינגס״. איהר וועט קיין מאָל ניט פאַלען דערויף, אַז סטאַ־קינגס זענען זאָקען. אָדער, אַשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפ׳ן וואָרט „דישעס״? דאַכט זיך, אַז „פּאָסודע״, זאָגט ברכה, איז אַ סך שענער? אָדער וואָס קאָן זיין פּשוטער פון אַ „לעפעל״? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אַז אַ לעפעל איז אַ „ספון״. ניט אומזיסט זאָגט ברכה אַ ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע

ג.

דו אזוי האט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערענט שטע־פען? — למאי ווי אזוי איז דער דאמסקי שניידער געוואָ־רען א מוהל? איז אליהו נעבאך טאקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע האָט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבערגעהן מיט דער מאשין. איז ער דורכגעגאנגען עטליכע מאָל הין און צוריק און איז געוואָרען אָל־רייט. אויף מאָרגען האָט ער שוין געשטעפּט. מאָהלט אייך, אז אָך און וועה איז געווען צום שטעפּען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט געקאָנט בעווייזען. ניט מחמת ער האָט זיך געפוילט ארבייטען. חס וחלילה! פּיני וועט אייך געהן ארבייטען טאטשקע־ארבייט — אבי מאכען א לעבען אין אמעריקא. איז די צרה, וואָס ער האָט א נידעריגע ראיה און טהוט אלסדינג חאפּענדיג. מע האָט איהם אויך אוועקגעזעצט ביי דער מאשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע האָט איהם אויך גע־נעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאשין. האָט זיך געטראָפען מיט איהם איין אומ־גליק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „איין עקסידענץ". אונזער חבר האָט אין איילעניש פערטשעפּעט דעם פּידזשאק און האָט צוגע־שטעפּט דעם לינקען ארבעל צו דער מאשין. א גליק חאָטש, וואָס ניט די האַנד. וועה־וועה, וואָס מע האָט זיך אָנגעלאָכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגעהויבען א הוררא! „גרינהאָרן" האָ־בען זיי איהם א נאָמען געגעבען. גרינהאָרן איז די טייטש א גרי־נער. און א גרינער הייסט אזעלכער, וואָס איז נאָר־וואָס אראָפּגע־קומען פון דער היים און ווייסט ניט, וואו א טיר עפענט זיך. גרינ־האָרן איז א בזיון. ערגער פון א גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען. ווי זאָגט ברכה, א האַלבע צרה. דארף זיך טרעפען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

ווערטלעך) : „אמעריקא איז א לאנד, סטייק איז א מאכל, פארק איז א גאפעל און איינגעלש איז א שפראך...“

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני ארבייטען אין צוויי בעזונדערע שעפער. איינער איז איין „אפרייטער“. דאס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פרעסער“. איין אפרייטער דארף ניט נייהען מיט די הענד. ער שטעפט ביי דער מאשין. דאס דארף מען אבער אויך קאנען. עס שטעפט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאטע, און אונזער טאטענס טאטע, און אונזער טאטענס טאטענס טאטע איז קיין מאל קיין שניידער ניט געווען און א מאשין קיין מאל אין די אויגען ניט געזעהען ? מיר שטאמען, זאגט די מאמע, פון לוי־טער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאך שלעכט ! איז דאס אבער אמעריקא. אין אמעריקא איז ניטא א זאך, וואס א מענש זאל ניט קאנען. אין אמעריקא לערענט מען זיך איים. א סימן האט איהר — למאי א רב ? זיין א רב דארף מען דאך אודאי קאנען. א רב מוז חאטש קאנען פסק'ענען שאלות. פון דעסטוועגען זענען פארהאן אין אמעריקא רבנים, דא הייסען זיי „רעווערענטען“, וואס אין דערהיים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האט זיך דא בעקענט מיט א מוהל, א רעווערענט, וואס מע נעמט איהם אויף ברית'ען. אין דערהיים איז ער געווען א שניידער, און נאך א דאטסקי דערצו !

פרעגט איהם אליהו : „היתכן ?“...

ענטפערט ער איהם : „אמעריקא ! “...

חבר פּיני מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. ווער איז דער לץ? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אַז יענער האָט איהם אָנגערופען דעם נאָמען פונ׳ם שיף „פּרינץ אַלבערט״, האָט זיך פּיני דערמאָנט ווער דאָס איז. און ס׳איז איהם געוואָרען. זאָגט ער, דריי לעכער אין האַרצען! דאַכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסינער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פּיני, זיין פּנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פערדיענען טויזענד דאָלער א שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאָפּ ניט זיין קיין מינוט אפילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט׳ן צוגעשטעפּטען ארבעל...

ו.

ב קיצור — פּיני וויל שוין ניט זיין קיין אַפּרייטער. ער געהט אַוועק אין איין אנדער שאָפּ און בעשטעלט זיך דאָרט פאַר א פּרעסער. א אונטערפּרעסער דערווייל. אַז ער וועט זיך אויסלערנען די אַרבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?

— מע קאָן ניט וויסען, — זאָגט פּיני — קיינער ווייסט ניט וועמענס מאָרגען ס׳איז. ניט קאַרנעגי, זאָגט ער, ניט וואַנדערבילד, ניט ראָקענפעלער האָבען געוואוסט, אַז זיי וועלען אַמאָל זיין דאָס. וואָס זיי זענען...

דערווייל ווערד נאָך פּיני גוט פערשוואַרצט. און אַלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אַלסדינג טהון חאַפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אַלע טאָג אהיים א צעבריהטער.

איין מאָל איז ער געקומען מיט א סקאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי׳ם פּרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פּרעסעל צו זיין נאָז? זאָגט פּיני, אַז זיין נאָז האָט ניט געוואַרט, ביז דאָס פּרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן בעשטעהן, זאָגט ער, אַז זיין נאָז זאָל געהן צום פּרעסעל. ווי

ד.

פונקט אין דעם שאַפּ, וואו מיין ברודער אליהו האָט געאַרבייט ביי דער מאַשין און אונזער חבר פּיני איז אויך געקומען לערנען די אַרבייט, האָט זיך געפונען אונזערער איין אל־טער בעקאַנטער און פּיני׳ס אַ שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האַלט קאָפּ, זענען מיר מיט׳ן הייסינער שניידער געפאָה־רען אינאיינעם אויף איין שיף, אויפ׳ן „פּרינץ אַלבערט". איהר דאַרפט געדענקען מסתמא דאָס אויך, אַז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער געווען אויף מעסערשטעך. בעדאַרף גאָט פיהרען אַזוי, אַז פּיני זאָל זיך מיט איהם בעגעגענען אין איין שאַפּ. און נאָך ווי אַזוי בעגעגענען! אין דעם דאָזיגען שאַפּ איז דער הייסינער שניידער אַ גאַנצער מאַכער. ער איז ניט קיין אַפּרייטער ביי דער מאַשין, נאָר אַ „קאַטער". דאָס הייסט, ער איז אַ צושניידער. ער שניידט־צו, און די אַפּרייטערס נייהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אַז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האָפט גאָר אין גיכען ווערען אַ „דעזיינער". דאָס איז שוין גאָר אַ גרויס שטריימעל. אַ דעזיינער הייסט אַזעלכער, וואָס מאַכט פאַסאָנען. אַ דעזיינער פערדיענט פופציג דאָלער אַ וואָך, און פינף און זיבעציג דאָלער אַ וואָך, און הונדערט אויך! אַז עס בעגליקט אַ מענשען, ווייסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם גיט גאָט גאָר, דעם אַנ־דערען גאָרניט"...

ה.

אַז פּיני איז אַריינגעקומען אין שאַפּ, קומט איהם דער הייסינער שניידער אַקעגען. ער שטעלט אַוועק אויף איהם די שאַרפע בריל׳ען, ציהט אויס פּיני׳ן אַ יד און מאַכט צו איהם: „העלאָו, לאַנדסמאַן! האָו דו יו דו?"... דאָס הייסט: „שלום־עליכם, וואָס מאַכט איהר, רב קרוב?"... קוקט אויף איהם אונזער

קלינגט ניט, הייסט עס „וואטש.“ פרעג איך ביי אליהו׳ן: „פאר וואס עפּיס וואטש?“ זאגט ער: „ווי דענן זאל עס הייסען?“ זאגט איך: „וואטשעל“. פרעגט מיך אליהו: „פאר וואס עפּיס „וואטשעל“?“ זאג איך: „אז א זייגער איז א זייגערעל, דארף זיין וואטש א וואטשעל. עלעהיי, זאג איך, א „באי“ איז א יונג, איז א יונגעל „באיטשיק,“ און א קליין יונגעלע — א „באיטשיקעל“... ווערד אליהו אין כעס און זאגט מיר, אז איך האב זיך אויסגעלע־רענט פון אונזער חבר פּיני זאגען אלסדינג פארקעהרט. א גליק, וואס פּיני איז ניטא דערביי. פּיני זאל זיין, וואלטען זיי זיך שוין צעאמפּערט איבער׳ן וואַרט „וואטש“, אזוי ווי זיי האבען זיך גע־אמפּערט און שיער ניט צעשלאגען איבער׳ן וואַרט „ברעקפיש“ — אנבייסען. דערפאר, זאגט אליהו, איז איין אנבייסען ברעקפיש, ווייל צום אנבייסען עסט מען פיש, אדער הערינג. זאגט פּיני: „ווי באלד אז הערינג, פאר וואס זשע זאגט מען ניט: „ברעקהערינג“?“ זאגט איהם אליהו: „בהמה וואס דו ביזט! און וואס איז א הערינג, ניט קיין פיש?“ פיהלט זיך פּיני, אז ער איז געשלאגען, זאגט ער: „ווייסט דו וואס? לאמיר פרעגען ביי איין אמעריקאנער אידען!“ און מע פוילט זיך ניט און מע שטעלט אפ א געגאלטען אידען אין מיטען גאס (שבת איז דאס געוועזען) און מע טהוט איהם א פרעג אויף א טשיקאוועסט: „פעטער! איהר זענט שוין לאנג אין אמע־ריקא?“ זאגט ער: „דרייסיג יאהר. וואס איז דענן?“... זאגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. גיט אונז צו פארשטעהן, פאר וואס זאגט מען ביי אייך אויף איין אנבייסען ברעקפיש?“ קוקט זיי אז דער איד און זאגט צו זיי: „ווער האט דאס אייך געזאגט, אז אויף איין אנבייסען זאגט מען ביי אונז ברעקפיש?“ „ווי אזוי זשע דען זאגט מען?“

— ברעקפעסט! ברעקפעסט! ברעקפעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאל דער איד גלייך אין פּנים ארייין און איז זיי מכבד מיט׳ן נאמען „גרינע חיות“...

קומט זי, די נאָז, צום פרעסעל? לאָזט זיך אויס, אז פּינו האָט גאָר געזוכט א שטיקעל אַרבייט, און ווייל ער האָט א נידעריגע ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען האַרט צום טיש און האָט גע־טראָפען מיט'ן שפּיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגעגליהטען פּרעסעל.

— א שלים־מזל אז ער פאַלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף א שטיין...

איך מיין, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט געזאָגט, — וועט איהר אויך טרעפען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה. מיין שוועגערין קאָן אריינזאָגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאַמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האָט אמאָל געזעהען, אז ווייבער זאָלען זיין צו־פריעדען? זיי בעוויינען אונז, מאַנסבילען, וואָס מיר דאַר־פען אזוי האַרעווען אין אַמעריקאַ, בכדי צו מאַכען א לעבען. א קליי־ניגקייט — אַרבייטען אין שאָפּ! אז האַלב נאָך זיבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער אַרבייט. א שעה נעמט־צו דאָס פאָהרען אהין. עפּיס איבערהאָפּען דאַרף מען. דאַוונען דאַרף מען דאָך אודאי. היינט רעכענט אויס, ווען מיר דאַרפען אויפשטעהן? און פערשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו. וואָרום טאָמער פער־שפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אראָפּ פאַר יעדע פינף מינוט א האַלבען טאָג אַרבייט. ווי אזוי ווייסט מען דאָס, צי איהר האָט פערשפּעטיגט, אָדער ניין? דערויף איז דאָס אַמעריקאַ. אין אַמערי־קאַ האָט יעדער שאָפּ אזא מין זייגער. אז איהר קומט אין שאָפּ, געהט איהר צו צום אַלעם ערשטען און טהוט א קוועטש דעם זיי־גער. ווערד דאָס אָנגערופען אויף זייער לשון: „פּאַנטשען די קלאָק". „קלאָק" איז א זייגער און נעמט זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. א גלאָק קלינגט און א זייגער, זאָגט ער, קלינגט אויך. אָבער נאָר א וואַנט־זייגער. א סימן האָט איהר: א קעשעני־זייגערעל

ט.

הקיצור, די געז פון די פרעסלעך פערהאַקע אַזוי דעם קאָפּ, אַז די ארבייטער אין שאַפּ פאַלען חלשות און מוזען סטאַפּען די אַרבייט. דעכענט מען זיי אָפּ פון דער „פיידע". דאָס הייסט, אַז עס קומט צום אָפּנעמען פאַר דער וואָך, וואָס מע האָט פערדיענט, ווערד אַ לאָך. דאָ האָט איהר פערשפּעטיגט פינף מינוט— אַראָפּ אַ האַלבער טאָג. דאָ זענט איהר צו־פריה אַוועקגעגאַנגען — אַראָפּ אַ האַלבער טאָג. דאָ זענט איהר געפאַלען חלשות — פאַר־פאַלען אַ טאָג.

ניין. מע קאָן שוין מעהר ניט אַריבערטראָגען. מע וועט מוזען אַרויס אין אַ סטרייק.

ה.

איך האָב מורא, אַז מיר וועלען זיך מיט'ן שאַפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די אַרבייטער האָבען צרות פון'ם „פאַרמאַן". יעדער שאַפּ האָט אַ פאַרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פאַרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פאַרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו אַרבייט, איז דער פאַרמאַן אַ המן, אַ רשע מרושע. ער איז אליין אַמאָל געווען איין אַפּרייטער. נאָר ער האָט זיך אַרויפגעאַרבייט און איז געוואָרען אַ פאַרמאַן. די אַרבייטער זאָגען, אַז ער איז ערגער פון'ם „באָס". באָס איז אַ לשון־קודש וואָרט און שטאַמט פון'ם וואָרט „בעל־הבית". אַזוי זאָגט אליהו, און פיני מוז אָפּשווייגען. וואָרום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פאַרט אַ חזן'ס אַ זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פאַרמאַן. מע האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אין שאַפּ, אַז דער פאַרמאַן רוקט דעם זייגער. אַזוי, אַז ווען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פערשפּעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ ממזר ?... און אונזער חבר פיני דערצעהלט פון זיין שאַפּ נאָך שע־נערע מעשיות. זייער פאַרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבייטער אַ קוק טהון אין אַ פּייפּער אַריין. לייענען אַ צייטונג ביי דער אַר־בייט — חיות ניט זיכער ! רויכערען שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס'איז אַזוי שטיל, זאָגט ער, אַז מע קאָן הערען אַ פליעג ! אויסער דעם טראַסק מיט'ן גראַגערען פון די מאַשינען. נאָך אַ מעלה האָט זיין שאַפּ. דאָרט ווערען די פּרעסלעך אַנגעוואָרעמט מיט גאַז. דאָ זאָגט מען ניט גאַז, נאָר „געז". דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אַזוי ווי ביי אונז גאַז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאַז. מע דאַרף זאָגען געז. אַקוראַט פאַרקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דערהיים הייסען געז, וואָלט מען דאָ מסתמא געזאָגט גאַז.

מיר סטרייקען

.10

מיר סטרייקען !

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאר ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאס האט אזא פנים, ווי אז איהר לערענט ביי א רבי'ן, וואס שלאגט זיך צו שטארק, נעמט מען אפ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני האבען אויפגעהערט צו געהן אין שאפ. אונ־זער שטוב האט שוין גאר איין אנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער־היים. אזוי האבען מיר זיי אנגעקוקט איין מאל אין וואך — זונטאג, וארום, ווי איך האב אייך שוין דערצעהלט, אז מע ארבייט אין שאפ, מוז מען אויפשטעהן כאור, בכדי מע זאל חלילה ניט פער־שפעטיגען. און אז זיי זענען געקומען אהיים, פלעג איך שוין שלא־פען. פאר וואס ? דערפאר, וואס זיי האבען געארבייט „אווערטיים". דאס הייסט, אז אלע אנדערע ארבייטער זענען געגאנגען אהיים, זענען אונזערע לייט נאך געזעסען אין שאפ ביי דער ארבייט. ניט דערפאר, וואס מע האט זיי גענויט פון קהל. זיי האבען געארבייט אווערטיים, בכדי זיי זאלען מעהר פערדיענען. אי, אז ס'איז געקו־מען צום צאהלען, האט מען ביי זיי אפגעריסען טעג — וואס זענען

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער געהט נאָר צו צו איטליכס רעדעל און שטעקט אריין די נאָז. אָדער ער לעגט־צו איין אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטארק אויפגערעגט. א פערגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ יעדען איינ־ציגען, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל ניט זאָגען. אָט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גילקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האָט איהם אָנגענומען ביי א לאָץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען דער גאַנצער טאַרעראַם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק גאָר נישט אויספיהרען. מחמת די „אַססאָסיאיישאָן" פון די „מאַנופעקטשורערס" איז צו שטארק פאַר אונז! שאָקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאָפּ. און איך האָב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואָס בע־דייט „אַססאָסיאיישאָן" און „מאַנופעקטשורערס", ווי איך... וואָרום אָט איז צוגעגאַנגען צו אליהו'ן איין אנדער שניידער מיט א פנים פון א קאַטשקע, אז ער רעדט, פּאַטשט ער מיט די ליפּען. דער שניי־דער האָט אָנגענומען מיין ברודער פאַר א קנעפּעל און האָט לאַנג איבער איהם גערעדט, געפּאַטשט מיט די ליפּען. ער האָט אַלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפּפען, אויסקעמפּפען ביז'ן סוף!..." האָט איהם מיין ברודער אויך אויסגעהערט און אויך צו־געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ. איין עבירה, וואָס מיין שוועגערין איז דאָ ניטאָ. זי וואָלט איהם שוין עפּיס אריינגעזאָגט...

זיי שולדיג ? „עלעהיי גזלנים זענען אונז באפאלען“... אזוי האט געזאגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי דו ביזט א לעקיש ! — זאגט צו איהם מיין שווע־גערין ברכה. ווען זי, זאגט זי, זאל ארבייטען אין א שאפ, וואלט זי זיך ניט געלאזט שפייען אין דער קאשע. זי זאגט, אז אלע פאר־לייטע מיט אלע באסעס וואלטען ביי איהר געקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאן !

ב.

דערפאר האט זי זיך געקיהלט דאס הארץ, אז אלע שעפער האבען ערקלעהרט א סטרייק. דאס הייסט, אלע שניידערס, ווי־פיעל ס'איז פארהאן אין ניו־יארק, האבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באיי. וועה־וועה, וואס סע האט זיך אפ־געטהאן ! אין דערהיים, און אויף דער סטריט, און אין די האלס ! א „האל“ — איז א זאל, אדער א טהעאטער. מע קלויבט זיך צענויף אהינצוצו אלע שניידערס פון גאנץ ניו־יארק אויף א מיטינג און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דארט אן אזעל־כע ווערטער, וואס איהר האט זיי קיין מאל ניט געהערט : „דזשע־נעראל סטרייק“... „יוניאן“... „ארגאניזירט“... „אכט און פערציג שטונדען“... „העכערע ווייזשעס“... „בעסערע בעהאנדלונג“... „סקעבס“... „סטרייק־ברעכערס“... „פיקעטס“... און נאך כדומה אזעלכע ווערטער, וואס איהר פערשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענ־דעל זאגט, אז ער פערשטעהט זיי יא. נאר געבען מיר צו פערשטעהן קאן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאגט ער מיר, וועסט דו אליין פארשטעהן“. עס קאן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענד. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראפהאפען אויף פאפיער. אויסמאהלען איטליכען בעזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

ה.

„שראַפּ“ איז אפילו א מיאוס וואָרט. די טייטש פון׳ם וואָרט איז „אראָפּ פון׳ם מארק !“ נאָר אונזער חבר פּיני שרעקט זיך ניט פאַר קיין ווערטער. פּיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי א פאַס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פערוואָרפען דעם צאַפּען. איהר קאָנט צוהאַלטען מיט דער האַנד, פערשטאָפּען מיט א שמאַטע — עס וועט אייך קיין זאַך ניט העלפען. ביז דאָס וואַסער וועט ניט ארויסגעהן ביז׳ן לעצטען טראָפּען איז איין עבירה אייער טרחה. פּיני מוז אָפּרעדען זיינס. סיידען מע זאָל איהם אראָפּשלעפּען פון דער ביהנע. דאָ הייסט עס ניט ביהנע. דאָ הייסט עס „סטיידזש“. איצטיגס מאָל האָט מען איהם טאַקי געמוזט אזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פּרעסערס, האָבען איהם גענומען פאַר ביידע הענד און מע האָט איהם מיט כבוד אראָפּגעפיהרט פון׳ם סטיידזש. דאָס האָט איהם אָבער גאָרניט געשטעהרט אויסצופיהרען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט אויספיהרען. ער האָט דאָס איבעריגע דעררעדט שוין געהענדיג מיט אונז אהיים. און אז מיר זענען גע־קומען אהיים, האָט ער נאָך לאַנג גערעדט פאַר מיין מאַמען און פאַר מיין שוועגערין ברכה און פאַר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאַכט, אז וועדליג פּיני האָט גע׳טענה׳ט, איז ע ר גערעכט. נאָר געהט רעדט מיט ווייבער. אז פּיני האָט זיך גוט אָנגערעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז :

— וואָס איז דעם אינדיק פאַר א חלוק, צי מע קוילעט איהם פּורים צו דער סעודה, צי פּסח צום סדר ?...

טאָמער ווייסט איהר, וואָס מיינט דערמיט ברכה ?...

ד.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען אונזער חבר פּיני. ווער עס האָט איהם ניט געזעהען און ווער עס האָט איהם ניט געהערט רעדען אויף אַ מיטינג, — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען אויף זיין לעבען. אונזער פּיני׳ס פיגור דאַרף אייך זיין בע־קאַנט נאָך פון מיינע פריהעריגע מעשיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאַנגער שפּיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אַריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאַנגע שמאָלע הויזען, איין הויז אַראָפּ, איין הויז אַרויף, און זיין שניפּס אויף דער צעשפּי־לעטער מאַנישקע — האָט איהר אודאי אויך ניט פערגעסען. היינט זיין רעדען, זיין פּינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ׳ם אַרבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אַצינד שטעלט אייך פאָר, אַז פּיני צעהיצט זיך און רעדט פאַר איין עולם פון טויזענדער מענשען, וואָס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אָנגעהויבען האָט ער אַזש פון קאָלומבוסען. ווי אַזוי ער האָט ענטדעקט אַמעריקאַ, און איז באַלד אַרויף אויף די פעראייניגטע שטאַטען און האָט זיך פערמאָסטען צו רעדען און צו רעדען. האָט מען איהם ניט געלאָזט.

— ווער איז דער ספּיקער? — פרעגט איין שניידער ביי׳ם אַנדערען.

— אַ גרינהאָרן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואָס וויל ער?

— וואָס באַדערט ער?

— וואָס האָקט ער אַ טשייניק?

— שאַראַפּ! — שרייט אויס איינער, און אַ סך אַנדערע האַ־פען איהם אונטער:

— שאַראַפּ!...

איך און מענדעל זענען שוין געווען יום־טוב׳דיג. איז אונז פערשטעהרט געוואָרען די שמחה. אויף קאַנעל סטריט האָט מען גע־הרג׳עט אַ מענשען. די ידיעה האָט אונז געבראַכט פּיני. ער איז געווען אויפ׳ן אָרט און האָט געזעהען דעם גע׳הרג׳עטען. ער זאָגט, אַז דער מענש האָט פערדיענט דעם טוידט. ער איז געווען, זאָגט ער, אַ גענגסטער. פרעגט איהם די מאַמע, וואָס הייסט אַ גענגסטער? אַ גנב? זאָגט פּיני: „ערגער פון אַ גנב!" פרעגט איהם די מאַמע: „אַ גזלן?" זאָגט פּיני: „ערגער פון אַ גזלן!" פרעגט די מאַמע: „וואָס קאָן זיין ערגער פון אַ גזלן?" זאָגט פּיני: „אַ גענגסטער איז ערגער פון אַ גזלן. וואָרום אַ גזלן איז אַ גזלן, און אַ גענגסטער איז אַ געדונגענער גזלן. דעם מענשען האָט מען געדונגען, ער זאָל שלאָ־גען די סטרייקערס. האָט ער בעפאַלען אַ מיידעל אַ סטרייקערין און האָט זיך פערמאָסטען זי צו שלאָגען. האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד, זע־נען זיך צענויפגעלאָפען מענשען און ס׳איז אַרויס אַ געשלעג... מעהר האָט מען פון פּיני׳ן ניט געקאָנט אַרויסבעקומען גאָרניט. ער האָט אַרומגעשפּאַנט מיט זיינע לאַנגע פיס הין און צוריק. ער האָט גע־פּינעט מיט דער נשמה. ער האָט געשפּריצט מיט פייער. ער האָט זיך געריסען ביי די האָר און געשאָטען מיט ווערטער און מיט נעמען:

— אי־אי, קאָלומבוס! אי־אי, וואַשינגטאָן! אי־אי, לינקאָלן!

דער סוף איז געווען — פּיני האָט זיך אויפגעהויבען און איז אַנטלאָפען!

ח.

ביז עפּיס וואָס, דערווייל האָט דאָס אונז געטראָפען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאַמע האָט זיך געשוואָרען ביי איהר געזונד און ביי איהר לעבען, אַז זי וועט אונז ניט אַרויסלאָזען אויף דער סטריט פאַר קיין געלד אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו׳ן, ניט ברכה׳ן און ניט טייבלען. וואָרום ווי

ו.

דערווײַלע געהט אַוועק אַ טאָג און אַ טאָג. דער סטרייק איז אַ סטרייק. די אַרבײַטער זענען שטאָהל און אײַזען. מיטינגען מאַכט מען אַלע טאָג. און אַלע מאָל אויף אַ נײַעם פּלאַץ. די מאַנופעקטשורערס, הער איך זאָגען, האַלטען זיך אויך שטאַרק. זײַ ווילען ניט נאָכגעבען. זײַ וועלען אָבער מוזען נאָכגעבען. אַזוי זאָגען אַלע. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די אַרבײַטער זאָלען ניט אויספיהרען. ס'איז אַמעריקאַ! עס האַלט שוין בײַ'ם לעצטען מיטעל. אַז דאָס וועט ניט העלפען, איז עק וועלט! אַזוי זאָגען אונזערע לײַט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מיטעל? מיר וועלען זיך צענויפזאַמלען אַלע סטרייקער פון גאַנץ ניו־יאָרק און מיר וועלען דורכגעהן אָבער די סטריטען מיט אַ מאַרטש. דאָס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפּאַצירען מיט די פאָהנען איבער דער שטאָדט. מיר און מײַן חבר מענדעל איז דאָס דוקא געפעלען. מיר וועלען זײַן די ערשטע. רעדט זשע אָבער מיט אַזאַ אידינע, ווי מײַן שוועגערין ברכה, זאָגט זי, אַז בײַ איהר זעהט דאָס אויס, ווי קינדער שפּיעלען זיך אין סאָלדאַטלעך... זי זאָגט: „אײַן עבירה אײַערע שיך"... האָט איהר בעדאַרפט אָנקוקען אונזער פּיני'ן און הערען, וואָס ער האָט איהר געזאָגט דערויף!

ז.

מיר האָבען שוין געהאַלטען מיט'ן סטרייק גאַנץ ווײַט. איך און מײַן חבר מענדעל האָבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאַיי. דעמאָלט איז אַ יום טוב אין אַמעריקאַ. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פײַער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאָגט מען, אַז מע דער'הרג'עט אַ מענשען. אַ קלײַנינ־קײַט — דער פערטער דזשולאַיי? דאָס איז דאָך דער טאָג, וואָס די פערשײַנינגטע שטאַטען האָבען זיך בעפרײַט פון די שונאים...

י.

דער סטרייק האט זיך פערצויגען, און מיר געהען ארום אהן א שטאך ארבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס מענש. די מאמע רעדט איהם אויס דאס הארץ. זי זאגט, אז דער גאט, וואס האט אונז געבראכט קיין אמעריקא, וועט אונז מסתמא ניט פערלאזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פריינד פעסי די גראבע און איהר מאן משה דער איינבינדער און די איבעריגע פריינד און גוטע פריינד קומען אלע טאג און טרייסטען אונז מיט גוטע ווערטער. זיי זאגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד ניט געפאלען. וואו שטעהט דאס געשריבען, אז מע מוז לעבען אין אמעריקא נאר פון שניידעריי? מע קאן מאכען א לעבען אהן שניידעריי אויך. והראיה? אט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לעבען אין אמעריקא.

באלד אז עס האלט שוין, זאגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענשען אין סטריט — איז שוין עק וועלט! זי האט אנגעווארפען אויף אונז אלעמען אזא פחד, אז טייבעל האט זיך צעוויינט, ווי א קליין קינד. גאט ווייסט, וואו איהר פיני איז אצינד!... האט די מאמע שוין פערגעסען אן אונז און האט גענומען אויסרעדען דאס הארץ נעבאך טייבלען: אז מיר האבען א שטארקען גאט. און אז עס וועט איהר פיני'ן גארניט געשעהן. און אז ער וועט מיט גאט'ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאטע צו זיינע קינדערלעך, וואס וועלען, אם ירצה שם, אמאל זיין. ווארום דערווייל האט נאך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאק־טערט זיך און האפט, אז זי וועט נאך אמאל האבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאגט די מאמע.

— אמן הלואי! — זאג איך און איך האפ א פאטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאל ניט זיין קיין שייגעץ און זאל ניט שטופען די צונג אהין, וואו מע דארף ניט...

ט.

געלויבט איז גאט — געקומען פיני. און געקומען איז ער מיט א שמחה, א גדולה: דער מענש דער געגנסטער, וואס מע האט איהם גע'הרג'עט, לעבט און וועט לעבען. נאר א קאליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האט איהם ניט דער'הרג'עט אויף טוידט. מע האט איהם נאר אזוי גוט אנגע'הרג'עט. מע האט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראכען א האנד. „א מצוה — לאז ער ניט זיין קיין גענגסטער!" האט אבער די מאמע אויף איהם רחמנות: „לאז ער זיך זיין, זאגט זי, וואס ער איז. פאר־האן א גאט אין הימעל, לאז ער זיך, זאגט זי, מיט איהם רעכענען. פאר וואס, זאגט זי, קומט איהם, מע זאל איהם איבערברעכען א האנד און אויסזעצען איין אויג? וואס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאך, זיי זאלען האבען א טאטען א קאליקע?..."

כתרילעווקע אין ניו יאָרק

.11

כתרילעווקע אין ניו יאָרק

א.

איידער איך געה אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לע־בען אין דעם נייעם לאַנד, מוז איך אייך פריהער אויסרעכע־נען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין אמעריקא פון אונזערע פריינד און בעקאַנטע, ווייל נאָר זיי צו דאַנקען האָבען מיר זיך ביס־לעכווייז ארויפגעארבייט און אָנגעהויבען צו מאכען א לעבען. לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דאָ פריינד און בעקאַנטע — קיין עין הרע, קיין בייז אויג! גאַנץ כתרילעווקע האָט זיך אריבערגעפעקעלט אהער קיין אַמעריקא. נאָך אונזער אוועקפאָהרען פון דער היים איז גע־וואָרען, זאָגען זיי, דאָרטען א בהלה, א מהומה, א לויפעניש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, א מורא׳דיגער פאָגראָם, א שחיטה און א שרפה — גאַנץ שטאָדט איז אוועק מיט׳ן פייער! ווער האָט אונז געבראכט די נייעם? — די מאַמע. וואו ערגיץ א צרה, ווערד פריהער פון אַלע געוואוירע די מאַמע. פון וואַנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרילעווקער שוהל. ס׳איז פראַהאַן אזא שוהל אין ניו־יאָרק.

געהאַקט. נאָר די באָרד טשעפּעט ער ניט. טשעפּען איהם אָבער אַנדערע די באָרד. דאָ, אין אַמעריקאַ, האָט מען פיינט אַ באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. אַנומעלטען האָבען איהם דערטאַפּט אין מיטען סטריט שקצים׳לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. אַ גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם אַרויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענד. פון דעמאָלט אָן, אַז ער געהט אין סטריט, בעהאַלט ער די באָרד אינ׳ם אויבערראָק.

ג.

ערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אַמאָל אַרויסצוטרייבען ביי איהם די מייז. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען גוזמות. אויסטראַכטען זאַכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דאָס הייסט, ער איז אַ איד אַ ליגנער. דאָ ווערד עס אָנגערופען אַ „בלאָפער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דערהיים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אַזעלכע גליקען, אַז ווען ס׳זאָל זיין חאָטש אַ דריטעל אמת, וואָלט אויך געווען גוט. ער זאָגט, אַז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אַמעריקאַ. מיט זיינע שטיוועל. זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער׳ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אַזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז דער פּרעזדענט אַליין האָט זיך בעשטעלט ביי איהם אַ פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז די מעשה מיט׳ן פּרעזדענט׳ס שטיוועל איז פּונקט אַזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אַמאָל געהאַט דערצעהלט, ווי אַזוי די מייז האָבען ביי איהם אויפגעגעסען אַ קאַץ... דאָ, אַז עמיצער דערצעהלט אַזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אַז ער „האַקט אַ טשייניק", אָדער אַז ער „בלאָפט". מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האַקט

ב.

ד י ערשטע וואך, אז מיר זענען געקומען אין שטאדט אריין, האט די מאמע קודם כל זיך צעפרעגט אויף א שוהל, וואוהין צו געהן שבת דאוונען. זענען אין ניו־יארק, ברוך השם, פאר־האן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האט אונז אונזער שכנה פעסי אפגעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אריין. די שוהל איז טאקי אונזער שוהל. דאס הייסט, די אידען, וואס דאוונען דאר־טען, זענען אלע פון אונזער שטעדטעל. זי הייסט מיט'ן נאמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע". אדער „די כתרילעווקער שוהל". האבען מיר זיך דארט דער־זעהען מיט א סך בעקאנטע פון אונזער שטאדט. טרעפט, ווע־מען האבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער בארד. אט דער, וואס איך בין ביי איהם געווען אמאל א זינגערעל, אויב איהר געדענקט, און האב זיך ארומגעטראגען מיט זיין דאבצי'ז. א קינד א קאליקע. דאס קינד איז געשטארבען נאך דארטען, אין דער־היים, בשעת פאגראם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזן'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אלע דא אין אמעריקא און מאכען א לעבען. הערש־בער איז דא א חזן און א מוהל און א מלמד אויך. דא הייסט דאס ניט מלמד. דא הייסט דאס „טיטשער". פאר וואס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאס הייסט, ער קנייפט זיי שטילערהייד, קיינער זאל ניט זעהען. מחמת שלאגען א קינד טאר מען דא ניט, ווי איך האב אייך שוין געזאגט. הערש־בער האט, זאגט מען, דא גאנץ פיין פרנסה. נאר ער האט זיך שטארק איבערגעאנדערשט. דאס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער וואס געווען, נאר ער געהט אנדערש אנגעטהאן. אין דערהיים ווען ער טהוט אן אזא קאפעליש ווי דא, וואלט מען איהם נאכגעלאפען. די קאפאטע איז ביי איהם אויך פערקירצט. און די פאות אונטער־

לויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן צו רעדען מיט מיר. המו׳ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער מוז איהם מאַכען בלוי דאָס אַנדערע אויגעל. מענדעל האָט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אָדער אז מע בלאָזט מון זיך.

ה.

ענער פון אַלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה׳כע די רופא׳טע זענען אויך דאָ. איהר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע ווייַנשעל, מיט זייערע עפּעל און מיט זייערע באַרען? איז דאָס אַלסדינג אַוועק מיט׳ן רויך און מיט׳ן פייער. מע האָט זיי פערברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאַכט פון אַלסדינג אַש. איהר זאָלט זיי אָנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי גע־וואָרען גרוי און אַלט. ער שטופּט אַ פּושקאַרט מיט עפּעל און מיט אָרענדזשעס, און זי פּעדעלט מיט וויסאָצקי׳ס טיי. „אז אָך און וועה — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען“...

— אַ שענע ריינע כפּרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האַלט מיט איהם. אַ מצוה אויף מנשה׳כע די רופא׳טע. זי איז געווען אַ רשע׳טע. געזשאַלעוועט איין אָרעמאַן אַ פערפוילטען עפּעל, וואָס איז אַראָפּגעפאַלען פון׳ם בוים. זי מיינט, אז איך האָב שוין פערגעסען די מעשה, ווי אַזוי מע האָט מיך אַמאָל געפּאַקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס געדענקען ווייל איך וועל לעבען!

א טשייניק"... עס איז מיר אזוי שטארק געפעלען, אז איך האב עס ארויפגעהאפט אויף פאפיער. דאס הייסט, איך האב אויסגעמאהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האלט א האמער. אויפ'ן טיש שטעהט א גרויסער טשייניק, און ער האקט איהם... אלע די, וואס האבען געזעהען דאס בילד, האבען זיך געקאטשעט פאר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האט אויך געשענקט א האלבען שמייכעל. ער שלאגט מיך שוין מעהר ניט דערפאר, וואס איך מאך מענטשעלער. ער בורטשעט נאר און זאגט: „אז ס'איז ניטא וואס צו טהון, איז דאס אויך איין עסק..."

ד.

דאס דארפט איהר מעהר? רב יאסי דער נגיד, וואס אלע האבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאדען, האטש א דריטחלק, — איז ער אויך דא, אין אמעריקא. ער איז שוין אבער אויס נגיד. וואס איז די מעשה? איהם האט אוועקגע'הרג'עט דער פאגראם. דאס הייסט, פונ'ם פאגראם גופא האט ער אליין ניט אזוי שטארק געליטען. דאס הייסט, געראבירט האט מען איהם. דאס מעבעל צעבראכען. דאס בעטגעוואנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צענומען. נאר געשלאגען האט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אלע אין א קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגעגאנגען פון הונגער. דאס אלסדינג וואלט געווען א האלבע צרה. דאס אומגליק איז געווען דאס, וואס אלע זיינע בעלי־חובות האבען איהם אנגעזעצט. האט ער אויך געמוזט אנזעצען. ווער וואלט זיך גערעכט, אשטייגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאסי, זאל דארפען אנזעצען און אנטלויפען פון כתרילעווקע? אין מיטען ביינאכט איז ער אנטלאפען. וואוהין? — קיין אמעריקא. זיין זוהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אזוי ער האט געלאכט פון מיר, וואס איך פאהר קיין אמעריקא? איצט שלעפט ער זיך ארום דא איבער די סטריטען. אז ער דערזעהט מיך, אנט־

— ששא! שריי ניט! מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! — זאגט פיני און דרעהט זיך אויס צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפיס א זאך, זאלסטו קיין מאל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואָרום ער ווייסט ניט.

— איהר ווייסט ביידע מעהר פון א טוידטען! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פערדעדט פון זייטיגע זאכען און האָב פערגעסען, אז איך האָב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונ־זערע בעקאנטע זענען דאָ, אין אמעריקא. א חוץ אונזער חבר פיני'ס משפחה, איז גאנץ כתרילעווקע אצינד אין אמעריקא. און ס'איז א סברה, אז פיני'ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני'ס פאטער, הערש־לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגערמאכער שרייבען צו פיני'ן, אז זיי וואָלטען שוין לאנג ארויס־געפאהרען, האָבען זיי ניט מיט וואָס. בעטען זיי, מע זאָל זיי ארויס־שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צענויפקלויבען די ערשטע עטליכע דאָלאר אויף איינצוצאָהלען איין אויפגאָב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפס־קארטען אויף אויסצוצאָהלען. און זיי וועלען מיט גאָט'ס הילף געוויס אויסצאָהלען. וואָרום זיי קומען אהער ניט מיט לעדיגע הענד. הערש־לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האָט צוגעטראכט א נייעם אויוועז. אזא מין אויוועז, וואָס מע דארף האָבען זעהר ווינציג האָלץ. כמעט גאָלע גאר ניט. ווי אזוי? דאָס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האָט אויסגעקלעהרט א זיי־גער, וואָס גאנץ אמעריקא וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואָס זשע איז דאָס פאר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואָס מע שרייבט צו פיני'ן פון דער היים.

ו.

אין דער ציים, וואס מיר האבען זיך ארומגעשלעפט איבער אויסלאנד, האט מען דארט אין דערהיים געפאגראמעוועט אונזערע כתרילעווקער אידען, געראבירט די קלייטען און געברענט די הייזער. א סברא, אז אונזער האלבע שטוב, וואס מיר האבען פערקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אפגעברענט גע־ווארען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז א שניידער ווי געווען. דער חלוק איז, וואס דארט, אין דערהיים, איז ער געווען א בעל־הבית פאר זיך, און דא, אין אמעריקא, ארבייט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפרעסער" ביי הויזען, און אמאל איז ער איין „אפרייטער" ביי דער מאשין. ער פערדיענט, זאגט ער, זיינע זיבען־אכט דאלער א וואך. עס וואלט איהם געווען, זאגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכען א לעבען, ברענגען איהם אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיעל. זיי ארבייטען ביי „שוירטס". העמדער הייסען דא „שוירטס". פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאר וואס הייסען העמדער „שוירטס"? זאגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואסער א שורש עס נעמט זיך דאס ווארט „שוירטס"? זאגט צו איהם אונזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאך א סך אנדערע ווערטער? זאגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יא דעם שורש. פרעגט איהם פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך דאס ווארט „בוטשער", און פאר וואס איז בוטשער א קצב?" זאגט איהם אליהו: „דערפאר, וואס א קצב צעבוטשערט דאס פלייש אויף שטיקלעך"... פרעגט איהם פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך עס, וואס א שניידער הייסט דא „אפ־רייטער"?" זאגט אליהו: „דאס נעמט זיך דערפון, וואס... וואס... וואס האסטו זיך צוגעטשעפעט צו מיר? וואס בין איך מחויב דיר צו פארטייטשען אלע ווערטער, וואס מע זאגט דא אין אמע־ריקא?"

מיר מאַכען אַ לעבען

ח.

דער זייגער אַליין איז אַ געוועהנליכער וואַנט־זייגער מיט אַ געוועהנליכען ציפערבלאַט. נאָר וואָס דענן? אַז איהר קוקט זיך גוט צו צום ציפערבלאַט, דערזעהט איהר אויסגעמאָהלט די זונן מיט דער לבנה מיט אַלע צוועלף שטערען. ביי־טאָג זעהט מען מעהר אַרויס די זונן. און ביי נאַכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פאַרטיג? האָט צייט! אַלע מאָל, ווען דער זייגער שלאָגט אויס צוועלף, עפענט זיך אויף פאַר אייערע אויגען אַ קליין טירעלע און עס קומט אַרויס פריהער איין אָפיציער מיט אַ שפּאַגע. דערנאָך צוועלף סאָלדאַטען־מוזיקאַנטען. דער אָפיציער טהוט אַ מאַך מיט דער שפּאַגע, און די צוועלף סאָלדאַטען שפּיעלען אָפּ אַ מאַרש און געהען אַוועק. מאַכט זיך צו דאָס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאָן מען מיט אַזאַ זייגער פערדיענען געלד אין אַמעריקאַ? אויף דעם זייגער האָט פּיני'ס פעטער פערבראַכט היבשע עטליכע יאָהר. ער איז שוין געווען ביי איהם כמעט אינגאַנצען פאַרטיג. האָט מען איהם בעת פּאַגראָם צעריבען אויף שטיקלעך. נאָר עס מאַכט ניט אויס. אַבי דער שכל פון'ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקאַ, וועט שוין זיין, ווי מע זאָגט דאָ, אָל־רייט.

ט.

און ווי אַזוי מיר מאַכען אַ לעבען — האָב איך אייך נאָך אַלץ ניט געזאָגט. נאָר דאָס לאָז שוין זיין אויף מאָרגען.

.12

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך ארויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און גע־נומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פערדראנקען? דער מאַמען. זי געהט אַלע שבת דאַוונען אין כתרילעווקער בית־המדרש, בעגעגענט זי זיך מיט מענשען. האָט זי זיך בעקענט מיט דער פּרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. וואָרום אַ גבאי אין אַ שוהל הייסט דאָ „פּרעזי־דענט". די פּרעזידענטיכע איז אַ וואוילע אידינע און האַלט פון מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע ווייסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די היגע ווייבער ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שוועגערין ברכה זאָגט, אַז די היגע ווייבער געהען אין שוהל אריין נאָר צו בעווייזען זייערע באַרליאַנטען. דאָ הייסט דאָס „דיימאָנטס". און אַז זיי זענען מחילה גרויסע בהמות. אַזוי זאָגט ברכה. און אַז זיי ווייסען ניט קיין צלם פאַר קיין אלף. און אַז זיי קאָנען נאָר גוט פּרעסען און רעדען לשון־הרע... האַקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אַז „אָט דאָס אַליין, טאָכטער לעבען, איז דאָך אויך לשון־הרע"... פערענטפערט זיך ברכה, אַז זי מעג, וואָ־

גען הייסע קישקעלעך — דארף מען זיך ניט שעמען און דערלאנ־
גען. האט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געברעקעלט:
„סטייטש, א יונגערמאן מיט א בערדעל, פייסי דעם חזן'ס א זוהן
און יונה דעם בעקער'ס איין איידעם, זאל זיין א משרת!"... האט
איהם אונזער חבר פיני אוועקגעגעבען א גאב. „וואס מיינסטו?—
האט איהם פיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט
אינ'ם פארשאלטענעם כתרילעווקע? דו ביזט אין אמעריקא ביזטו!
אין אמעריקא האבען אזעלכע פיינע מענטשען ווי דו, למשל, א קאר־
נעגי, א ראקענפעלער, א וואנדערבילד, געפעדעלט מיט גאזעטען,
ארומגעטראגען שוועבעלעך (דא הייסט עס „מעטשעס") און גע־
פוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייען די געשיכטע פון א
דזשארדזש וואשינגטאן, פון א אייבראם לינקאלן, אדער פון אנדע־
רע גרויסע לייט, וועסטו זעהען, אז פייסי דעם חזן'ס זוהן מעג
אנשטעהן פארקויפען קישקעלעך"...

ד.

דא האט אבער אונזער חבר פיני געהאפט א מיאוסען פסק
פון מיין מאמע. ווארום כל זמן פיני האט געשאטען מיט
נעמען קארנעגי, ראקענפעלער, וואנדערבילד, האט איהר
ניט געהערט. נאר אז ער האט דערמאנט דזשארדזש וואשינגטאן
און אייבראם לינקאלן אינאיינעם מיט מיין טאטען פייסי דעם
חזן — האט דאס זי פערדראסען. זי האט געזאגט, אז זי קען ניט
וואשינגטאנען און ווייס ניט ווער אברהם לינקאלן איז געווען. עס
קאן זעהר זיין, אז דאס זענען געווען גאנץ לייטישע מענשען און
גאנץ שענע אידען. נאר זי וויל ניט, מע זאל איהר מאנ'ם נאמען
בעציהען אהער קיין אמעריקא. לאז ער זיך זיין, זאגט זי, דארטען
אין גן־עדן א גוטער מליץ פאר איהר און פאר אייך און פאר כל
ישראל.

רום זי זאגט דאָס פאַר איינענע, ניט פאַר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פּרעזידענטיכע און צו איהר מאַן, דעם פּרעזידענט פון דער כתרילעווקער שוהל.

ב.

האָט איהר ווען געהערט פון דער „היברו ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“ ? דאָרט פערקויפט מען אידישע כשר'ע קאָל־באַסעס. דאָרט קישקע, געבראָטענע צונגען און גערויכערטע פליישען. אין אַלע עקען שטאָדט האָבען זיי „סטאָרס“, וואו איהר קומט אַריין קויפען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך, נאָר־וואָס פון דער זאָר, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. ווי אַזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלד, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאַנגען נאָך אַ פּאָרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אַמאָל אַריינגעשטעלט דריי פּאָרציעס און האָבען געפיהלט, אַז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פּאָר־ציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגעגאַנגען פאָדעם... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

דאָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אַט וואָס. דער פּרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“. האָט די מאַמע דורך דער פּרעזידענטיכע גע'פּועל'ט ביי'ם פּרעזידענט, אַז מע זאָל אַריינ־נעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“ פאַר אַ מענשען. דאָ הייסט עס אַ סיילעסמאַן, אַ פער־קויפער. און ניט נאָר אַ פערקויפער אַליין, נאָר טאַקי אַ „ווייטער“ אויך. דאָס הייסט, אַז איינער קומט אַריין און הייסט זיך דערלאַנ־

נישט געטהאָן גאָרניט. ער האָט איהם, זאָגט ער, גאָר אָנגעוויפט גוט דאָס גאַנצע פּנים און איז זיך דורכגעגאַנגען מיט אַ גאָל־מעסער מעהר ניט אַז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אַז ער איז אויפגעשטאַנען, אַזוי דערצעהלט פּיני, און האָט געגעבען אַ קוק אין שפּיגעל, האָט ער זיך אַליין ניט דערקענט. אויף זיין פּנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, אַ סימן פון אַ באָרד, אָדער פון וואָנסים. גלאַט, ווי אַ לאָקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אַז ער שמייכעלט... וועה־וועה. וואָס ער האָט געהאַט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט נעבאַד גע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אַזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פּיני גאָלט זיך אַלע וואָך דאָס גאַנצע פּנים און זעהט אוים ווי איין עכטער אַמעריקאַנער. ער רעדט שוין נאָר איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאַם". ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, ווען ער זאָל נאָך וועלען אַכטונג געבען, די מאַנישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלזטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף,— וואָלט ער שוין געווען אַ גאַנצער דזשענטעלמען, אַ ספּאָרט.

ו.

פּיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון אַ משפּחה פון „קעפּמענשען"), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע געשעפטען, וואָס דאָ הייסט עס „ביזנעס", וואָלט ער געקאָנט מאַכען אַ לעבען. ער מאַכט אַזוי אויך אַ לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אַנדער דזשאָב. דערפאַר האָט ער אַ מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין אַרבייט אין דער וועלט. ער וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אַבי מאַכען אַ דאָלער. קעה־

— אמן! — זאָג איך, און חאַפּ אַ פּאַטש פון מיין ברודער אליהו — איך זאָל ניט זיין קיין עזות־פּנים.

ה.

ב קיצור — מיין ברודער אליהו האָט אַ דזשאָב און מאַכט אַ לעבען. ער פערקויפט קישקעלעך און דערלאַנגט צום טיש און בעקומט דערפאַר, ערשטענס, פינף דאָלאַר אַ וואָך. און אַ חוץ לזה, צוויי מאָל אין טאָג עסען — איז אויך עפּיס ווערטה. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס עס קומען אַריין אין „סטאָר" קויפען פלייש אַ וועלט מיט מענשען? אַלע טאָג מאַכט ער נייע בעקאַנטשאַפטען מיט די פיינסטע לייט פון ניו־יאָרק. עס איז דאָ אַ האָפענונג, אַז מיין ברודער זאָל געהן העכער און העכער. מחמת ער איז בעליעבט פון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג ביי די קאָסטאָמערס. אַ קאָסטאָמער האָט הנאה, אַז איהם בעדיענט אַ טאַ־טענס אַ קינד, ניט קיין געבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האָט מיין ברודער — דאָס וואָס עס וואַכסט איהם, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַ באָרד. ער זאָל ניט האָבען קיין באָרד, וואָלט ער גע־ווען גאָר־גאָר אַל־רייט. איז אָבער, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך זיין באָרד אין אַמעריקאַ ביי איהם צעוואַכסען אין דער ברייט און אין דער לענג. דאָס הייסט, מעהר אין דער ברייט ווי אין דער לענג. זאָגט איהם פּיני, אַז ער וואָלט גע־מעגט דאָס בערדעל, אויף אַמעריקאַנער לשון גערעדט, אַביסעל „צופיקסען". אַזוי ווי ער, פּיני, האָט געטהאָן. ער האָט זיך אַריינ־געהאַפּט צו אַ שערער (דאָ הייסט עס אַ „באַרבער־שאָפּ") און האָט זיך אַוועקגעזעצט, זאָגט ער, אויפ'ן „טשער" (אַזאַ שטוהל) און פערוואָרפען דעם קאָפּ און ניט געזאָגט קיין וואָרט. מחמת ער האָט נאָך דעמאָלט ניט געקאָנט רעדען קיין איינגעלש. איז צו־געגאַנגען דער שערער, דער „באַרבער" הייסט עס, און האָט איהם, זאָגט ער, אָנגענומען ביי דער נאָז — אַזוי זאָגט פּיני — און האָט

ז.

איהר מיינט, אז אונזערע ווייבער מאַכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאָס מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבר פּיני'ס ווייבעל טייבעל. זיי אַרבייטען ביי „נעק־טייס" (מענערשע שניפּסען). און וועמען האָבען זיי צו פערדאַנקען? ווידער אַ מאָל מיין מאַמען און ווידער אַ מאָל צוליעב דעם, וואָס זי געהט אַלע שבת אין שוהל אַריין. דאָרט האָט זי זיך בעקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, אַ נגידית הייסט עס (אַ נגיד הייסט דאָ איין „אַלרייטניק"). די דאָזיגע אַלרייטניטשקע איז אַמאָל געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ דיענסט־מיידעל ביי אונז אין כתרילעווקע, טאַקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדלען איז אַ גאַנצע געשיכטע, וואָס קאָ' דערצעהלט וועדען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתרילעווקע, איז אַמאָל געווען אַ קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך געהאַט אַ יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פערליעבט, אָט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדלען, און געוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב געווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם געגעבען געלד, ער זאָל פאָהרען אויפ'ן ירידּ קויפען אַ בהמה, — האָט ער גענומען דאָס געלד, נחמיה הייסט עס, און איז אַוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עס, קיין אַמעריקא. האָט דאָס איהם בעגליקט און ער איז געוואָרען איין אַלרייטניק, און קריינדעל איז געוואָרען איין אַלרייטניטשקע. איצט האָבען זיי אַ פאַבריק, דאָ הייסט עס אַ פעקטאָרי פון נעק־טייס, דאָס הייסט פון האַלזטיכלעך. האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, די אַלרייטניטשקע, קריינדעל

רען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פעדלען מיט גאזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקא, זאגט ער, איז א פרייהע מדינה און א בזיון איז, זאגט ער, נאר גנבה'נען. דערפאר, זאגט ער, ארבייטען דא אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאגט ער, גנבה'נען דא נאר די איטאליענער. א געבארענער איין אמעריקאנער, זאגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאלד. איין אמעריקאנער וועט אייך קיין מאל ניט אפנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיין מאל איין אמעריקאנער ניט זאגען. אזוי דרינגט פיני. ער האט שוין אפילו געמאכט א ליעד אויף אמעריקא. דאס גאנצע ליעד געדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאן איך אייך זאגען אויף אויסווענינ. אט אזוי הויבט זיך עס אן ביי איהם:

„קאלומבוס'עס מדינה
איז א לאנד פאר גרינע.
דאס איינציגע געבליבען,
וואס א איד מאכט דא א לעבען...
דאס לאנד איז גרויס
גאר אהן א סוף:
דא האקט מען ניט קיין טשייניק,
דא ווייסט מען ניט פון בלאף...“

דערנאך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאזען לאזט ער אויס מיט אזא מין גראם:

„אמעריקא איז דאס לאנד פון יושר.
האט א פרעזידענט און ניט קיין קייסער...“

לאכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאגט, אז „יושר“ גראמט זיך עפיס ניט אזוי גוט מיט „קייסער“. ענטפערט איהם פיני מיט א משל: „אז דער מאן הייסט מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל. און אז דער מאן הייסט לייזער, איז א רוח איהם אין טאטען... פרעגט די וועלט א קשיא: וואו איז דאס דער גראם? איז דער תירוץ: א רוח איהם אין טאטען אהן א גראם“...

י.

אקעגען וואס זאגט זי דאס? — וועט איהר באלד הערען. נאר לאם מיר זיך אביסעל אפרוהען, כדי איך זאל כח האבען דערצעהלען ווייטער.

הייסט דאס, האט געהאט יאחרצייט נאך איהר מאמע, איז זי גע־קומען אין שוהל, און האט זיך צערעדט מיט דער מאמע און זיך גע־לאזט דערקענען. דערהערט פון דער מאמע, אז מיין טאטע איז גע־ווען פייסי דער חזן, האט זי זיך נאך מעהר צוגעלאזט צו מיין מא־מען און צוגעזאגט אונז בעהילפיג זיין מיט וואס נאר מעגליך. האט איהר די מאמע געזאגט, אז קיין הילף וויל זי ניט. זי פער־לאנגט נאר ארבייט פאר איהרע קינדער. א וואָרט און א וואָרט — די אלרייטניטשקע האט אויסגע׳פועל׳ט ביי איהר מאן דעם אל־רייטניק, ער זאל געבען איין אָרט ביי זיך אין דער פעקטארי פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר אונזער פיני׳ס ווייבעל טייבעל. יענען זיי א פאָר וואָכען געגאנגען אויף בראָדוויי ארבייטען אין דער פעקטארי. און דערנאך האט די מאמע גע׳פועל׳ט, מע זאל זיי געבען ארבייט אהיים, ניט זיצען א גאנצען טאג אין שאפ.

ט.

עס האט אבער לאנג נישט אנגעהאלטען: כל זמן דער „סיזען" האט זיך געהאלטען, איז מען געווען „ביזי", דאס הייסט, מע האט געהאט ארבייט. שפעטער, אז ס׳איז געווארען „סלעקטיים", דאס הייסט, ס׳איז קיין ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע ווייבער געבליבען אהן ארבייט. מיר האבען זיך אבער שטארק ניט גענומען צום הארצען. ווארום „גאט איז א פאטער, מיט איין האנד שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער". אזוי זאגט די מאמע. איך פערשטעה דאס ניט מיט׳ן שכל: צו וואס דארף גאט שטראפען און דערנאך היילען? אמעהה, לאז ער ניט שטראפען, וועט ער פערשפארען היילען... און וויעדער זאגט די מאמע, „אז גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה"...

די רפואה פאַר דער מכה

13.

די רפואה פאַר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאַמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה“? אזוי איז געווען די מעשה:

מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“. ס'איז ניט פאַר איהם קיין דזשאָב. פערגעסט ניט, אז מיין ברודער אליהו איז פייסי דעם חזן'ס א זוהן. ער איז א יונגערמאַן איין איידעלער. ער האָט א קול־נגינה. קאָן גאַנץ פיין דאַוונען פאַר'ן עמוד. ווי פּאַסט דאָס פאַר אזא יונגענמאַן צו דערלאַנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דער־לאַנגען אליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאַכט, זענען אָבער פאַרהאַן אלערליי מענשען. פאַרהאַן מענשען איידעלע. איין איידעלמאַן, א טאַטענס א קינד, קומט אריין און הייסט זיך דער־לאַנגען א פּאַרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, בעצאָהלט און גוד באַיי.

ג.

„דעם דריטען טאָג אַ שטיקעל ברויט, אַבי ניט פאַרקויפען קיין קישקעלעך". אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר פּיני שטימט מיט איהם ניט איין. פּיני געהט מיט דעם גאַנג, אַז אַמעריקאַ איז אַ פרייהע מדינה. אַז אין אַמעריקאַ בעדאַרף אַלסדינג אָנשטעהן. און טאָמער ווילט איהר איהם איבערשפּאַרען, הויבט ער באַלד אָן מיט זיינע מיליאָנערען: קאַרנעגי... וואַנדערבילד... ראַקעפעלער... פרעגט איהם אליהו:

— פון וואַנען קענסטו זיך מיט די דאָזיגע לייט?

ענטפערט איהם פּיני אָפּ:

— למאי פון וואַנען ווייס איך, וואָס אין דעם רוסישען „הויף" טהוט זיך?

פרעגט איהם וויעדער אליהו:

— נו, יאָ, פון וואַנען ווייסטו דאָס?

ענטפערט איהם פּיני אָפּ:

— זאָלסט לייענען אַזוי פיעל ראָמאַנען, ווי איך, וואָלסטו אפשר אויך געוואוסט...

ד.

„אַס מיינט פּיני די ביכער, וואָס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פּראָסט אידיש. און גראָב זענען זיי. און שווער. שווערער פון דער מאַמעס טייטש־חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאַכט דערפון אַ לעבען. וואָרום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענשען. צום מיינסטען, ווייבער. ווייבער האָבען ליעב ראָמאַנען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אַלע שבת ביי טאָג, ווי אַ וואַסער. מיין מאַמע און פּיני'ס ווייב טייבעל האָבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאַמע ווערד באַלד אַנשלאָפען. נאָר טייבעל הערט

ב.

פאַרהאַן אָבער אַזעלכער, וואָס איז ניט קיין איידעלמאַן. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ גראָבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואַ־מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער פעהלט איהם זענעפט. און אַז ער רעדט, זאָגט ער ניט ווי אַ מענש: „זייט־זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פּאָרציע". נאָר ער טהוט אַ פייף, אָדער אַ קנאַק מיט די פינגער און אַ הוק: „סעיי, וועייטער! גיוו מי נאָך אַ פּאָרציע!" און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אַזוי רעדען. ווערד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אַזאַ גראָביאַן. ווערד דער גראָב־יאַן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעיי, פּראָפעסאָר! קאָס היער!" ענטפערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאַר אַ פּראָפע־סאָר בין איך אייך?"... ווערד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָט איז די מערדער וויט יו?" דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „פאַר וואָס ענטפערסטו ניט, אַז מע פרעגט דיך? זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אייך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הייסט ווי אַ מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „אַ מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם וויעדער דער באָס: „און אַז איך רעד אויף איינגעלש, בין איך אַ פּיפּערנאָטער?..." ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין"...

— אויב אַזוי — זאָגט צו איהם דער באָס — קריגסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ו.

מיר דאכט, איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפּט איבער'ן לאַנדאַ־נער וווהייטשעפּעל, איז דערווייל אין דער אַלטער היים, אין אונזער ליעבען כתרילעווקע, אויסגעבראָכען אַ כפול־שמונה'דיגער פּאַגראָם מיט אַ שרפה אַ צוגאָב. וואָס מע האָט געקאָנט ראַבעווען האָט מען געראַבעוועט. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען האָט מען צעבראָכען. דאָס איבעריגע האָט מען אונטערגעצונדען און פער־ברענט. מילא, פון אָרעמע לייט שמועסט מען ניט. אחו"ז די עטליכע קישעלעך, האָבען זיי ניט געהאַט וואָס צו פערלירען. זיי האָבען גע־דאַנקט גאָט, וואָס זיי זענען האָטש אַרויס מיט'ן לעבען. וואָרום עס זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבען געהאַפּט קלעפּ, און אַזעלכע, וואָס זענען פון די קלעפּ געשטאָרבען. אָרעמע עופה'לעך נעבאַך זענען אַ טייל צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און אַ טייל זענען אויס־געגאַנגען פון הונגער. נאָר פון די רעדט מען ניט. רעדען רעדט מען פון יענע, וואָס ערשט נעכטען זענען זיי געווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב און אָהן אַ שטיקעל ברויט. אָט פון די דאָזיגע געפאַלענע, אַז מע טהוט אַ טראַכט, — אַזוי זאָגען אונזערע לייט — געהט איבער אַ פראָסט איבער'ן לייב! פאַר וואָס געהט ניט איבער קיין פראָסט איבער'ן לייב, אַז מע טהוט אַ טראַכט וועגען די אָרעמע לייט און וועגען זייערע אָרעמע עופה'לעך, וואָס זענען צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און וואָס זענען אויסגע־גאַנגען פאַר הונגער? — דאָס קאָן איך ניט פערשטעהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאָגט, אַז די כתרילעווקער אידען האָבען שוין אַזאַ טבע: איין אָרעמאַן, אַז ער געהט אויס פון הונגער, איז ביי זיי גאָר ניט. און אַ נגיד, אַז ער ווערד אַ קבצן — האַפּט זיי אַוועק דער רוח!...

און זיפצט. א מאָל וויינט זי. זי האָט א ווייך האַרץ. ס'זאָל ניט זיין שבת און מע זאָל מעגען, וואָלט איך אויסגעמאָהלט מיט א פענסעל אויף פאַפּיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאמע שלאָפט, און ווי אזוי טייבעל וויינט...

נאָר מיר האָבען זיך א ביסעל פערדרעט און מיר ווייסען נאָך אַלץ ניט, ווי אזוי גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געוויס איז דאָס א מכה, אז א יונגערמאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט אַרום אָהן א שטאָך אַרבייט. ער קאָן ניט טהון דאָס, וואָס אונזער חבר פיני טהוט. פיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען א לאָפּעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פון דער סטריט. אליהו זאָגט, אז ער וואָלט אויך געגאַנגען רייניגען דעם שניי, נאָר ניט אין סטריט. זאָגט צו איהם פיני: „וואָס דענן האָסטו געוואָלט? מע זאָל דיר אריינטראָגען דיין פאַרציע שניי אין שטוב אריין?" ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פיני איז אויפגעלעגט.

— אפנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו א זאָג און בעקומט פון איהם איין ענטפער:

— שור איז מיר גוט, אז איך דערמאָן זיך, אז איך בין אין אַמעריקא, ניט אין פאָגראָמענלאַנד.

— א גדולה אויף דיין באַבען! — זאָגט אליהו, און פאַר האַרצוועהטיג געהט ער אוועק גאָר אין שוהל אריין, אין כתרילעווער בית־המדרש. און דאָ, אין כתרילעווער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אזוי? וועט איהר הערען א שענס.

ח.

אין אמעריקא א שמש זאָלט איהר ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. אין אמעריקא א שמש לעבט שענער ווי אין כתרילעווקע א בעל־הבית. פון יאָהרצייטען אליין קאָן מען דאָ נתעשר ווערען. מע האַלט דאָ זעהר שטאַרק פון יאָהרצייטען. א גאַנץ יאָהר דאַוועגט מען דאָ ניט. מע האָט קיין צייט ניט. „טיים איז מאָני" — צייט איז געלד. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהרצייט — וואַרפט ער אַוועק אַלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אריין. און פון שוהל לויפט ער אַוועק אין אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען א כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאַלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש א ביינדעל. און ווער שמועסט א בר־מצוה — דעמאָלט פאַלט שוין אריין דעם שמש גאָר א גראָבס. ביי אונז, אין דער אַלטער היים, אז א יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אַלע טאָג דאַוונען; דאָ, אין אמעריקא, א בר־מצוה — איז א יום־טוב; מע טהוט אָן דעם בחור'על א טלית'על. מע רופט איהם אויף, ווי א חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט אוים, ווי א יונג האָהנעכעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבעטשעט עפּיס א דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אוים־ווענינ, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה ניט אויף אידיש. דערנאָך געהט צו דער ראַבינער (דאָ הייסט ער „ראַביי" און געהט געגאַלט דאָס גאַנצע פּנים און זעהט אוים ווי ביי אונז א פּוילישער קסיאָנדז). ער לעגט אַרויף די ברייטע אַרבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

ז.

בקיצור — צווישען אונזערע כתרילעווקער נגידים, גבירים. אדירים איז געווען איינער מיט׳ן נאמען משה־נח. אחוץ וואס ער האט געהאט איין אייגענע שטוב מיט א הויף מיט א גאר־טען, איז ער גלאט געווען א גביר. א סימן: זומער פלעגט ער ארומ־געהן אין די גאטקעס. דאס הייסט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאלאט. א איד איין ארעמאן וועט ניט וואַ־גען בעווייזען זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא דארף מען רעכע־נען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער?... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם געבליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האט ער געהאט אלע מאל א מעלקעדיגע. די דריי קלייטען האבען איהם גענוג אריינ־געטראגען צום לעבען. נאך איבער גענוג. פון דעסטוועגען האט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האט זי גערופען „דחבה־בירעל", דערפאר וואס זי האט א פערלעגטע נאז) געשלעפט פון דער מעלקעדיגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין הרע, האט „דחבה־בירעל" ליעב געהאט זיך קלאגען, אז איהר „בהבה" האט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי גיט ניט קיין „בילך"... נאר כתרילעווקע נארט מען ניט אפ. אלע האבען געוואוסט, אז ס׳א ליגען — די בהמה האט זיך ניט אויפגע־הערט מעלקען און זי גיט מילך... היינט שטעלט אייך פאר, אז אזא איד ווי משה־נח אנטלויפט קיין אמעריקא, א נאקעטער, א באַרווי־סער, ווי די מאמע האט איהם געהאט, — זאל מען אויף איהם ניט האבען קיין רחמנות? נאר וואס קאן טהון משה־נח אין אמעריקא? ער וועט דאך ניט געהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האבען זיך די חברה „אנשי כתרילעווקע" אויף איהם ארומ־געקוקט און האבען איהם געמאכט פאר א שמש אינ׳ם כתרילעווי־קער בית־המדרש.

י.

דער וואלט זיך עס, אשטיינער, נעריכט, אז פון אזא קליינעם דזשאב, ווי זיין א קאלעקטאר ביי א שמש פון א שוהל, זאל זיך אויספיקען מיט דער צייט א סך א גרעסערער דזשאב ? און ניט איין דזשאב, נאר צוויי דזשאבען. איין דזשאב אלס קאלעק־טאר פון א פוירניטשור ביזנעס פאר מיין ברודער אליהו. און דער אנדערער דזשאב אלס קאלעקטאר פון א אינשורענס קאמפאניע — פאר אונזער חבר פיני. נאר איך זעה נאך אייערע פנים׳ער, אז איהר הויבט ניט אן צו פערשטעהן, וואס איז אזעלכס „פוירניטשור" און וואס איז „אינשורענס." ווארט מיר צו א ווײלע — איך וועל אייך אלסדינג דערקלעהרען.

ט.

ברץ, משה־נח האָט אַ גוטען דזשאַב. איין זאַך נאָר, וואָס ער מוז נעבאַך אַליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור שנדר׳ס" מיט די דיוס. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פון די בעלי בתים. נו, פּאַסט דאָס פאַר אַ אידען, וואָס איז ערשט ניט לאַנג געווען אַ נגיד, — זאָל געהן קאָ־לעקטען? זיין ווייב „דחבה־בירעל" האָט אַזש געוויינט פאַר מיין מאַמען, אויסגעגאָסען איהר גאַנץ ביטער האַרץ פאַר איהר. זי האָט נעזאָגט: „איהר בעגט ביר גלויבען בדאבדות, אַז איטליכס באָל, וואָס בייד באַר דאַרף געהד באָהנען בעבור שדדרס, זעהט ער זיך ביט׳ן בלאַך־הבות..." איך האָב מורא, אַז קיינער פון אייך וועט ניט פערשטעהן אַזאַ לשון. עפּיס קומט דאָס אוים תרגום. מוז מען אייך איבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אַז איטליכס מאָל, וואָס מיין מאַן געהט מאָהנען בעבור שנדר׳ס, זעהט ער זיך מיט׳ן מלאך־המות"... אויסגעהערט פון נחמה־מירלען איהר ביטער האַרץ, גיט איהר מיין מאַמע אַ גלייכע עצה, אַז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאַר אַ קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין אַ הילף, און מיין ברודער וועט מאַכען אַ לעבען... פערשטעהט זיך, אַז משה־נח האָט זיך אָנגעהאַפּט אין דעם פּלאַן מיט ביידע הענד. מיין ברו־דער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב אַ ביסעל געקוויינקעלט. ס׳איז איהם נאָך געווען אַ ביסעל פּריקרע. איז אונזער חבר פּיני איהם געקומען צו הילף. ער האָט זיך צעלאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אַוועקגעגעבען אליהו׳ן אַ רעכטע פּאַרציע:

— איך פערשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קאַרנעגי, ראָקעפעלער, וואַנדער־בילד?... און — פּאַשאָל!

פּיני, אַז ער ווייל, קאָן ער!

מיר קאָלעקטעו

14

מיר קאָלעקטען

א.

דערפאַר איז גוט אין אמעריקא, וואָס אַלסדינג טראָגט מען אריין אין שטוב אריין. און אַלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויס־צאָהלען. פאַר איין דאָלער אַ וואָך קאָנט איהר אייך אויס־מעבלירען אייער שטוב, ווי אַ גראַף. דאָ זאָגט מען ניט „אויסמעבלירען". דאָס זאָגט מען: „אויספוירניטשען". וואָ־רום מעבעל הייסט דאָ „פוירניטשער". פון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט פוירניטשור — ווייס איך ניט. מיין ברודער אליהו דענקט, אַז דאָס דאָרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאַרניט" — פון פאַרינט, און „טשער" — אַ בענקעל, אַ שטוהל. זאָגט אָבער אונזער חבר פיני, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּיס פון פאַרינט, פאַר וואָס ניט פון הינטען? און פאַר וואָס עפּיס גראָד אַ שטוהל, פאַר וואָס ניט קיין שפּיעגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך גאָר „פוירניטשער". און דריי־טענס, מע זאָגט ניט „פוירניטשער", נאָר „פוירניטשיר" — מיט אַ חיריק. זאָגט איהם אליהו, אַז נאָר אַ משוגענער וועט זאָגען פוירניט־שיר מיט אַ חיריק. אַ קלאָרער מענטש וועט אַלע מאָל זאָגען מיט אַ סגול — „פוירניטשער". אַזוי לאַנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כמעט געהאַלטען ביי פּעטש. אַ גליק, וואָס

— אזוי פיעל מכות זאָל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין אָרט, וואו איך ווייס, און אזוי פיעל גוטע יאָהר זאָלען מיר אַלע האָבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט א טאָג נאָר אין ניו־יאָרק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראָנזעוויל און א חוץ די בראָנקס !

אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפּאַרען זיך נעמט א סוף.

ג.

די באַלד, אז מע גיט פוירניטשור (געדענקט זשע, אז מע דאַרף זאָגען „פוירניטשור") אויף אויסצאָהלען צו דאָלער א וואָך, דאַרף מען דאָך האָבען מענשען, וואָס זאָלען ארומגעהן פון שטוב צו שטוב איינמאָהנען די דאָלערס. איז דערויף געשטעלט געוואָרען קאָלעקטאָרס, וואָס געהען ארום קאָלעקטען די דאָלערס. קאָלעקטאָרס זענען דאָ א סך. יעדער קאָלעקטאָר האָט זיך זיין „ראוט", זיינע הייזער, וואו ער געהט ארום קאָלעקטען. זיין אר־בייט איז אָנקלאַפּען אין דער טיר. דערנאָך קומט ער אריין און זאָגט : „גוד מאָנינג !" — דאָס הייסט : א גוט מאָרגען. דער־נאָך זאָגט ער : „ווערי נייס דעי" — דאָס הייסט : זעהר א שענער טאָג !... דערנאָך גיט ער אייך ארויס א קוויטאַנציע, נעמט אָפּ דעם דאָלער און זאָגט : „גוד באַיי". מעהר דאַרף ער ניט רעדען. און דאָס היטעל אראָפּנעמען איז אויך ניט נויטיג. דאָ איז עס ניט קיין מאָדע. איהר קאָנט אריינגעהן אינ'ם רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאַלאָשען אויף די שטיוועל, און איהר קאָנט אייך בעת מעשה פּיפּקען א סיגאַרעט, אָדער פייפען א נגון, אָדער קייען אייער טשואינג־גאָם. קיינער וועט אייך ניט זאָגען קיין קרום וואָרט. ס'איז אמעריקא.

ברכה איז דערביי געווען, האָט זי ניט דערלאָזט. ביז ס'איז גע־בליבען, מע זאָל אַ פרעג טהון ביי איין אמת'ען אמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאַקי ביי אַ אידען, נאָר ביי אַזאַ אידען, וואָס איז ניט קיין גרינער. דאָס הייסט, אַזעלכער, וואָס איז שוין דאָ אין לאַנד האָטש אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אַז דאָס וואָרט פוירניטשער לעגט זיך ניט אויס ניט מיט אַ חיריק און ניט מיט אַ סגול, נאָר מיט אַ מלופים. דאָס הייסט, מע דאַרף גאָר זאָגען „פוירניטשור". היינט געהט זייט אַ חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ ניט אַ זאַך פאַר מזומן געלד. סיידען אַזאַ איד, ווי דזשייקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אמעריקאַ. רייכער פון איהם איז שוין ניטאָ. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פיני דרינגט, אַז ניין. ער זאָגט, אַז קאַרנעגי איז אַ סך רייכער. וואַנדערבילד — אודאי. און ראָקענ־פעלער — אודאי און אודאי! זאָגט אָבער אליהו: לא מיט אַ ספּאַ־דיק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימעניעס. אָבער אין מזומן געלד — בלאָטע! — איז שיף רייכער פון זיי אַלע. הויבט שוין פיני אָן אַרויס פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברו־דער אליהו'ן, אַז ער ווייסט ניט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקענפעלער צעשענקט אַ יאָהר נדבות נאָר, פערמאָגט דאָס אפשר ניט שיף אויף זיין מאַיאָנטעק. ווערד שוין מיין ברודער אליהו אין כעס און זאָגט אויף פיני'ן, אַז ער איז אַ שונא ישראל, איין אַנטיסעמיט. וואָרום אפילו ס'זאָל זיין אמת, אַז ראָקענפעלער זאָל זיין רייכער פון שיף'ען, דאַרף ער אויך זאָגען, אַז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקענפעלער איז אַ גוי, און שיף איז אַ איד. צעלאָזט זיך פיני און זאָגט:

— און אַז שיף זאָל זיין דריי מאָל אַ איד, דעריבער זאָל איך זאָגען אַ ליגען? דו פאַרגעסט זיך, אליהו, צו אָפט, אַז מיר זענען אין אַמעריקאַ. און אַז אמעריקאַ האָט פיינט בלאָף!

ה.

פ דעסטוועגען שאדט דאס ניט אונזער חבר פיני'ן, ער זאל מאכען א לעבען. און נאך ווי מאכען א לעבען! אונזער פיני איז אויך א קאלעקטאר. נישט ביי פוירניטשור, נאר ביי „אינשורענס". ביי אונז ווערד דאס אנגערופען „סעקוראנץ", אדער „פערזיכערען זיך פונ'ם טוידט". דא פערזיכערען זיך אלע. יונג און אלט, ווייבער און קינדער, טאטעס און מאמעס, שוועס־טער און ברידער, זיידעס און באבעס. און אויך נישט פאר מזומן, נאר אויף אויסצאהלען. פון א ניקעל ביז א דאלער א וואך. וואס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דארפט איהר אלץ מעהר צאהלען. פארהאן הייזער אזעלכע, וואס אלע מענשען, פונ'ם על־טערזיידען ביז'ן אוראייניקעל זענען אלע פערזיכערט פונ'ם טוידט. און טאמער זענען נאך ניט אלע פערזיכערט, דארף דער קאלעקטאר זעהען דעם ניט־פערזיכערטען צו פערזיכערען. וואס הייסט דאס „פערזיכערען" און ווי אזוי פערזיכערט מען א מענשען פונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אקוראט. איך ווייס נאר, אז מיין ברודער אליהו האט זיך אפגעזאגט פון דעם דזשאב. ער האט בעסער אויס־געקליבען דעם דזשאב פון פוירניטשור. פאר וואס? ווייל ביי פוירניטשור קאלעקטען דארף מען נאר בענוצען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, די ווערטער: „גוד מאנינג" און „גוד באיי". און ביי אינשורענס דארף מען רעדען, צורעדען, פערדרעדען און איבער־רעדען. דערויף איז מסוגל נאר אונזער חבר פיני. ער קאן איבער־רעדען א וואנד. ער קאן מאכען רעדענדיג א טוידטען.

ו.

ביי אונזער חבר פיני מאכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואס איהר זענט. פון וואס איהר זאלט ניט רעדען — ער מוז ארויף אויף זיינעם. זענט איהר א פערזיכערטער —

ד:

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריעדען פונ׳ם דזשאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פערקויפען קישקעלעך. און פערדיענען פערדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט דאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס ווענדט זיך אין דער „פאגדע", אינ׳ם וועטער הייסט דאס. ביי א גוטען וועטער קאן מען געהן צו פוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. ווארום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. גארניט דאס, וואס פיני. אונזער פיני האט שוין א סך א ברייטערע האנד. זעלטען ווען ער געהט צו־פוס. ער מוז, זאגט ער, פאהרען, ווארום ער האט א נידעריגע ראיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאהרען. ניט אזוי נאך צוליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואס ער איז א פערטראכטע בריאה. דער קאפ טראגט איהם. און דערצו קאן ער ניט בעגעהן זיך א מינוט אהן דעם, ער זאל ניט אריינקוקען אין א בוך, אדער אין א „פייפער". און א מאל מאכט זיך, אז ער האלט סאמע אין מיטען שרייבען. דאס הייסט, ער געהט ארום און טראכט און טראכט — ער הערט גאר ניט, וואס מע רעדט צו איהם. דערנאך חאפט ער א פענסיל אדער א טינט און פען און הויבט אן שרייבען, קאן ער אייך בעשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואס ער האט דארטען אנגעשריבען און וואס טהוט ער מיט׳ן אנגעשריבענעם — דאס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואס ער האט אנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר׳ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געווארען, און מיר ווייסען נאך אלץ גאר נישט.

— וועה איז מיר ! איהר וועט דאָך אַנשיטען אַט די שטוב מיט גאָלד ! — אַזוי זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל ווערד אַזש רויט, קוקענדיג אויף איהר פּיני'ן, ווי ער שלעפּט די קוואָדערס מיט די ניקעלס פון אַלע קעשענים.

— וואָס דען מיינט איהר ? — ענטפערט איהר פּיני און לעגט צענויף די קוואָדערס בעזונדער און די ניקעלס בעזונדער. — איהר מיינט, אַז קאַרנעגי, וואַנדערבילד און ראַקענפעלער זענען געבוירען געוואָרען מיט זייערע מיליאָנען ?....

ח.

דו נעם איך איצט אַ ווייסען בויגען פּאַפּיער ? איך וואָלט מיט אַ שוואַרצער קויהל אָנגעוואָרפען אַזאַ מין בילד : אַ טיש. אויבען־אָן זיצט די מאַמע, צענויפגעלענט די הענד. נעבען איהר פון איין זייט שטעהט ברכה. אַ הויכע, אַ לאַנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אַנדערער זייט — טייבעל. אַ קליינינטשקע, אַ דאַרינקע, אַ פערטל עוף. ביידע אַרבייטען זיי. איינע נייהט, די אַנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, אַ בעוואַכסענער, מיט אַ באָרד. האַלט אַ באַנטש קאַרדס אין איין האַנד און אַ פּעקעל פּאַפּיערענע דאָלער־בילס אין דער צווייטער האַנד. דאָס האָט ער אָנגעקאָלעקטעט דורכ'ן טאָג. און ביי'ם אַנדערען עק טיש שטעהט איינגעבויגען אונזער חבר פּיני. אַ געגאָלטער, איין עכטער אַמעריקאַנער. ער שלעפּט פון ביידע קעשענים די קוואָדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האָט אַ נידעריגע ראיה, טראָגט ער צו יעדען קוואָדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופּקע־לער. איין קופּקעלע איז פון סאַמע קוואָדערס, דאָס אַנדערע קופּקע־לע איז פון לויטער ניקעלס. און פּיני איז נאָך ניט פאַרטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען אַרויסזעהען דורך די הויזענ־קעשענים, וואָס זענען פול. זענען געשוואָלען. זיי ווערען אַזש צעשפּאַרט...

מעגט איהר דאָך רעדען פון פערזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פערזיכערט — דאַרפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פערזיכע־רונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פּיני׳ס הענד ניט אַרויסדרעהען. ער וועט אייך שוין פערזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויעגער. אייער קאַזין. אייער שכן. (דאָ זאָגט מען „שכן". דאָ זאָגט מען „נעכסטדאַריגער".) דאָס הייסט, איהר פערזיכערט זיך, אַז טאָמער שטאַרבט אייער נעכסטדאַריגער פריהער פון אייך, בעקומט איהר פון דער קאָמפּאַניע אַ שענע פּאָר הונדערט דאָלער. און דער נעכסטדאַריגער פון זיין זייט פערזי־כערט זיך אויך. דאָס הייסט, באַם חלילה איהר שטאַרבט אַוועק פריהער פון איהם, בעקומט ער פון דער קאָמפּאַניע אַ פּאָר הונ־דערט דאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאַניע צו קוואָדער אַ וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמ־פּאַניע. די קאָמפּאַניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אַליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פּיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט אַיין אייערע קוואָדערס. ער קריגט דערפון פופצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פאַר׳ן קאָלעקטען. און אויב ער פערזיכערט אייך אי־בעראַניים, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך אַ נייע פּאָליסי" (אַזוי געהט דאָ די שפּראַך), בעקומט פּיני דער איידזשענט פופצעהן מאָל אַזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אַז טאָ־מער צאָהלט איהר אַ קוואָדער פּרעמיע, בעקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאַניע אין איין קלאַפּ פופצעהן קוואָדערס! אַנו, רעכענט אויס, זייט מוחל, וויפיעל דאָס מאַכט ?! היינט שטעלט אייך פאָר, אַז טאָמער געראָט דאָס אונזער חבר פּיני׳ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסים אַ טאָג און אַלע צו קוואָ־דערס! דאָס איז דאָך אַ גאַנצער מאַיאָנטעק!...

י.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פּיני איז צופריעדען מיט זיין דזשאב? אויך ניט. ביז מע קעטשט אַ קאָסטאָמער, זאָגט ער, קומט אָן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאָגט ער, דריי טאָג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פערשטעהן, אזא האַמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע׳פּועל׳ט ביי איהם איין „אַפּליקיישאָן". לאָזט זיך אויס, אז ער האָט אויפ׳ן צווייטען טאָג חרטה געקראָגען, אָדער דער דאָקטאָר האָט איהם „רעדזשעק־טעט", דאָס הייסט, ער האָט אָנגעשריבען אויף איהם המז׳ס מסירות. דער קאָסטאָמער איז איהם ניט געפעלען אין שלייער נאָקעטערהייד... נאָר דאָס גרעסטע פון אַלע אומגליקען און די ערגסטע פון אַלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפּס". „לעפּס" הייסט, אז אַ קאָסטאָמער הערט אויף צו צאָה־לען. דעמאָלט רעכענט מען אָפּ דעם איידזשענט פופצעהן מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאָסטאָמער׳ס פּרעמיע האָט בעטראָפען. פּיני זאָגט, אז ווען ניט די „לעפּסעס" וואָלט ער אנגעשיט אַט די שטוב מיט גאָלד! און אויף זיין שלים־מזל האָבען עטליכע קאָס־טאָמערס מיט אַ מאָל, גלייך ווי מע האָט זיך אויפגערעדט, אויפ־געהערט צו צאָהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ׳ן פייער, טאַקי די קאָסטאָמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אַגענטען, מיט די „לעפּסעס" און מיט די קאָמפּאַניעס! — אזוי זאָגט פּיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאָגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. אַ פּאָר דאָלאַר האָבען זיי ביידע מיט גאָטס הילף אָפּגעשפּאָרט. זיי קאָנען שוין טהון ביזנעס.

און ס׳איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

ט.

ישטאַ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט, און אַ מענש איז קיינמאָל ניט צופריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אונז נמאס געוואָרען דאָס ארומגעהן קאַלעקטען די פרעמדע דאָלערס מיט די פרעמדע קוואָדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. פריהער האָט געוואָרפען איין אומחן אויפ'ן קאַלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגע־נעסען די ביזנעס. און ניט אַזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אַנדערע קאָסטאָמערס האָבען אויפגעהערט צאָהלען. זיי האָבען גע־זאָגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דאַרפען עס אויף כפרות"... אַנדערע האָבען געהאַט אַ טענה, למאי די בעט סקרי־פעט? למאי דער שפּיעגעל בעווייזט צוויי פּנימער? למאי די קאַמאָדע וויל זיך ניט עפענען און ניט פערמאַכען? און למאי יע־דער בענקעל וועגט דריי פוד? און אַז מע זעצט זיך אַוועק, איז ווי אויף צוויעכעס!... און אַנדערע וויעדער זענען זיך מיישב און מופען גאָר אַרויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אַנדער סטריט — און געה זוך זיי! נאָר ערגער פון אַלץ איז אָט וואָס: פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך־געלד. אַז זיי האָבען געקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויט־געבער איז קראַנק געוואָרען. אָדער עס איז קיין אַרבייט נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראָכען אַ סטרייק. עס ווילט זיך ניט אָנווערען אַ קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לעגט אויס אליהו דערווייל פון זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלעהרען? ס'איז צרות מיט צרות מיט צרות!...

מיר געהען אין ביזנעס

15

מיר געהען אין ביזנעס

א.

דאָס אייער האַרץ גלוסט — דאָס געפינט איהר דאָ אין די פייפערס. אין די גאַזעטען הייסט דאָס. פון פויגעלמילך.

זוכט איהר אַרבייט — געפינט איהר דאָס אין פייפער. זוכט איהר „הענט", דאָס הייסט אַרבייטער, — געפינט איהר זיי אין פייפער. זוכט איהר אַ חתן אָדער אַ כלה — געפינט איהר עס אין פייפער. זוכט איהר אַ ביזנעס — געפינט איהר עס אין פייפער. מיר האָבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר גענומען אַריינקוקען אין פייפער אריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אַזאַ מין אַדווערטייזמענט: „סיגאַרס־סטייישיאָנערי־קענדי־סאָדע־וואַסער־סטענד צו פערקויפען. אַקעגען איבער אַ סקוהל. אורזאַכע פאַמיליען טראָבעל. גאַראַנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!..."

אויב איהר זענט נאָך אַ גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאַנג אין לאַנד, בעדאַרף מען אייך פערטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז אַ טישעל, וואָס מע פערקויפט דערויף סיגאַרעטלעך, שרייבגעצייג און צוקערקעס און סאָדע־וואַסער און אַ בלאַט־ציי־

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאַנגען, האָבען געהאַט אַ סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דער־היים אַ מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופעקטשורען) אַלערליי געטראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאַנו־פעקטשורען סאָדעוואַסער און פערקויפען אַ גרויסע גלאָז פאַר אַ סענט. מיט סיראָפּ — צוויי סענט. דעם סיראָפּ האָבען מיר אויך אַליין געמאַכט. נאָך אַ מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדיס (קאָנפעקטען). אַ פולע זשמעני האָבען מיר גע־געבען פאַר איין סענט. און אַליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאָצקען קענדיס. אַז איך זאָג „מיר", מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פּיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאָלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען אַ נאַש, אַז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אַז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאָנט נאַשען. און ווי אויף צו־להכעיס, איז ברכה געווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ם סטענד, געהאָלפען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר גע־האָלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל און אפילו די מאַמע. אַ קינד. אַז ער איז צוגעגאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אַזש דער־שראָקען, דערזעהענדיג אַזאַ משפחה מיט אַזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער דוקא געווען זעהר גוט. אַ קונה האָט ליעב קריכען אַהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאַראַזשענע. „איז־קרים" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פערקויפט זיך

טונג אויך. דאָס טישעל איז אַקעגען א שקאָלע. און פערקויפען פערקויפט זיך עס איבער דעם, וואָס א מאַן דאַרף זיך גט'ען מיט א ווייב, אָדער איבער איין אַנדער סיבה אין דער פאַמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אוועקגע־שטעלט אַקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואָ־נען ווייסט מען, אַז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט א געזונטען קאָפּ אין א קראַנקען בעט אריין? אַז מאַן און ווייב ווילען זיך גט'ען — וואָס דאַרפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אַז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה גע־פונען א טענה? ביי הונדערט אַנדערע ביזנעס האָט זי אויסגע־זוכט אומעדום איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאַנג א מאַך געגעבען אויף איהר מיט דער האַנד. האָט ער אָבער ניט גוט אָפּגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו וויסען, אַז ער זאָל גאָר ניט זיין ביי זיך אזוי גדול'דיג. אַז ער זאָל ניט מיינען, אַז דאָס, וואָס ער האָט אַראָפּגעהאַפּט דריי חלקים פון זיין באָרד, גיט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו געענטפערט, למאַי איהר טאַטע יונה דער בעקער האָט אַראָפּגענומען די גאַנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פּיני און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט צוויי קעגען איינס, אַז אויב איהר וועט געפינען צוויי־שען די הונדערט מיליאָן אַמעריקאַנער א האַלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיר אַנרופען בלאָפער!" — „ס'א משל! — רופט זיך אָן די מאַמע. — דערימאַך געהען קאַטשקעס באַרוויס... רעדט שוין בעסער פון אַנדערע זאַכען"...

מיין מאַמע האָט פיינט, אַז מע רעדט פון בערד. ס'איז גענוג פאַר איהר, זאָגט זי, אַז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אַז פּייסי דעם חזן'ס זוהן האָט געמאַכט א מחק פון זיין באָרד, אַז אָך און וועה איז צו איהרע שונאים!...

ה.

שפּעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען אויף די קאַוועגעס (דאָ הייסט עס „וואָטער־מעלאָן"), מאַכען מיר נאָך מעהר ביזנעס. מיר צעשניידען דעם קאַוועגן אויף אַ סך שטיקלעך און פערקויפען צו סענט אַ שטיקעל. אַז גאָט העלפט אַ גראָטענעם קאַוועגן, מאַכט מען פון איהם גאָלד. און עס בלייבט נאָך איבער אַ פּאָר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האָבען מיר אַ גוטע וועטשערע. וואָרום אָנגעשניטענע קאַוועגע טאָר מען ניט לאָזען אויף מאָרגען. ס'וועט פון דעם ווערען דרילים. בעטען מיר גאָט, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פּיני, ס'זאָל בליי־בען וואָס מעהר שטיקלעך פונ'ם טאָג...

ו.

דאָס איז אָבער אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס האָבען אויף זיך אַ צייט, אַ סיזען. געהט אַוועק דער זומער — איז אויס שאַמפּאַניער, אויס וואָטער־מעלאָן! דערפאַר איז סיגאַ־רעטלעך אַ סחורה, וואָס ווייסט ניט פון קיין סיזען. סיגאַרעטלעך געהען אַ גאַנץ קיילעכיגען יאָהר. און מיר מאַכען מיט דעם גאַנץ גוטע ביזנעס. פאַרהאַן אַלערליי סיגאַרעטען. פאַרהאַן צו סענט אַ שטיק. און פאַרהאַן צוויי שטיק פאַר אַ סענט. סיגאַרעטען איז אויך אַזאַ אַרטיקעל, וואָס מע קאָן אַמאָל אַ נאַש טהון, פערוויכערען אַ סיגאַרעטעל בסוד, קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ זאָגט מען ניט רויכערען. דאָ זאָגט מען „סמוקען". בעדאַרף זיך טרעפען אַ מעשה — איך האָב איין מאָל אַוועקגעשלעפּט אַ סיגאַרעטעל, און מיר האָבען דאָס פערוויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך אַ ציה, ער אַ ציה. און עס וואָלט אָפּגעלאָפען גלאַט. איז דאָך אָבער דאָ אַ ברכה אויף דער וועלט. האָט זי בעדאַרפט דערשמעקען, אַז מיר סמוקען אַ סיגאַרעטעל. געהט זי און דערצעהלט דאָס אליהו'ן. האָט

עס. דאָס הייסט, צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטען אַביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט אַ פּעני. פערדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פערדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט גאָר ערגיץ אַנדערש. אין אַזאַ מין קאַלטען גע־טראַנק, וואָס מע רופט דאָס „ס י י ד ע ר". דאָס איז אַ מין זויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואַס מיט אַ שוים און כע שטשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פערזוכט שאַמ־פּאַניער וויין, זאָגען, אַז ס'האָט אַ טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער" איז איין אַמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסט־וועגען ווער מאַנופעקטשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פירגע־האַלטען מיין ברודער אליהו, אַז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כפּרות. קיין קאַפּ זיסקייט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט אַ וויעדעראַנאַנד: ווי באַלד אַז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אַהרט דיך, אַז איך זשליאָקע? און וויפיעל קאָן אַ מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פריה ביז אויף דער נאַכט, ווייס איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף אַ ניקעל"... (פינף סענט.) מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אַז אַ ניקעל געהט אויך ניט צופוס. שטעלט זיך איין טייבעל פאַר איהר מאַן און זאָגט, אַז איהר פּיני איז אַ גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און אַ שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פערגינען אויסצוגעבען אַמאָל אַ ניקעל? אַ גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פאַר איהרע זינד ניט געוואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אַמעריקאַנער משקה, וואָס האָט אַ פּנים פון סאַראָוועץ און אַ טעם פון חלשות!... ווערד אַ געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פיער. די מאמע איז ניט פינף. און ביידע קטנתי׳ס — איז ניט זיעבען. די „קטנתי׳ס" — דאס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פ ערדריסט עס מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פאר מיר און פאר מיין חבר מענדעל. זי זאגט, אז מיר פערדיענען אונזער שטיקעל ברויט גאנץ כשר. ווארום פארטאג, איי־דער דער סטענד ווערד געעפענט, צעטראגען מיר שוין דעם מארגען־פייפער צו אונזערע קאסטאמערס. דערנאך געהען מיר אין סקוהל. (יא, מיר געהען שוין אין סקוהל.) און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ׳ן היגען לשון. א „קיך" און א „הוהן" זאגט זי שוין ניט. זי זאגט שוין א „טשיקען" און א „קיטשען". נאר וואס דען? ביי איהר קומט נאך אויס פאר־קעהרט: א „קיך" איז ביי איהר א „טשיקען". און א „הוהן" איז ביי איהר א „קיטשען". „איך געה, זאגט זי, אין טשיקען אויס־זאלצען די קיטשען"... לאכט מען פון איהר. לאכט זי אויך. „א דאגה — זאגט זי — יאק ריידעלע טא ריידעלע, אבי דאברע מיינעלע"... אנו, זייט א בריה און זעצט דאס איבער אויף איינ־געלש!...

מיר מיין ברודער געגעבען א סיגארעטעל — אז איך וועל דאס געדענקען ! איהם האט שוין ניט אזוי געאהרט דאס סיגארעטעל, ווי דאס, וואס ס'איז געווען שבת. פייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאל רויכערען אום שבת — בעדארף מען איהם הרג'ענען ! פאר אזא זאך האט שוין אפילו די מאמע צוגעגעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאלט אן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאן שוין גאר אפילו דעם ריח ניט פערטראגען...

ז.

א ויסער סיגארעטען האבען מיר אויף אונזער סטענד פייפערס צו פערקויפען. אידישע גאזעטען און זשורנאלען. קיין גרוי־סע ביזנעס מאכען מיר ניט מיט זיי. דערפאר האט אבער אונזער חבר פיני וואס צו לייענען. ער לאזט ניט דורך איין פיי־פער. שטעקט ער ארויין די נאז, איז איהם שווער אפצורייסען. עס ציהט איהם, זאגט ער, צו די פייפערס, ווי א מאגנעט. ער האט שטארק חשק אליין עפים ארויינשרייבען אין די פייפערס. ער איז שוין געווען אויף איסט בראדוויי, דארט וואו די פייפערס דרוקען זיך, עטליכע מאל. וואס ער האט דארטען געטהאן — זאגט ער ניט. איך האב מורא, אז ער האט געבראכט צו טראגען אהינצוצו א פאר פון זיינע ליעדלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באנטש מיט פייפערס, האפט זיך צו דעם פריהער פון אלעמען אונזער חבר פיני. ער זוכט און נישטערט אין אלע ווינקעלעך. די הענד ציטערען איהם אזש. דערנאך האפט ער זיך אויף און לאזט זיך לויפען אויף איסט בראדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו : וואס האט ער צו טהון אויף איסט בראדוויי ? זאגט איהם פיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פרעגט איהם אליהו : מיר טהוען דענן ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פיני: אט דאס הייסט אויך א ביזנעס? א גאנצע משפחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל סטענד — אויך מיר א ביזנעס !... פרעגט איהם אליהו : וואסערע זיעבען עסערס ? רעכענט איהם פיני אויס אויף די פינגער : ער און זיין טייבעל איז

העללאָו, לאַנדסמאַן!

16

העללאָו, לאַנדסמאַן!

א.

לויפען מיר איינמאָל פאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פרישינקע פייפערס צו אונזערע קאָסטאָמערס. פלוצים דערפיהל איך אַ זעץ פון הינטען אין פלייצע און איך הער עמיצער רופט אויס:

— העללאָו, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו אַ קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער גרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט אונז אַמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען. אויב איהר גע־דענקט, האָט ער מיך אויסגעלערענט שטעלען אַ גובערנאַטאָר אין זייט אַריין און איז געווען אַ בויכרעדער. ער איז אַוועק מיט דער האַליאַסטרע אַ סך פריהער פון אונז. אַז מיר האָבען זיך נאָך אַרומגעבלאָנקעט איבער'ן לאַנדאָנער ווהייטשעפּעל, איז ער שוין געווען דאָ אין אַמעריקאַ אָלרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין גע־האַט אַ דזשאָב אין אַ קליינינג־סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך

ענער. זאג איך: „ווי אזוי זשע רופט מען דיך?" זאגט ער: „מעקס". זאג איך: „ווי באלד אזוי דארף איך דאך אויך הייסען מעקס. איך הייס דאך אויך מאטעל". זאגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער געזעגענט זיך אפ מיט אונז:

— גוד באי, מעקס! גוד באי, מייק!

און מיר רעדען אפ, אז נעכסטען זונטאג זעהען מיר זיך אין מואווינג פיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאס אנדערע די אדרייסים און מיר צעגעהען זיך איטליכער אין זיין וועג אריין.

ג.

זונטאג נאך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואס האט ניט לאנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג פיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאר טשארלי טשאפלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאנצען וועג רעדען זיי וועגען טשארלי טשאפלין. וואס פאר א גרויסער מענש ער איז, וויפיעל ער קריגט בעצאהלט, און אז ער איז א איד. נאר אזוי ווי די צוויי קאנען זיך קיינמאל ניט אויס־גלייכען מיט די מיינונגען, וואס איינער זאגט, דרינגט דער אנדע־רער קאפויר, פרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואס איז טשארלי טשאפלין אזוי גרויס? ענטפערט איהם פיני, אז טויזענד דאלאר א וואך צאהלט מען ניט גלאט אזוי אבי וועמען... פרעגט איהם אליהו: פון וואנען ווייסט ער? ער האט געצעהלט זיין געלד? זאגט איהר פיני, אז ער האט געלייענט אין די פייפערס. און פון וואנען ווייסט מען, אז טשארלי טשאפלין איז א איד? זאגט איהם פיני, אז סע שטעהט אזוי אין די פייפערס. פרעגט איהם וויעדער אליהו: פון וואנען ווייסען דאס די פייפערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאגט איהם פיני: די פייפערס ווייסען אלץ. למאי פון וואנען ווייסט מען, אז טשארלי טשאפלין

אַן דעם דזשאַב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פאַר אַ דזשאַב?" דערקלעהרט ער מיר, געהענדיג, אַז דאָס איז אַ מין קליינינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אַזוי? מע נעמט אַריין, זאָגט ער, אַ פּאַר צעקנייטשטע תחתונים אין אַזאַ מאַשין צווישען צוויי פּרעספליגלען. דורך אַ בעזונדער אויוועלע ווערען די פּרעספליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. אַ מענש טהוט אַ דרעה — אויסגעפּרעסט אַ פּאַר הויזען!

ב.

— אַ ון וואָס איז אייער דזשאַב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און ביי מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, גיוס־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אַז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אַטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, אַ סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאַכען אַ לעבען...

— אָהאָ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאַכט איהר, זאָגט ער, אַ וואָך, אַזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, אַרום און אַרום — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען אַ דאָלאַר אַ וואָך. און אַמאָל אַ דאָלאַר און אַ קוואָדער...

— און דאַטס אַלל? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פאַרדיען אַליין דריי דאָלאַר אַ וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דזשענטעלמאַן? — מאַכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אַז ער הייסט מענדעל. צעלאַכט זיך מאָטעל און זאָגט, אַז מענדעל איז פע! וואָס פאַר אַ נאָמען מענדעל? „ווי אַזוי זשע דענן, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פערטראַכט זיך מאָטעל אויף אַ ווײַלע און זאָגט, אַז ער וואָלט בעדאַרפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

קיין וואָרט אפילו. נאָר עס דערהערט זיך אַ קוויטש פון דער דרוי־סען־טיר, ווי עמיצער וואָלט אריינגערעדט פון דער סטריט:

— אידיאָט!

מיר אַלע דרעהען אויס די פּנים׳ער צו דער טיר און מיר זע־הען קיינעם ניט. מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע פער־וואונדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי בעזוכען אַלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה־מאַן מאָטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מייק, פאַר די הענד, און אַלע דריי קלעטערען מיר אַרויף אַפּסטערז. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אַז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ׳ן בויך אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אידיאָט“. און ער חזר׳ט דאָס איבער געהענדיג נאָך אַ מאָל. און עס פאַלט אָן אויף אונז ביידען אַזאַ געלעכטער, אַז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

ה.

ינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אַזאַ פערשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאָטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאַכט זיך.

מע בעדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאַכט איהם נאָך מעקס מיט־אַלע פּישטשעוו־קעס. אַרויסגעהענדיג פון טהעאַטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן אַ פּאָר קורצע שוואַרצע וואָנסילעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּלין. דאָס קאַפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פּיס אויסגעדרעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין, און דאָס געגנעלע מיט׳ן דרעהען פונ׳ם הינטען, מיט׳ן מאַכען פונ׳ם שטעקעלע — צוויי טראָפּען וואַסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מייק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער

איז אַ שטומער פון געבוירען ? און אַז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען ? און אַז זיין טאַטע איז געווען אַ שיכור ? און אַז אַליין איז ער געווען אַ קלאָון אין אַ צירק ? הערט איהם אוים אליהו און זאָגט מיט אַ קאַלטע לונג־און־לעבער : „און אפשר איז די גאַנצע מעשה אַ ליגען ?“... ווערד פּיני אנגעצונדען און זאָגט אויף מיין ברודער, אַז ער איז אַ איד אַ נודניק... און איך האַלט מיט פּיני׳ן. חאָטש אליהו קעהר מיר אָן אַ לייבליכער ברודער, נאָר אַ נודניק איז ער. וואָס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר־וואָס צוגעגאַנגען צו דער קאַסטע קויפען טי־קעטס, דערהערען מיר אַ קול :

— האַו דו יו דו, מעקס ? האַו אַר יו, מייק ?

דאָס איז געווען מאָטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז שוין ניט מאָטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאָגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט אַרוים פון קעשעני אַ האַלבען טאָלער און טהוט איהם אַ וואָרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי׳ם פענסטערעל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפּסטערז, דאָס הייסט, פון אויבען, אויף דער גאַלערייע.

— ווער איז דער שלים־מזל ? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. בעטראַכט איהם אליהו פון אויבען ביז אַראָפּ און פרעגט איהם, פאַר וואָס גיט ער איהם ניט אָפּ קיין שלום־עליכם ?

— צי דו ביזט שוין געוואָרען אַזוי גרויס אין אַמעריקאַ, אַז עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו רעדען אַ אידיש וואָרט ?...

ענטפערט איהם ניט מאָטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס,

ז.

דאָס האָט שוין מיין ברודער אליהו פערדראָסען. ווען דאָס זאָל ניט זיין אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט, וואָלט מיר שוין אַריינגעפלויגען אַ פיינע פּאָר פּעטש אין ביידע באַקען. מיינע אויערען וואָלטען זיך אויך ניט גענאַרט. נאָר אַזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו־יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו בעגנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגעשאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער גענומען אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאָטעל דעם גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ אַ מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפט די פּנים׳ער, — לערענט זיך פון אייערם אַ חבר... אַ בחור׳על גלייך מיט אייך, פאַר וואָס לאַכט ער ניט אַזוי, ווי איהר?...

— אי־די־אָט! — האָט זיך דערהערט וויעדער אַ מאָל הינטער אליהו׳ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני, און מיר אַלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען אַ דרעה־אויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט געוואָרען פאַר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקא רעדען די שטיינער"... אַזוי האָט זיך אויסגעדריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר אַ בעלן געווען וויסען, וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי ערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אַז פון אונטער דער ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ פערדומפּען קול:

האָט איהם ארומגעהאַפּט קושען. און אַלע מענשען, וואָס זענען געשטאַנען ביי׳ם טהעאַטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פינגער: „אָן געהט דער צווייטער טשאַרלי טשאַפּלין"... איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, אַז אַפילו אַזאַ ערנסטער מאַן, ווי מיין ברודער אליהו, האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. מיין ברודער אליהו האָט אָבער ניט לאַנג געלאַכט. אין איין מינוט איז איהם פערשטעהרט געוואָרען דאָס געלעכטער. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ קול, ווי פון אונ־טער דער ערד ארויס, עפּיס ווי פון אַ קעלער:

— אי־די־יאָט!

ו.

און אַלע האָבען זיך אָנגעבויגען, אריינגעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פערבייגעגאַנגען. אַלע האָבען מיר זיך איינגעהערט. מעקס האָט זיך אויך איינגעהערט גלייך מיט אַלעמען, גלייך ווי ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען... און פּלו־צים האָט זיך דערהערט אַ קול, שוין ניט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפּיס ווי פונ׳ם דאַך אראָפּ:

— אי־די־יאָט!!...

פריהער אליהו און דערנאָך אַלע האָבען פעררייסען די קעפּ ארויף, אויפ׳ן דאַך. מעקס האָט אויך געקוקט ארויף. און דאָס האָט געהאַט דעם זיעבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואָס האָבען געוואוסט, פון וואַנען די קולות געהען, האָבען זיך ניט גע־קאָנט איינהאַלטען און האָבען מיט אַ מאָל אויסגעשאָסען אַ גע־לעכטער.

מיר געהען פערגרעסערען די
ביזנעס

— איהר האָט אַ טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר אַליין טאַקי דער אי־די־אָט! — — —

17

מיר געהען פערגרעסערען די ביזנעס

א.

אין אַמעריקאַ האָט מען פיינט שטעהן אויף איין אָרט. אין אַמעריקאַ געהט מען פאָרווערטס. דאָס הייסט, מע וואַכסט.

מע ווערד וואָס אַ טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען געמאַכט אויף אונזער סטענד, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצוהאַלטען אַ משפחה פון קיין־עין־הרע זיעבען פאַרשוין. האָבען מיר גענומען זוכען אַ גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאָס. נאָר טאַקי אַ גאַנצע סטאָר. אַ קלייט הייסט דאָס. אין אַמעריקאַ בעדאַרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאַרף נאָר נאָכקוקען, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אין די פּייפּערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער האַרץ גלוסט. טאַקי פון פויגעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פאַר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט בעצאָהלען. אַ נאָמען קאָסט געלד. פאַר דער פירמע בעדאַרף מען אַמאָל מעהר בעצאָהלען ווי פאַר דער סחורה. אַ סימן האָט איהר, אַז אפילו אונזער סטענד, וואָס האָט אונז אַריינגעבראַכט קוים צעהן דאָלאַר אַ וואָך, האָבען מיר אויך פערקויפט פאַר גוט געלד — נאָר צוליעב דער פירמע. אַ גרינהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאַכען. איהם איז גע־

ג

שטאַרק אויסגעפּויקט און צעאַדווערטייזט איבער גאַנץ „דאַון־טאַון" מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגען וויין, האָט אונזער חבר פּיני אַוועקגערופען מיין ברודער אויף אַ זייט און האָט איהם אַזוי געזאָגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האָב דיר אַדווערטייזט דיין פּסח'יגען וויין, וואָס מע דאַרף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאָל ניט האָבען דורך דיר קיין בזיונות. וואָרום דו קאָנסט אָנמאַנו־פעקטשורען אַזאַ וויין, ער זאָל זיין אַזוי געשמאַק, ווי דיין גע־טראַנק אין דער אַלטער היים... זאָלסט דו געדענקען, אַז דאָס איז אַמעריקאַ, און דאָ טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואַס...

דאָ האָט זיך מיין ברודער אליהו געפונען בעלעדיגט און האָט נישט געוואָלט ענטפערען פּיני'ן קיין וואָרט אַפילו. פאַר איהם האָט שוין אָפּגעענטפערט ברכה. מיין שוועגערין האָט אָפּגע־צוואָגען אונזער חבר פּיני מיט אַ הייסען אָקראָפּ. זי האָט זיך אָנ־גערופען און האָט אַזוי געזאָגט:

— עמיצער, אַ פרעמדער, זאָל שטעהן ביי דער זייט און הע־רען אַזעלכע ווערטער, וואָלט ער זיכער געקאָנט מיינען, אַז אין אַמעריקאַ זענען לויטער מיוחסים און סטעקראַטען, וואָס טרינקען ניט קיין אַנדער משקה, אַ חוץ וויין, און באָדען זיך אין האָניג און אין שמאַלץ און אין אַלדאָס גוטס... לאָם איך האָבען די גליקלי־כע יאָהר, וויפיעל קוואָרט סאָראָוועץ און ראָסעל פון אוגערקעס עס ווערד דאָ אויסגעטרונקען אַ טאָג!... איך האָב אַליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אָלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האָט באַ־שטעלט איין עמער עפּעלקוואָס מיט אַ מאה זוויערע עפּעלער, קיס־ליצעס... און די ברכות זאָל איך האָבען, וואָס די קיסליצעס זענען בעסער און געשמאַקער פון די היגע אָרענדזשעס מיט די גרייפּ־פרוטס, וואָס מע ווייסט אפילו ניט, ווי אַזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...

ווען געגוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענד און מאכען א לעבען. מסתמא איז דאס א „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענד האבען מיר פערקויפט מיט דער גאנצער סחורה. מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאו־קיים. נאר דעם סוד, ווי אזוי מע מאנופעקטשורט סאדע־וואסער, אלערליי סיראפען, און, איבערהויפט, ווי אזוי מע מאכט דעם געטראנק, וואס מע רופט איהם „סיידער" — דאס האט מיין ברודער אליהו נישט געוואלט אויסזאגען פאר קיין געלד ניט. ער האט געזאגט, אז איטליכער מאנופעקטשורט דאס, ווי ער פער־שטעהט. למאי ער מאנופעקטשורט וויין אויף פסח? מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגער וויין האט א שם אין אמעריקא. קוקט נישט דע־רויף, וואס ער מאנופעקטשורט איהם ערשט דאס ערשטע יאהר. אלע אונזערע בעקאנטע, וואס דאוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתרילעווקער שוהל, האבען אונז צוגעזאגט, אז וויין אויף פסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאר ביי אונז. אונזער חבר פיני האט ארויסגעלאזט א קלאנג און צעפויקט איבער ניו־יארק, אז מיין ברודער אליהו מאנופעקטשורט פסח'יגען וויין — מעג איהם טרינ־קען דער פרעזידענט. אויף צו פויקען איז אונזער פיני א מזיק. דא ווערד דאס אנגערופען: „אדווערטייזען". פיני זאגט, אז דערויף, דאס הייסט אויף אדווערטייזמענטס, שטעהט אמעריקא. איטליכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער ארבייטער מעג אדווערטייזען זיין מלאכה. די גאנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראנק איז זויער־עסיג. נאר איך מעג מיר אדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערצייגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פעני. נאר איך קאן עס מיר שאצען, אז ס'האט די ווערטה א מיליאן. עס איז אמעריקא. א פרייע מדינה.

א שוהל. איז דאָס אָבער א פרעמדע שוהל. ניט אונזער כתרילעווקער שוהל. פרעגט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפערט איהם די מאַמע, אז דער גאָט איז דער אייגענער, נאָר די אידען זענען אַנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתרילעווקער אידען. מיט כתרילעווקער אידען, זאָגט זי, דאַווענט זיך גאָר אַנדערש. זי קאָן זיך ניט פאָרשטעלען, ווי אַזוי וועט זי הערען איין אַנדער בעל־תפלה, ניט אונזער הערש־בער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאַמעס טענות. מיין שוועגערין ברכה האָט אויף די ביזנעס איין אַנדער חסרון: וואָס וועלען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אַזוי פיעל רומס? צו וואָס דאַרפען מיר פינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פעסי די גראָבע געגעבען איין עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פערדינגען. אָפּגעבען צו א פּאָר קוואַרטיראַנטען מיט קעסט. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אַריינגעמען באָרדערס". א „באָרדער" הייסט א שכן. א קוואַר־טיראַנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער". און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואָרט. ווי א פּאָפּוגאַי: „נאָר דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער"... זאָגט פּיני צו זיין ווייבעל: „טאָמער וואָלסט דו אַמאָל געזאָגט דיין אייגען וואָרט, ניט איבערקייען ברכה'ס ווערטער?"... טרעט ארויס ברכה און קיהלט אָפּ אונזער פּיני'ן: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אָן פּיני צו זיין ווייב: „וואָס וואָלסט דו געטהאָן, ווען דו זאָלסט זיין אַליין?" ענטפערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך, לעקאַד — איז מקח"... און טייבעל זאָגט איהר נאָך: „וואָלט איך — זאָלט איך, לעקאַד — איז מקח"... טהוט פּיני א שפּיי־אויס „טפו!" — און געהט אַוועק.

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אלסדינג, וואס ברכה האט דא ארויסגעזאגט. ווארום ברכה, אז זי הויבט אן צו רעדען, וועט זי אזוי גיך ניט אנשוויגען ווערען. פיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אן דאס היטעל און נעמט דעם וועג. דאס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אזוי.

ד

קענדי־סיגאר־סטיישאנערי־סטאר מיט פינף רומס. גרויסער בארגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאכבארשאפט. אור־זאכע סינגעל. שנעל איבערגעבען." וואס זאגט איהר אויף דער עברי? איא, ס'איז ביי אייך תרגום־לשון? מע מוז אייך פערטייטשען איטליכס וואָרט בעזונדער. אניט, וועט איהר ניט פערשטעהן.

דער פשט איז אזוי: „עס גיט זיך איבער א קלייט, וואו מע פערקויפט קאנפעקטען, סיגארעטען, שרייבגעצייג, גאזעטען און נאך אזעלכע זאכען. א גרויסע מציאה. מאכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין בעווייב־טער, דעריבער גיט ער איבער דאס געשעפט וואס גיכער"...

דאס האבען מיר ארויסגעלייענט פונ'ם פייפער, און מיר האב־בען אלע דערפיהלט, אז דאס איז פאר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאסטען. און מיר האבען אנגעהויבען געהן אנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאנגען די מאנסבילען. דאס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פיני און מיר אינצווייען, דאס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואס מע רופט איהם שוין מייק. אונז זענען די ביזנעס געפעלען. דערנאך זענען געגאנגען די ווייב־בער: די מאמע, מיין שוועגערין ברכה און פיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפעלען. איטליכע פון זיי האט געפונען איין אנ־דער חסרון. מיין מאמע האט געזאגט, אז ס'איז איהר צו־ווייט פון דער שוהל. דאס הייסט, ס'איז אויף יענער גאס אויך פארהאן

ז.

דאָס איז אָבער נאָר געזאָגט. דער ביזנעסמאַן איז אויסגעגאַנגען פערקויפען די ביזנעס, פונקט אַזוי ווי מיר האָבען גע׳חלש׳ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אַז אונזער סטענד האָבען מיר שוין כמעט פערקויפט. איך זאָג „כמעט“, ווייל דער גרינהאָרן, וואָס איז געגאַנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט גוואַלד אַריינגעשטופּט צעהן דאָלער איין אויפגאָב. דאָ הייסט עס אַ „דעפּאַזיט“. מיר האָבען שוין חרטה געהאַט, וואָס מיר האָבען ביי איהם גענומען דעם דעפּאַזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז גע־האַנגען איבער אונז דעם גאַנצען טאָג. ער האָט שוין גאָרניט גע־וואָלט אָפּטרעטען פון אונזער סטענד. אַ איד אַ נודניק. אַ סך אַ גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאָלד אַקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אַזוי איינגעגעסען אין די ביינער, אַז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פּנים אַריין זיין דעפּאַ־זיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם נעמען צוריק. ער האָט זיך פערליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אַז מיר וועד־רען גליקליך. „אַ גרינהאָרן בלייבט אַ גרינהאָרן!“... אַזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

ח.

דאָס הייסט אַ „גרינהאָרן“? — פרעגט מיך עפּיס גרינגערס! מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הע־רען, אַז מע זאָגט „גרינהאָרן“ — זאָגען מיר אויך. איך בין אַ בעלן געווען אויף אַ טשיקאַוועסט אָפּמאַהלען דעם אידעז, וואָס האָט אָפּגעהאַנדעלט ביי אונז דעם סטענד, מיט אַ ווייס קריי־דעל אויף די שטיינער פונ׳ם טראָטואַר. נאָר אויפ׳ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט אַ לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר בעדאַרפט הערען די געלעבטערען, וואָס זענען געווען. אַלע האָבען

ו.

מיינט איהר, אז נאָר מיר אַליין זענען געגאַנגען אָנקוקען די ביז־נעס? עס האָבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פריינד און בעקאַנטע. קודם כל איז געגאַנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זיין ווייב, אונזער מחותנת׳טע, ריבה׳לע די בעקערין. ביידע מיט אַ מאָל קאָנען זיי ניט איבערלאָזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אַלע מאָל געהן איינציגווייז. דערנאָך איז געגאַנגען משה דער איינ־בינדער. און נאָך איהם — פּעסי די גראָבע... נאָר שאַ! דאָ מוז איך מיך אַליין אונטערברעכען און זאָגען אויפ׳ן היגען לשון: „עסקיוז מי, איך האָב געמאַכט אַ מיסטייק". אויף אונזער מענש־ליך לשון וועט דאָס הייסען: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב געהאַט אַ טעות". פריהער איז געגאַנגען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. דערנאָך ערשט איז געגאַנגען איהר מאַן, משה דער איינ־בינדער. און נאָך זיי זענען געגאַנגען גלאַט אַ פּאָר בעקאַנטע גוטע פריינד, וואָס דאַוונען מיט אונז אין איין שוהל, דאָס הייסט, אַ פּאָר כתרילעווקער אידען, וואָס פערשטעהען אין די ביזנעס. האָט זיי דער ביזנעסמאַן ניט שען אויפגענומען. דאָס הייסט, ער האָט זיי פּשוט דורכגעטריבען. ער האָט זיי געזאָגט, אַז ער האָט זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט אַזאַ גרויסע משפּחה! האָט דאָס מיין מאַמען פערדראָסען. איז זי אַוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האָט איהם ברכה אָפּגעשפּיעלט אַ וויוואַט, אַז ער וועט זי האָבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אַז דער ביזנעסמאַן האָט געשוואָרען ביי גאָט, אַז ער גיט אויף די ביזנעס נאָר צוליעב דעם, וואָס ער געהט חתונה האָבען. איצט האָט ער שוין חרטה. אַז אַ אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אַזאַ מוֹיל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייכער, זאָגט ער, בלייבען ביז׳ן טוידט אַ סינגעלמען. דאָס הייסט, אַ בחור...

מיר מופען

דערקענט אונזער גרינהאָרן און אַלע האָבען געלאַכט. אַ חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט אַ נאַסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אַניט, וועלען מיר דאַרפען צאָהלען שטראָף. פאַר יעדע זאַך צאָהלט מען דאָ שטראָף. פּרופּט אַ שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט אויס אַ גראָדאַוואַי (דאָ הייסט ער „פּאָליסמאַן"). ער נעמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־גדיא אריין (דאָ הייסט עס „פּאָליסטיישען"). און דאָרטען שטראָפירט מען אייך אָפּ אין פינף דאָלער. זעהר שטרענג אין אַמעריקאַ!

ט.

קעהרט איהר אודאי מיינען, אַז דאָ איז אַזוי ריין און זויבער, ווי אין אַנטווערפּען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר אַ טעות. מע שפּייעט און מע חראַקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַמעריקאַ — אַ פרייע מדינה. סיידען אפשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעדום. נאָר דאָרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס'איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

18

מיר מופען

א.

אין אמעריקא איז אזא מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אנדערער. פון איין ביזנעס אין דעם אנדערען. יעדער איינציגער מוז מופען: מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה־געלד (דאָ הייסט עס „רענט"), גיט מען איין אויף אייך און מע ווארפט אייך ארויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך ארויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אייך אַ פרעג: „ווען מופט איהר?" און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענטפערען. פאר ניט וועלען ענטפערען האָט מיין ברודער אליהו געהאפט אַ פסק פון אונזערען אַ קאָסטאָמער, וואָס גיט אונז צו לייזען פאר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער בעקומט פון אונזער סטענד אַלע וואָך אַ באַקסעל מעטשעס אָהן געלד. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דארף גאָרניט ווארטען, ביי מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ג.

. . . . . .

(אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעל פּייסי דעם חזנ׳ס מעשיות פון אַמעריקאַ. „מ י ר מ ו פ ע ן" איז געווען די לעצטע זאַך, די לעצטע שורות, וואָס שלום־עליכם האָט געשריבען עטליכע טעג פאַר זיין אָוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוידטען־בעט. ער האָט נאָך אָוועקגעשטעלט אַ גרויסען גע׳כתיבה׳טען אות „ג", נאָר נאָכ׳ן גימל געהען אין מאַנוסקריפּט לעדינע ווייסע בלעטלעך, אַזוי אַז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאָמער" אָהן אַ נאָמען בלייבט אונבעקאַנט, און די אַלע ווייטעריגע ביל־דער און טיפען פונ׳ם אידיש־אַמעריקאַנישען גהעטאָ־לעבען, וואָס האָבען געדעגט דעם שטענדיג־וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לעצטע טעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגעלט פאַר דער אידישער ליטעראַטור.

וועגען דעם דאָזיגען לעצטען קאַפּיטעל פון שלום־עליכם׳ס שאַפען (און אפשר אויך וועגען דעם פריהעריגען פ אָ ר ־ ל ע צ ־ ט ע ן קאַפּיטעל פון „מאָטעל פּייסי דעם חזנ׳ס אין אַמעריקאַ") איז אונז, זיינע הויז־מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין דיענסטאָג דעם 9־טען מאַי, אין אָבענד, דאָס הייסט, פיער טעג פאַר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ׳ן טעלעפאָן אָוועקגערופען פון מיין אַרבייט און איבערגעגעבען, אַז שלום־עליכם רופט מיך, איך זאָל באַלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך געוואוסט

ב.

דער קאַסטאָמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז אַ מאָדנער מענש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפּמאָהלען. ווער ער איז און וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט און וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט אי־בער. נאָך זיין אָפּגעבאַרעט קאַפּעלישעל און נאָך זיינע געלאַטעטע שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אַקוראַטנע מענש. ער קומט צו אַלע טאָג אין דער זעלבער שעה און צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּייפּער, טהוט אין איהם אַ קוק אַריין אויף דער ערשטער און אויף דער לעצטער פּיידזש, האַפּט אַ קוק אויך אין דער מיט פונ׳ם פּייפּער און לעגט איהם אַוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין איינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאַך. אַ חוץ, וואָס ער נעמט אַלע וואָך אַ באַקסעלע מעטשעס אומזיסט. און אַ חוץ וואָס ער לייענט אַלע טאָג דעם מאָרגען־פּייפּער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פערדראָסען. איין מאָל אַ חכמה, צוויי מאָל אַ חכמה. אָבער ניט אַלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל און טהוט איהם אַ זאָג:

— עס קאָסט אַ פּעני...

דער קאַסטאָמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע און די לעצטע פּיידזש פונ׳ם מאָרגען־פּייפּער. מיין ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט אַ סענט! . . .

דער קאַסטאָמער טהוט אַ קוק אין מיטען, לעגט צענויף דעם פּייפּער און לעגט איהם אַוועק אויפ׳ן זעלבען אָרט, ווי ער איז גע־לעגען.

געדאנקען, לאָזען ניט צו־רוה... און אָט אזוי פּאַוואַלינקע האָב איך אָנגעשריבען עטליכע קאַפּיטלעך פון מאָטלען"...

און די עטוואָס מיערע, הימעל־קאַלירטע אויגען, וואָס האָבען די לעצטע טעג אָפּגעגעבען מיט אַ מאָדנע בלויקייט, אַ ריינע, אַ ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האָבען דערביי אויפגעשטראַהלט מיט אַ קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאָס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאַפען און דאָס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואָס ער האָט גע־רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מאָרגען איז זיין לאַגע געוואָרען ערנסט, די דאָקטוירים האָבען זיך פערלאָרען, און דאָס אומגליק איז אויסגעוואַכסען נאָהענט, ווי אַ חמאָרע...

דאָס לעצטע מאָנוסקריפּט „מיר מופען", האָטש ס'איז גע־שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאַראַקטעריסטישער פיינער און קלאָ־רער האַנדשריפט, איז דאָך צו דערקענען, אַז ס'איז געשריבען גע־וואָרען שוין ניט מיט אַ געזונדער לייכטער האַנד. די אותיות זענען עטוואָס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומערום גלייך, נאָר דאָ גרעסער און דאָ קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פּערעליג און געטאָקט, ווי דער בעריהמטער געטאָקטער פּערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגעשריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואָהנשאַפט פון שלום־עליכם שטאַרק צו בעאַרבייטען און צו שלייפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאַפּיטלעך זענען, אַפּנים, געשריבען געוואָרען פון דער ערשטער האַנד און האָבען עטליכע טעג געוואַרט אויף זייער מייסטער, ער זאָל זיי בעפּוצען אויף זיין שטייגער — און האָבען זיך ניט דערוואַרט...

אַנמערקונג פון י. ד. בערקאָוויטש.)

און בין געווען זיכער, אז דעם קראַנקענ׳ס לאַגע איז נ י ט ערנסט און אז עס דאַרף נאָר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווע־רען. און דאָך האָט מיך דעם גאַנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראָנקס, געדריקט אַ מאַדנער שווערער אַנגסט. איך האָב זיך בערוהיגט ערשט דעמאָלט, ווען איך האָב דערזעהען דאָס פענסטער פון שלום־עליכם׳ס צימער, פון וועלכען עס האָט זיך געגאָסען אַ שטילער רוהיגער שיין.

איך האָב געטראָפען שלום־עליכם׳ן אויפ׳ן בעט דוקא מונטער און עטוואָס אויפגעלעבט. מע האָט איהם געהאַט איינגעגעבען נאַהרונג אויף אַ קינסטליכען אופן, ווייל די דאָקטוירים האָבען גע־גלויבט, אז דאָס איז ביי איהם אַ נערוועזע מאָגען־קראַנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאָכמיטאָג, בין איך געווען ביי איהם אין צי־מער, נאָר איצט האָט ער געזאָגט, אז איהם דאַכט זיך, אז ער האָט מיך ניט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט אַ שוואַכען שמיי־כעל אויפ׳ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האָט ער דערצעהלט, וואָס פאַר אַ וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאַהרונג האָט אויף איהם געמאַכט — עס האָבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאַר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אַנדערעס האָט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאַקציע פון דער „וואַר־הייט" (וואו ער האָט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראַנק, און האָט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאַכט (דאָס הייסט, די נאַכט פון מאָנטאָג אקעגען דיענסטאָג) האָט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגע־לאָזט אַ מינוט ניט. „איך ליג אזוי און ליג אַ גאַנצע נאַכט, — האָט ער דערצעהלט, דערביי שווער געחאַפּט דעם אָטהעם — שלאָ־פען קאָן איך ניט, די געדאַנקען טראָגען... וואָס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאָג איך צו דער מאַמע: וואָס וועל איך דאָ אויסליגען? ביז טאָג איז נאָך ווייט... אַמעהר, גיב אַהער די פען און די פּאַפּקע מיט׳ן פּאַפּיער, וועל איך חאָטש שרייבען. שרייבען איז מיר אַ סך גרינגער, וואָרום כאַי ווי סאַי מוטשען די

עולם־הבא

אַ שאַרזש אין איין אַקט.

פערזאָנען:

מיסטער טשערקיס — איין אָלל־רייטניק.
מיסעס טשערקיס — איין אָלל־רייטניטשקע.
מיסטער קוואָטשקע — א היברו־טיטשער.
אַ איד.
צוויי עדות.

אָרט — די ווייטע פּראָווינץ אין אמעריקא.
צייט — דאָ ניט לאַנג.

(אין פּאַרלאָר, אין א ראָקינג־טשער, זיצט מיט א ציגאַר אין מויל, די פּיס אַרויף, מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס, א גוט געבויטער מאַן פון מיטעלע יאָהרען, עלעגאַנט געקליידט. אקעגען איהם, אויפ'ן צווייטען ראָקינג־טשער, זיצט ד י מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס, א שווערע שטיק מיט א דריי־גאַרענדיגען גוידער. ביידע קאַטשען זיך.)

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (א קוק אויפ'ן זייגער). וואָס איז די מעדער מיט'ן טיטשער? צוגעזאָגט קומען מיט'ן רעווו־רענט פון עולם־הבא, און קומט ניט. אַלבעטשיע, אז ער האָט חרטה.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. נעווער מאַיי! (געהניצט).

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. וואָס הייסט נעווער מאַיין? ביזנעס איז ביזנעס...

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. צו וואָס טויג דיר די ביזנעס, דזשאָ? ס'וועט נאָר קאָסטען געלט...

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. ביי דיר איז דאָס געלט אָנלי! זאָלסט א טראַכט טהון אַביסעל ווייטער — דאָט נאָט! ביקאָז דו לעבסט נאָר מיט'ן היינט. איך טראַכט מיר אַריין אין מיין לייף, ווי אזוי מיר זענען מיט דרייסיג יאָהר צוריק געקומען אין דיז קאָנטרי, און האָבען ביידע געפּעדעלט, זענען מיר געווען אידען גלייך מיט אָלל די פּיפּעל — באָט וואָס זענען מיר איצט? (שטעהט אויף, שפּאַנט אום). וואָס פאַר אידען זענען מיר? ניט קיין שבת, ניט קיין יום טוב, ניט קיין טלית, ניט קיין תפילין — נאָטינג!

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. טאַקי דהי סיים דזשו, וואָס מיר האָבען געדערט?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. טאַקי דער זעלבער איד... נאָר ער האָט שוין חרטה געהאַט אויף דער גאַנצער מעשה. נישט געוואָלט פאַרקויפען פאַר קיין געלט! וואָס טויג איהם, זאָגט ער, געלט? געלט געהט אַוועק, און עולם־הבא בלייבט אויף איי־ביג... האָב איך מיך צוגעזעצט צו זיין ווייב. אַ אידינע — אַהין־אַהער, כ'האָב קוים גע'פועל'ט פאַר צוויי הונדערט דאָלער זאָל ער אָפּטרעטען האַלב פון זיין חלק עולם־הבא... איהר וועט אָנקוקען אַ איד, איהר האָט זינט איהר לעבט אַזאַ אידען ניט געזעהען! אָנ־געטהאָן געהט ער ווי אַ טערק, און רעדט מעהר אויף לשון־קודש... געוועזען צעהן יאָהר אין ארץ־ישראל, געקומען אַהער צו גאַסט צו זיינע קינדער און פאַהרט נאָך אַ מאָל קיין ארץ־ישראל... אַ כשר'ער איד, זיצט יומם ולילה און לערענט... אָדער ער לערענט, אָדער ער דאַווענט... און פאַסט תעניתים... אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג... ווייסט ניט קיין צורת מטבע...

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. פון וואַנען זשע ווייסט ער צו נעמען צוויי הונדערט דאָלער?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. ער? חס וחלילה! ווי קומט ער צו געלט? איך זאָג דאָך אייך, ער איז צו אַזעלכע זאַ־כען ניט שייך. דאָס האָב איך מיט איהר, מיט זיין אידינע, אָפּ־געמאַכט פאַר איין האַלבען חלק עולם־הבא... מיסטער טשערקיס, זענט איהר גרייט און מע קאָן צוטרעטען צו דער צערעמאָניע פון מכירת עולם־הבא?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. פאַזעטיוולי! נאָר איך האָב צו אייך אַ קליינע ביטע. (קוויינקעלט זיך). איך וואָלט געגליכען, ס'זאָל זיין דערביי, איף איטס פּאַסיבעל, אַ רעווערענט... אַ ריעל רעווערענט...

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע (דערשראָקען). צו וואָס אומ־זיסטע עקספּענסעס? איך בין ביי אייך אַ טיטשער, דאַכט זיך, ניט

טאָג ווי נאַכט אָדער אין פּאַקער, אָדער אין פּינאַקעל, אָדער אין אַנדערע גיימס, און חויבען גאָר ניט אָן צו טראַכטען וועגען יענע וואָרלד, איבער האַנדערט ענד טוועגטי יערס, ווער וועט עפּטער אונז זאָגען קדיש ?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. וואָס הייסט ? מיר האָבען ניט קיין זיהן ?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (האָט זיך אָפּגעשטעלט). אָט די לויפערס וועלען זאָגען קדיש ?

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. דזשייק, קאָן זיין, וועט קיין קדיש ניט זאָגען, אָבער מאַקסילע ? — מיר פאַר זיין קאָפּ !

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. מאַקס וועט זאָגען קדיש ?

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. שור וועט ער זאָגען קדיש !

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר י ק ס. אַלבעטשיע, אַז ניין ! אפשר די ערשטע אַכט טאָג. באָט שפּעטער — נאָסער !

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. יעס מעם !

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. נאָסער !

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. יעס מעם !

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (א קלאַפּ אין טיש). אַז איך זאָג נאָסער, איז נאָסער ! (מיסעס טשערקיס שליסט צו איהר מויל. — עס דערהערט זיך א קלאַפּ אין טהיר, ביידע רופען אויס :) קאָם אין ! (עס קומט אריין דער טיטשער, מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע, א זשוואווע אידעל מיט איין אויסגעהונגערט אונרוהיג פּנים, זעהט אויס האַלב שניידער, האַלב רעוורענד.)

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. האַו דו יו דו, מיסטער טי־טשער, סידאַן !

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע (זעצט זיך אוועק, ווישט זיך דעם שוויים). נו, אַ היטץ ! קוים מיט צרות איינגעבעטען דעם אידען !... איידער איך האָב איהם אויסגעזוכט וואו ער וואוינט — איך וואָלט דערפאַר ניט גענומען קיין צעהן דאָלער, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען קוואָטשקע !

און איהר אויך, מיסעס לעבען, רעדט נישט מיט דער דיענסט, און מיט׳ן מאַן אויך וואָס ווינציגער, און טראַכט וואָס מעהר פון׳ם טוידט.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. אַלל־רייט! טשענזשען דעם סוט דאַרף ביי מיר נעמען אַ מינוט צעהן אָדער פופצעהן. (צו דער מיסעס). קאָם אַן. דער טאָג שטעהט ניט.

(געהען־אָפּ ביידע. נאָך זיי געהט־אָפּ אויך דער טיטשער און קומט באַלד צוריק מיט׳ן אידען. א הויכער, א שענער, א געזונטער, ווי עס גיט זיך אויס א געראָטענער קצב, אָדער א בעל־עגלה. אָנגעטהאָן געהט ער אין א מאָדנע חאַלאַט מיט א פּלאַכטע אויפ׳ן קאָפּ. שענע באָרד און פּאות בע־ציערען זיין פּנים, נאָר ס׳איז ניט שווער צו דערקענען, אז דאָס זענען פּרעמדע באָרד און פּאות. — נאָכ׳ן אידען שלע־פּען זיך נאָך די צוויי עדות, אידען פון דער גאַס).

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע (בעט די עדות זיצען, און דעם אידען פּיהרט ער צו נאָהענט צו דער ראַמפּע, רעדט צו איהם אזוי, אז דיא צוויי עדות זאָלען ניט הערען). די באָרד וואָלט איהר גע־מעגט פונדעסטוועגען אַ ביסעל צורעכט מאַכען... זעהט אויס, ווי א פרעמדע...

ד ע ר א י ד (אקעגען שפּיעגעל). דאָס איז דער בארבער שולדיג, אַ רוח אין זיין בוזעם אַריין! איך זאָג איהם: מאַך מיר ווי די אַקטעיוויערען אין טרעיאַטער, מע זאָל ניט דערקענען. (מאַכט צו רעכט די באָרד און פּאות). וואָס זשע דאַרף איך טהון? וואָס דאַרף איך זאָגען, הייסט עס?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. נאָר נישט רעדען! וואָס ווינ־ציגער רעדען! וואָס ווינציגער גערעדט! איהר שטעלט זיך, זייט מוחל, אַוועק מיט׳ן פּנים צו דער וואַנט, אָט אַזוי אַ (ווייזט איהם ווי אזוי), גלייך ווי איהר דאַווענט.

ד ע ר א י ד. וואָס איז פאַר אַ דאַווענען אין מיטען דערינען?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. מנחה וועט איהר דאַווענען.

דאָס ערשטע יאָהר. איך פאַרזיכער אייך, אַז איך בין קלאָר אין הלכות עולם־הבא, ווי דער גרעסטער רעווערענט. על־פּי דין דאַרף מען מעהר ניט האָבען ווי אַ האַנט, תקיעת כף פאַר צוויי עדות — און דאַטס אַלל.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. איז דאַט די לאָא?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. אַ בפירוש'ער דין אין הלכות חדותא פּרק בבלאי טפּשאי... מעג איך זיי געהן אַריינ־רופען? זיי וואַרטען דאָ אין האַל.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. אַלל־רייט. און וואָס דאַרף איך טהון?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. איהר דאַרפט גאָרניט טהון. איהר וועט זיך נאָר מטריח זיין איבערטהון יום־טוב'דיג, מעהר אידיש, ווי בעת איהר געהט אין שוהל אַריין. אויפ'ן קאָפּ וועט איהר מוחל זיין אָנטהון אַ העט, און אויך די מיסעס וועל איך בע־טען עפּיס נעמען אויפ'ן קאָפּ, אַבי די האָר צודעקען, און אַז איהר וועט זיך אָנטהון, וועט איהר פריהער וואַשען די הענט, אָט ווי מע וואַשט זיך צום עסען.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (מיט דער זעלבער פרומער מינע). און זאָגען דערביי וואָס?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. זאָגען — גאָרנישט, נאָר דענקען דאַרפט איהר וועגען גאָט, וועגען טוידט און וועגען יענע וועלט.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (מיט דער זעלבער פרומער מינע). אַללרייט. (שטעהט אויף). באַדאַרף איך מיט זיך אַהער ברענגען סאַם טינג, אַ סדור, אָדער... האָ דו יו קאָלל איט?... אַ מחזור? אַ סליחה?...

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. קיין זאַך! איהר דאַרפט נאָר טראַכטען פון'ם טוידט און פון יענער וועלט. און טאָמער קומט עמיצער וועגען ביזנעס — טרייבט איהם אַרוים. טאָמער קלינגט מען אין טעלעפאָן — ענטפערט ניט. לאָזט אַראָפּ דעם ווייער.

לינדער אויפ'ן קאָפּ. זי האָט אָנגעטהאָן אַלע איהרע דיי־מאָנדס און דעם קאָפּ האָט זי אויבערגעדעקט מיט אַ ווייסען וואָאַל. ביידע זעהען אויס האָפּערדיג, רעליגיעז געשטימט, קוקען מיט גרויס רעספּעקט אויף דעם מאָדנעם אידען אין זיין מאָדנעם קאָסטיום).

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (שטיל צום טיטשער). דאָס איז די מען?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע (הויך). איהר מעגט רע־דען העכער. ערשטענס, איז ער טויבליך, און צווייטענס — ער, אַז ער דאַוועגט, קאָנט איהר שיסען מיט האַרמאַטען, וועט ער אויך ניט הערען.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס איז דאַטסאָ? לאַנג וועט ער דאַוונען?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. ניין, נישט לאַנג, דאָס הייסט, דאַוונען דאַוועגט ער דרייי שעה, און פיער שעה, און אַמאָל זעכס שעה אויך, נאָר איצט וועט דאָס נעמען עטליכע מינוט, וואָ־רום דאָס דאַוועגט ער פון פאָרענט.

(אין דער מינוט לאָזט דער איד ארויס אזא זיפץ, אז ביידע טשערקיסעס טהוען זיך אַ וואָרף.)

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. ליסען, מיסטער טיטשער, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען עפּיס אַ זאַך. (קוויינקעלט זיך).

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. וואָס פאַר אַ זאַך האָט איהר געוואָלט פרעגען, מיסעס? עפּעס אַ דין, וואָס איז שייך צו עולם־הבא?

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. יאָ. דאָס געהער זיך אָן מיט עולם־הבא, און טאַקי מיט מיר אַליין... אינ'ם חלק עולם־הבא, וואָס מיין מאַן האַנדעלט איין ביי אַ דעם אידען, האָב איך דאָך אויך אַ טהייל?...

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. חס וחלילה! אַ ווייב האָט אַ חלק אין איהר מאַן'ס עולם־הבא נאָר דעמאָלט, ווען ער האָט

ד ע ר א י ד. אין מיטען ביי טאָג?

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. עהרליכע אידען הויבען אָן מנחה פון בייטאָג.

ד ע ר א י ד. אָללרייט — איהר זענט אַ טיטשער, ווייסט איהר בעסער מן הסתם. איך קאָן אָבער ניט אויסוועניג.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. איהר דאַרפט נישט קאָנען. איהר דאַרפט נאָר שטעהן מיט'ן פּנים צו דער וואַנט, שעפּטשען מיט די ליפּען און אַרויסלאָזען אַלע מאָל אַ זיפץ, ווי איין עהרלי־כער איד... קאָנט איהר זיפצען ?

ד ע ר א י ד. איך קאָן, פאַר וואָס זאָל איך ניט קאָנען ? איך קאָן אייך זיפצען אַזוי, אַז פון יעדען זיפץ זאָלט איהר ביי מיר פאַלען אין חלשות...

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. צו שטאַרק דאַרף מען ניט. (ווייזט איהם ווי אַזוי). און רעדען וואָס ווינציגער. און דאָס וואָס איהר מוזט שוין זאָגען, זאָלט איהר זאָגען אויף לשון־קודש.

ד ע ר א י ד. ווי קומט צו מיר לשון־קודש? איך האָב מיט מיינע פערד קיין לשון־קודש ניט גערעדט.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. בהמה! זיי קאָנען לשון־קודש גלייך מיט אייך! איהר דאַרפט נאָר בעלעבעטשען וואָס ניט איז, פון כדור אָדער פון תהלים, בכדי זיי זאָלען מיינען, אַז איהר רעדט אויף לשון־קודש.

ד ע ר א י ד. אָללרייט — איך וועל אייך האַקען גאַנצע שטיקער פונ'ם דאַוונען, נאָר איך האָב מורא, איך זאָל מיך ניט צעלאַכען.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ געדאַנק! איהר'ט אומגליקליך מאַכען אי זיך, אי מיך... שאַ! זיי געהען...

(דער איד שמעלט זיך אוועק מיט'ן פּנים צו דער וואַנט. עס קומט אָן מיסטער טשערקיס, נאָך איהם די מיסעס טשערקיס. ער האָט זיך איבערגעטהאָן אין אַ נייעם אנצוג מיט'ן צי־

וועט האבען האלב פון אייער עולם־הבא, לאז זי האבען האטש די האלב פון אייער האלב.

ד ע ר א י ד. אדון עולם אשר מלך ברטם...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: דעמאלט בלייבט איהם איבער עולם־הבא אויפ'ן שפיץ מעסער.

ד ע ר א י ד. נשמת כל חי תברך את...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: סיידען מע וועט איהם באצאהלען פאר א פערטעל אזוי פיעל, ווי פאר א האלב.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. אבי איהר זאגט, ער ווייס ניט וואס געלט איז — און ידינגט זיך, ווי פאר איין אכס... פאר א פערטעל מעג ער נעמען א פערטעל...

ד ע ר א י ד. כל הנשמה תהלל יה...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: אז א פערטעל איז די העלפט, עס מאכט אויס אזוי גרויס ווי הונדערט דאלער.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. פאר וואס איז פאר א פערטעל די העלפט — פארשטעה איך ניט.

ד ע ר א י ד. אשרי יושבי ביתך עוד...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: אז א האלב פון האלב איז אלע מאל א פערטעל.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. זאגט איהם, אז צוליעב מיר מעג ער לאזען ביליגער, פאר א פופציגער.

ד ע ר א י ד. לא אמות כי אחיה ואספר...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער וויל ניט הערען, ניט זעהען.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. דארף מען ניט. איכ'ל זיך באגעהן אזוי.

ד ע ר א י ד. הודו לה' כי טוב...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: טוב — דאס הייסט, לאז שוין זיין ווי איהר זאגט.

דאָס פאַרדיענט דורך זיין לערנען, אָדער דאַוונען, אָדער צדקה־געבען... אין געקויפטער עולם־הבא האָט דאָס ווייב ביים מאַן, ווי דער מאַן ביים ווייב, קיין שום חלק ניט.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. אַזוי גאָר? א שענער יושר! (בייז).

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. מיסעס לעבען, אַזוי איז דער דין בפירוש אין מדרש פליאה הלכות גומעראַבעקע פרק עולם־הבא — וואָס זאָל איך טהון?

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס (ווייך). גיט זשע מיר איין עצה, מיסטער טיטשער, וואָס טהוט מען, איך זאָל אויך האָבען חאָטש א שטיקעל עולם־הבא?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (צו דער מיסעס). אי דאָנט נאָ וואָט איז די מעדער וויט יו? וואָס באַדערסטו? עס געהט אַוועק די צייט פאַר נאָטינג!

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס (בייז). ביי דיר הייסט עס פאַר נאָטינג... אַבי דו האָסט זיך בעוואָהרענט מיט עולם־הבא, אוז פאַר מיר איז נעווער מאַיי! גאָרניט! ער וועט זיך זיצען דאָרטען ווי א שררה, מיט אַלע אַלרייטניקעס און מיט אַלע אַלרייטניצעס אין גן־עדן, שפּיעלען מיט די חצופות אין פּאָוקער אָדער אין פּינאַקעל, און איך וועל ברענען ווי א ליכט אין גיהנם — וואָס אהרט עס איהם, א שטייגער? (וויינט שיער).

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (מיט רחמנות). אַל טעל יו, מיסעס, קאָנסט דאָך קויפען פאַר דיין געלט א פּאַרט עולם־הבא, און טאַקי ביי דעם דזשו. ער טהוט ביזנעס, לאָז ער שוין טהון.

מ י ס ט ע ר ק ו אָ ט ש ק ע (מאַכט א רחמנות־פּנים). איך ווייס ניט, אויב ער וועט פאַרקויפען נאָך עולם־הבא... איך וועל איהם א פרעג טהון. (געהט־צו צום אידען, רעדט צו איהם הויך, ווי צו א טויבען). האָט קיין פאַראיבעל ניט, רב אהרן ברב משה! די מיסעס בעט אייך, אפשר איז מעגליך, איהר זאָלט איהר אָפּטרעטען דון אייער חלק עולם־הבא... ס'איז א יושר, אַזוי ווי איהר מאַן

פון עולם־הבא. דאָס איז איינס. דאָס צווייטע — זייט אַזוי גוט און ניט די רעכטע האַנט צו אָט דעם אידען רב אהרן ברב משה און זאָגט מיר, אויב איהר נעמט איבער מיט אייער גוטען ווילען דעם חלק עולם־הבא, וואָס ער טרעט אייך איבער במתנה? זאָגט „יאָ“.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. יעס.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. נישט „יעס“, נאָר „יאָ“.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. יאָ.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. צי געהט אייך ניט איבער אַ שלעכטער געדאַנק און צי האָט איהר ניט חרטה, וואָס איהר קויפט עולם־הבא? זאָגט „ניין“.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. „נאָ־סער!“

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. ניט „נאָסער“, נאָר „ניין!“

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. ניין.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. איצט זאָגט מיר, ווי אַזוי רופט מען אייך אויף אידיש?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. דזשאָזעף.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. און אייער טאַטען?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. אברהמעל.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. יוסף בן אברהם. און אייך, מיסעס?

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. איך פלאָסי, נאָר אויף אידיש לאה־דוואָסי, און מיין מאַמע נחמה־סאָסי.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. אַלרייט! עדות, קומט אַהער! איהר זענט עדות, אַז מורנו רב אהרן ברב משה טרעט־אָפּ מיט זיין גוטען ווילען במתנה פאַר רב יוסף ברב אברהם האַלב פון זיין הלק עולם־הבא, און צו האשה מרת לאה־דוואָסי בת נחמה־סאָסי די האַלב פון זיין האַלב עולם־הבא מיט אַלע זכיות און פּריווילעגיעס, וואָס ער קאָן האָבען אויף יענער וועלט איבער הונדערט און צוואַנ־ציג יאָהר. אויך זענט איהר עדות, אַז פאַר דער מתנה באַקומט מורנו רב אהרן ברב משה פון רב יוסף ברב אברהם אַ מתנה צוויי

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. ווי באַלד אַזוי, לאָז זיין פּער־ציג דאַלער.

ד ע ר א י ד. כי לעולם חסדו...

מ י ס ט ע ר ק ו ו אַ ט ש ק ע. ער זאָגט: פ׳איז צוליעב אייך... אַצינד קאָנען מיר צוטרעטען צו דער צערעמאָניע. (טחוט אַ וואונק צו די עדות. זיי געהען צו).

ע ר ש ט ע ר ע ד ו ת. אונז האָט מען באַשטעלט, מיר זאָלען זיין עדות ביי מיסטער טשערקיס, און מע האָט אונז צו־געזאָגט צו דריי דאָלער אויף אַ קאָפּ. איצט ווי באַלד אַז די מיסעס וועט אויך דאַרפען עדות, ווילען מיר צוויי מאָל אַזוי פיעל.

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת. אָדער חאָטש צו פינף דאָלער אויף אַ קאָפּ.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. אַזוי גאָר? הפקר פעטרישקע?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. אַ סטרייק? קעגען אַ סטרייק האָבען מיר סקעבס!

מ י ס ט ע ר ק ו ו אַ ט ש ק ע (זאָג עפּיס צו ביידע עדות אויפ׳ן אויער). אַלרייט! אַצינד קאָנען מיר צוטרעטען צו דער מכירה. מיסטער טשערקיס! זייט זשע מוחל, קומט אַהער, איהר דאַרפט שטעהן אָט דאָ, אין דער רעכטער האַנד. (מיסטער טשערקיס שטעלט זיך אַוועק רעכטס). און איהר, מיסעס, זייט זיך מטריח אַהער, אין דער לינקער האַנד. (מיסעס טשערקיס שטעלט זיך לינקס. — צום אידען). רב אהרן ברב משה! זייט זשע מוחל אַהער צו מיר! (דער איד געהט צו, זיפצט). איצט, מיינע ליעבע אידען, דאַרף איך אייך זאָגען אַ פּאָר ערענסטע ווערטער, וואָס איהר האָט צו טהון, טאַקי איהר ביידע. איהר זאָלט קלערען פונ׳ם יום־המות, פונ׳ם לעצטען טאָג, וואָס וועט אמאָל קומען, דעמאָלט ווען די נשמה וועט זיך אָפּטהיילען פון אייער גוף און וועט דאַרפען געהן אין גן־עדן אַריין צו נעניסען פון דעם עולם־הבא, וואָס עס טרעט אייך אָפּ מיט זיין גוטען ווילען מורנו רב אהרן ברב משה. פון קיין זאַך אין דער וועלט טאָרט איהר אַצינד נישט קלערען, ניט גוט, ניט שלעכט, נאָר

מינע, טהוט אויס דעם צילינדער). איצט וועלען מיר געהן נעמען א רעפּרעשמען. נאָר ביזנעס בעפאָר פּלעזשור. דאָ האָט איהר אייער געלט. (נעמט ארויס צוויי הונדערט דאָלער און זעקס דאָלער פאר די עדות און גיט איבער צו מיסטער קוואָטשקע. — צו דער מיסעס טשערקיס). מיסעס! אַרויס מיט קעש! (די מיסעס בויגט זיך אָן, פערקאטשעט אלע קליידלעך און שלעפּט ארויס פון זאַק פערציג דאָלער, גיט איבער צו מיסטער קוואָטשקע). וועלל! איך געה טשענזשען מיין סוט, ביקאָז איך פיהל הייס, און דו, מיסעס, וועסט זיין אַזוי גוט און וועסט אונז טריטען מיט אַ גלעזעל מאַקסי, אָדער עפּעל־סיידער, אָדער איין אנדער דרינק. (געהט אָפּ. נאָך איהם געהט אָפּ אויך די מיסעס טשערקיס).

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע (אָפּגעווארט א האלבע מינוט נאָך זייער אוועקגעהן, געהט ער צו צום אידען). נו, אַצינד, יאָקעל בן פּלעקעל, לאָמיר זיך טיילען! (טיילט). אייך הונדערט, מיר הונדערט, אייך צוואנציג, מיר צוואַנציג, און דאָס זענען צוויי מאָל דריי דאָלער פאַר די עדות.

ע ר ש ט ע ר ע ד ו ת. צו דריי? — אָבער גאָר לא!

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת. צו פינף דאָלער, פעטער!

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. נאָך צו דאָלער — איין עק!

ע ר ש ט ע ר ע ד ו ת. ניין, ס'וועט נישט געהן!

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת. קיין נדבות ווילען מיר ניט. גיט אונז וואָס אונז קומט.

ד ע ר א י ד. אייך קומט? פאר וואָס? איהר זינגט שען?

ע ר ש ט ע ר ע ד ו ת. אַזוי? איהר האָט שוין באַקומען לשון?

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת. ביז אהער האָט איהר גערעדט נאָר אויף לאָקשען קוילעטש.

ד ע ר א י ד. שקצים! עזות־פּנים'ער! גענגסטערס!

ע ר ש ט ע ר ע ד ו ת. אַ גענגסטער זענט איהר אליין!

הונדערט דאָלער, און פון האשה מרת לאה־דוואסי בת נחמה־סאָסי א חוץ א מתנה פערציג דאָלער. האָט איהר געהערט? זאָגט „יאָ".

ב י י ד ע ע ד ו ת. מיר זענען ניט טויב.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. איך פרעג אייך ניט, צי איהר זענט טויב; איהר זאָגט מיר: „יאָ".

ב י י ד ע ע ד ו ת. יאָ.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. האָט איהר פאַרשטאַנען, וואָס דאָ איז פאָרגעקומען? זאָגט „יאָ".

ב י י ד ע ע ד ו ת. שור!

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. זאָגט ניט „שור", זאָגט „יאָ"!

ב י י ד ע ע ד ו ת. יאָ.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. האָט דאָ חלילה איינער דעם אַנדערען גענויט, געקריוודעט, אָדער אָפּגענאַרט? זאָגט „ניין".

ב י י ד ע ע ד ו ת. ס'איז ניט אונזערע ביזנעס.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע (ארויס פון די כלים). אָט גייעשע קעפּ! זאָגט „ניין"!

ב י י ד ע ע ד ו ת. ניין.

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. דאַנקען גאָט! (צום אידען). זאָגט מיר דריי מאָל אין איין אָטעם: מכשפה לא תחיה! תחיה מכשפה לא! לא מכשפה תחיה!

(דער איד זאָגט איהם נאָך דריי מאָל. מיסטער טשערקיס שוויצט, הויבט דעם צילינדער, ווישט דעם שוויים. די מיסעס טשערקיס איז אויך רויט און פערשוויצט),

מ י ס ט ע ר ק ו ו אָ ט ש ק ע. מיסטער טשערקיס, מזל טוב! מיסעס טשערקיס, מזל טוב אייך! גאָט זאָל אייך העלפען, איהר זאָלט זיך עלטערען ביז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר! נאָר איך דאַרף אייך זאָגען, איהר האָט געהאַנדעלט א מציאה. איין אַנדערען וואָלט דאָס געקאָסט פינף הונדערט דאָלער — און אפשר טאַקי אַלע טויזענד, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען קוואָטשקע!

מ י ס ט ע ר ט'ש ע ר ק י ס. וועלל! (אוועק די פרומע

אַ מעשה מיט אַ גרינהאָרן

מיסטער באראבאן, ביזנעס־בראָקער, דערצעהלט, ווי אזוי ער האָט אָנגעלערענט א גרינהאָרן, וואָס האָט געהייראט צו־ליעב ביזנעס. — איבערדערצעהלט מיט זיין לשון.

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת. א געגנסטער מיט א מאסקע, א רוח אין דיין פרעטרער באַרד אריין.

ד ע ר א י ד. אז ס'איז יא אזוי, טא נא זשע דיר! (שטעקט אָפּ דעם עדות א פּאַטש).

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת (האַפּט דעם אידען פאַר דער באַרד). פּאַטשען וועסטו זיך, דו שאַרלאַטאַן, דו עולם־הבא־פּעדלער?...

(ציהט איהם צו זיך. דעם אידענס באַרד איז ביים צווייטען עדות אין די הענד. אין דעם עפּענט זיך די טהיר און עס בע־ווייזען זיך מיסער טשערקיס אין איין אַנדער קאָסטיום און מיסעס טשערקיס מיט א טאַץ. אויף דער טאַין — א פּאָר פלעשלעך מיט געטראַנקען און א פּאָר שעלבעלעך מיט פאַר־ביסען. דערזעהען איינעם פון די עדות מיט א באַרד אין די הענד און דעם אידען אָהן א באַרד, האָבען זיי אלץ פער־שטאַנען. נאָר פאַר גרויס וואונדער זענען זיי געבליבען שטעהן אויף דער טהיר, ווי צוגעשמיעדט, קוקענדיג איינס אויף דאָס אַנדערע. א מינוט האַלט־אָן די שטומע סצענע, וואו אלע זענען פאַרגליווערט. יעדער אין זיין פּאָזע. דער פאָרהאַנג פאַלט).

אַ מעשה מיט אַ גרינהאָרן

— איהר זאָגט: אַמעריקאַ איז אַ לאַנד פון ביזנעס — נעווער־מיינד. עס דאַרף אַזוי צו זיין. נאָר אַפּטעראָל געהן הייראַטען און פאַרקויפען זיך צוליעב ביזנעס — דאָס איז שוין, עקסקיוז מי, אַ חזיריי. איך פּרעדיג ניט קיין מאָראַל, נאָר איך זאָג אייך, ס'אַ פעקט. אַז 99 פּראָצענט גרינהאָרנס הייראַטהען ביי אונז צוליעב ביזנעס — פאַרדריסט דאָס מיך, און אַז איך דערטאַפּ אַזאַ גרינהאָרן, וועט ער שוין פון מיר טרוקען נישט אַרויס. ליוו איט טו מי, וועל איך אייך דערצעהלען אַ שענס!

זיץ איך מיר איינמאָל אין מיין אָפּיס און מייל די פּאָסט. קומט אַריין צו מיר אַ גרינהאָרן, נאָך גאָר אַ באַי. און מיט איהם אַ ווייבעלע — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — בלוט און מילך. שען ווי דער טאָג און פריש ווי איין עפּעלע, נאָר וואָס פון'ם בוים. אריינגעקומען, רופט ער זיך אָן צו מיר: „האַו דו יו דו! זענט איהר דאָס מיסטער באַראַבאַן דער ביזנעס־בראָקער?" „סידאַן! וואָס'ט איהר זאָגען גוטס?" עפענט ער מיר אויף זיין האַרץ און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע געשיכטע, סאָ ענד סאָ, אַזוי ווי ער איז אַ באַי ערשט צעהן יאָהר אין לאַנד, אַ ני־פּענטס־מייקער ביי טרייד, און אין איהם האָט זיך פאַרליעבט אָט דאָס ווייבעלע, געווען אַ מיידעל איין אַרבייטורין, וואָס פאַרמאָגט טויזענד דאָלער אין קעש, האָט ער מיט איהר חתונה געהאַט און זוכט אַ ביזנעס, זיי זאָלען קאָנען מאַכען אַ לעבען און פאַרשפּאָרען אַרבייטען אין שאַפּ, וואָרום ער האָט, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַ רעמאַטיז, ביי איהם בלייב עס, און אַזוי ווייטער. קוק איך אויפ'ן ווייבעלע און זאָג צו איהם: „אין וואָס פאַר אַ ביזנעס וואָלט איהר גענאַנגען?" ענטפערט ער מיר: „ער וואָלט געעפענט אַ סטיישאָנערי". און ער גיט מיר צו

אפ מזל־טוב: גאט האט מיר צוגעשיקט א העכט, א גרינהארן, און אז ער האט איצט א טשענס, אויב ער איז א מענטש, פטור צו ווערען פון דער לאנדרי אין גלייכען געלט, זאל ער וויסען וואס ער האט צו טהון, און אזוי ווייטער... האט דער גנב פארשטאנען, וואס איך מיין, און זאגט צו מיר: „ברענגט איהם נאר, דעם העכט, וועט שוין זיין אלרייט"... אין דריי טאג ארום — מיין גרינהארן איז דא, געבראכט א דעפאזיט, אוועקגעשטעלט זיך מיט'ן ווייבעלע אויף א וואך טרייען, ווי דער שטייגער איז, און מיין לאנדרי־מען האט שוין מסתמא געזעהען, אז די וואך פון טרייען זאל זיין אלרייט, און נאך מיט א שמיצעל אויף יענער צייט אלרייט — און מע האט געסעטעלט די ביזנעס. דער גרינהארן האט אפגע־צעהלט די פאר דאלער, דער לאנדרימען האט איהם איבערגעגעבען די ביכער מיט די שליסעל, איך האב אפגענומען מיין רח"ש דוקא פון ביידע צדדים, און אזוי ווייטער — מיסטער באראבאן ביזנעס־בראקער ווייס וואס ער האט צו טהון — און, ווי זאגט איהר, פיניטא לא קאמעדיא. איא? אזוי זאגט א י ה ר. ביי מיר הויבט זיך די קאמעדיע ערשט אן. ווארום אז ס'איז אלסדינג שוין געווען פארטיג ארום און ארום, האט זיך ערשט צעברענט אין מיר א פייער אויף דעם גרינהארן, פאר וואס קומט איהם, דעם ממזר, איין אפגעשיילט אייעלע גלייך אין מויל אריין, אזא ווייבעלע, טוי־זענד דאלער אין קעש און א פארטיגע ביזנעס אהן קאפוועהטיג? מע דארף ביי איהם די לאנדרי אפהאנדלען פאר האלב געלט און אויעקגעבען זי צוריק צום פריהעריגען לאנדרימען. ווי אזוי? דערויף בין איך דאך מיסטער באראבאן ביזנעס־בראקער, ביי מיר איז נישטא א זאך, וואס איך זאל ניט קאנען דורכפיהרען! בין איך אוועק אקוראט אקעגען דער לאנדרי אויפ'ן קארנער פון דער צווייטער סטריט און האב אפגעדונגען ביי'ם איידזשענט א רומקע, אריינ־געפידעלט איהם א צעהן־דאלער־ביל איין אויפגאב און האב אויס־געהאנגען א סיין אויף דער ווינדע:

„אט דא עפענט זיך א לאנדרי".

פאַרשטעהן, אַז אין אַ סטיישיאָנערי וואָלט „זי" איהם אויך גע־פאַנט קומען צו הילף. איהר פאַרשטעהט אַ גרינהאָרן? ניט גענוג ער האָט דערטאַפּט אַ פּרי, איין אתרוג'על אויף צו מאַכען שהחיינו, און ניט גענוג זי ברענגט איהם טויזענד דאָלער אין קעש, איז ער נאָך אַ בעלן, זי זאָל איהם ארבייטען און ער וועט זיך זיצען מיט זיינע חברים, שפּיעלען אין פּינאַקעל און אַזוי ווייטער — איך קען מיינע לייט! טראַכט איך מיר: אַ מכה וועסטו ביי מיר האָבען אַ סטיישיאָנערי! איך קאָן באַשטעהן, דו זאָלסט ביי מיר ליגען ווי אַ הונט אין אַ לאָנדרי, וועסט ביי מיר ווערען אַ לאָנדרי־מען! וואָס איז מיר עפּיס איינגעפאַלען אַ לאָנדרי? ווייל איך האָב גראָד געהאַט אויף דער האַנט אַ לאָנדרי צו פאַרקויפען. און איך רוף מיך אָן צו מיין גרינהאָרן: „צו וואָס טויג דיר, זאָג איך, זיך באַדערען מיט אַ סטיישיאָנערי־סטאָר אַכצען שטונדען אין מעת־לעת, אַרויס־קוקען, טאָמער וועט דורכלויפען אַ סקוהל־באָי און האַפּען קענדי פאַר אַ פּעני און אַזוי ווייטער? אַמעהר, ליוו איט טו מי—איכ'ל דיר גיבען אַ שענערע ביזנעס, אַ לאָנדרי אין די בראָנקס, וועסטו אַר־בייטען רעגעלע שטונדען און לעבען ווי אַ קייסער! און איך נעם אַ פּענזעל און טהו איהם אַ רעכען־אויס, אַז נאָך אַלע עקספּענסעס — רענט און שוירטאייירענער און פּעמיליאייירענער און דעליווערי־באָי און לאָנדרי־ביל און אַזוי ווייטער, בלייבט איהם איבער ריינע עטליכע און דרייסיג דאָלאַר אַ וואָך — דאַרף מען בעסער? „וואָס וועט דאָס קאָסטען?" זאָג איך: „טויזענד דאָלער איז דאָס אַ באַר־גיין, נאָר ליוו איט טו מי — איכ'ל עס אייך מאַכען פאַר אכט הונדערט. איהר'ט, זאָג איך, דאַרפען נאָר אָפּצאָהלען די פאַר דאָ־לער, פאַרבינדען די אויגען, נעמען די שליסעל און איהר זענט אָללרייט. דערווייל, זאָג איך, געהט געזונט און קומט צו מיר אין דריי טעג אַרום, ווייל איצט האָב איך קיין צייט ניט — און גוד־באַיי!"

און אַליין בין איך אַוועק צו מיין לאָנדרימען און געב איהם

זאָג איך, מיט אַמעריקאַנער קאָנקורענטען? זיי קאָנען אייך, זאָג איך, אריינטרייבען אין אַזעלכע עקספּענסעס, אַז איהר זאָלט דאַר־פען, זאָג איך, אויפהאַפּען זיך אין מיטען ביינאַכט און אַנטלויפען אין איין העמד!"... וואָס טויג אייך, איך האָב אויף זיי אָנגעוואָר־פען אַזאַ שרעק, אַז זיי האָבען אָפּגענומען האַלב וויפיעל זיי האָבען אריינגעלעגט און האָבען נאָך אָפּגעצאָהלט מיר רח"ש אויך, וואָרום איך בין דאָך ניט מחויב זיך באַדערען אומזיסט, און — אויס לאָנדרי! נאָר האָט צייט, איהר זענט נאָך ניט פאַרטיג. אויב איהר דאַלט קאָפּ, דאַרפט איהר געדענקען, אַז איך האָב געהאַט אריינגע־צימבעלט צעהן דאָלער איין אויפגאָב דעם איידזשענט פאַר אַ סטאָר און אויסגעהאַנגען אַ סיין אויף אַ לאָנדרי. פרעגט זיך אַ קשיא: למאי זאָל איך לאָזען צעהן דאָלער גלאַט אויפ'ן ווינט, מיר ניט, דיר ניט? ביי מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער איז דען גנבה'ש געלט, צי וואָס? איז איין מאָל אַוועק. צווייטענס, ברענט מיך נאָך אַלץ אויף דעם גרינהאָרן און עס פּאַרקעט מיך: דער ממזר האָט נאָך עטליכע הונדערט דאָלער אין פּאַקעט און אַ ווייבעלע ביי דער זייט — גין־גאָלד! פאַר וואָס קומט דאָס איהם? מיסטער באַראַבאַן, דער גרעסטער ביזנעס־בראָקער פון דער איסט סייד, באַדאַרף האָבען אַ ווייב, עקסקיוז מי, אַ פאַרזעהעניש און נאָך אַ קסאַנטיפּע דערצו, און דער גרינהאָרן דאַרף איהם גאָט צושיקען אַזאַ צאַצקע, יו נאָ, אַ מזוזה'לע — אויסקרענקען זאָל ער עס! פויל איך זיך ניט און שרייב איהם אַוועק אַ פּאָסטעלקאַרד, ער זאָל קומען צו מיר אויף איין אָפּאינטמענט אין דער און דער שעה, איך האָב צו איהם אַ ביזנעס. לאָזט ער זיך ניט בעטען און קומט צו געהן אין דער אָפּגעשטעלטער צייט אוֹן דוקא מיט איהר, מיט'ן ווייבעלע. באַזעץ איך זיי, מיינע ליעבע געסט, און דערצעהל זיי אַ מעשה, סאָ ענד סאָ: „איהר קענט ניט די אַמעריקאַנער בלאָפּערס! איהר זאָלט וויסען, וואָס פאַר אַ טריק דער גנב, דער אַלטער לאָנדרי־מען האָט אייך אָפּגעטהאָן — אַזש די האָר שטעלען זיך קאַפּויר!"... „דהיינו?" „דהיינו, זאָג איך, דאָס האָט ער, זאָג איך, אָפּגעדונגען

אודאי געהט ניט אַוועק קיין טאָג צייט — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט אַ צעיאָשעטען קאָפּ — סטייטש! ער איז אַ געקוילעטער! „וואָס איז די טראָבעל?“ דערצעהלט ער מיר פון׳ם אומגליק, עפּיס אַ שוואַרץ יאָהר האָט אָפּגעדונגען אַקוראַט אַקעגען איהם אַ סטאַר און עפּענט אַ לאָנדרי! „וואָס זשע ווילסטו, גרינהאָרן?“ וויל ער, איך זאָל איהם געפינען אַ קונה אויף דער לאָנדרי, וועט ער מיר באַדאַנקען אויפ׳ן שענסטען אַרט און וועט אייביג גאָט בעטען פאַר מיר, און אַזוי ווייטער. באַרוהיג איך איהם און זאָג איהם, אַז ניט אַזוי גרינג געפינט מען אַ קונה. נאָר ער זאָל זיך פאַרלאָזען אויף מיר, איכ׳ל טרייען מיין בעסט. דערווייל זאָל ער געהן אהיים און קומען אין דריי טעג אַרום, מחמת איך בין פאַרוואָרפען מיט ביזנעס, און אַזוי ווייטער — און גוד באַיי!

און אַליין האָב איך געשיקט רופען מיין אַלטען לאָנדרימען און דערצעהל איהם סאָ ענד סאָ: אַצינד האָסטו אַ טשענס אַוועקצו׳קניה׳ן צורוק ביי׳ם גרינהאָרן דיין לאָנדרי פאַר האַלב געלט. זאָגט ער: „ווי אַזוי וועט איהר עס מאַכען?“ זאָג איך. „וואָס געהט׳ס אייך אָן? ליוו איט טו מי — דערויף בין איך דאָך עפּיס מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער“. זאָגט ער: „אָלרייט“. זאָג איך: „וועל איך האָבען דערפאַר מיין קאָמישען?“ זאָגט ער: „אָלרייט“. זאָג איך: „איך מוז האָבען דערפאַר אַ הונדערטער“. זאָגט ער: „אָלרייט“. און אַזוי ווייטער. דערווייל זענען איבערגעלאָפען די דריי טעג — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט׳ן ווייבעלע. דאָס ווייבעלע האָט זיך אַביסעל אויסגעבלייכט, נאָר זי איז נאָך אַלץ שען, ווי די זונן: „וואָס הערט זיך?“ „וואָס זאָל זיך הערען, זאָג איך, איהר דאַרפט, זאָג איך, דאַנקען גאָט, איך האָב קוים־קוים געפונען אַ בעלן אויף אייער לאָנדרי, נאָר וואָס דען? איהר׳ט מוזען, זאָג איך, פאַרליערען געלט“. „וויפיעל?“ „פרעגט ניט, זאָג איך, וויפיעל איהר פאַרליערט, פרעגט וויפיעל איהר געווינט. וואָרום וויפיעל, זאָג איך, איהר זאָלט ניט נעמען, איז דאָס ווי געפונען... איהר שפּיעלט זיך,

מען א פלאם־פייערדיגע קאנקורענציע. מע האט זיך געשמיסען מיט די פרייזען ווי ווייט מע האט געקאנט. האט יענער געשטעלט 24 סענט א דאזען פלעט, האבען זיי געשטעלט 18 און נאך צוגעגעבען א „ספרעד" אומזיסט. האט יענער ארונטערגעלאזט אויף 8 סענט העמדער, האבען זיי אראפגעשמיסען אויף א פעני און א האלב קאללערס, האט יענער שוין געמוזט אראפשמייסען אויף א פעני, און אזוי ווייטער. דער שפיץ איז — מע האט זיך אזוי לאנג גע־שמיסען, ביז דער גרינהארן האט זיך אפגעשאקעלט פון די פאר דאלער און געבליבען אהן א פעני, נישט געהאט מיט וואס צו צאהלען רענט, האט ער צוגעמאכט די לאנדרי, ארויס בשן ועין, ווי שטעהט אין פסוק: בשקאפע יבוא בשקאפע יצא. און איצט רוהט ער זיך ביי מיר אפ אין לודלאוו־סטריט־דזשייל, — דאס האב איך אויסגעזוכט פאר זיין ווייבעלע א לאיער, וואס מאנט ביי איהם פון איהרטוועגען דריי זאכען: 1) איהר געלט, די טויזענד דאלאר נדן. 2) א גט, און 3) ביז זי וועט אמאל באקומען פון איהם דעם גט, זאל ער זי סופארטען לויט די געזעצען פון לאנד — א רוח אין זיין טאטענס טאטען אריין, דעם גרינהארן!...

די סטאָר אַקעגען אייך, און האָט אויסגעהאַנגען אַ סיין אויף אַ לאָנדרי, בכדי, זאָג איך, איהר זאָלט זיך דערשרעקען און איהם אַפּטרעטען פאַר האַלב געלט צוריק זיין לאָנדרי". דערהערט אַזאַ מעשה, האָט זיך דאָס פּאַר־פּאָלק גענומען איבערקוקען, געוואָרען אָנגעצונדען, און איבערהויפּט דאָס ווייבעלע. די אויגען האָבען איהר געברענט, ווי צוויי קויהל פייער. „ס'איז אַ יושר, זאָג איך, איהר זאָלט זיך מיט איהם אָפּרעכענען, מיט'ן גנב, ער זאָל אייך האָבען צו געדענקען!" „מיט וואָס קאָנען מיר זיך מיט איהם רע־כענען?" „ליוו איט טו מי, זאָג איך, איכ'ל איהם שוין צורעכט מאַכען, דעם פויגעל, אַז ער וועט ביי מיר, זאָג איך, קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהן, און אייך, זאָג איך, וועט דערפון אַרויס־קומען אַ טיבה, איהר'ט, זאָג איך, האָבען אַ ביזנעס נאָך בעסער ווי פריהער!" קוקען זיי אויף מיר, ווי די טייבעלעך, ווי איינער רעדט: פון אייער מויל אין גאָט'ס אויערען, און לאַנג לעבען זאָלט איהר, און אַזוי ווייטער! און איך נעם און לעג זיי פאַר אַ פּלאַן: דאַרפען זיי קויפען פרעמדע ביזנעס און צאָהלען יענעם פאַר דער פירמע אין טאָג אַריין? אַמעהר, געה איך שוין צום אייגענעם לענד־לאָרד און דינג זיי אָפּ די סטאָרקע, וואָס דער גנב האָט געוואָלט דינגען, און איך פיקס זיי איין פאַר אַזעלכע דריי פיער הונדערט דאָלער אַ לאָנדרי אַקוראַט אַקעגען זיין לאָנדרי און שטעל זיך אַוועק מיט זיי קאָנקורירען, וויפיעל זיי נעמען, נעם איך ביליגער, און איך מאַך זיי אין דריי־וואָכען צייט צו מופען — זאָל מיין נאָמען ניט דייסען באַראַבאַן! וואָס טויג אייך, איך האָב זיי אַזוי צעשרויפט, אַז דער גרינהאָרן איז מיר שיער ניט אַרויפגעפאַלען קושען, און דאָס שענע ווייבעלע זיינס האָט זיך צערויטעלט און איז געוואָרען נאָך שענער ווי געוועזן. און דעם זעלבען טאָג נאָך האָב איך גע־רענט פון זייערטוועגען די סטאָרקע, און ס'איז גיך באַרטיג געוואָרען ביי מיר אַ נייע לאָנדרי מיט אַ סיין און מיט טישען און מיט האַק און פּאַק, און מיין פאַר פאָלק האָט זיך גענומען צו דער ארבייט, און ס'איז אַוועק צווישען זיי אין צווישען אַלטען לאָנדרי־

מיסטער גרין האָט אַ דזשאָב

דערצעהלט פון איהם אַליין, און איבערגעגעבען מיט זיין לשון.

מיסטער גרין האָט אַ דזשאַב

— האַ דו יו דו, מיסטער שלום־עליכם! איך ווייס ניט, אויב איהר קענט מיך?... איך קעהר מיך אָן מיט אייך שטיקלעך אייגענע, שני־שבשלישי׳ס... דאָס הייסט, ניט מיט אייך, נאָר מיט אייער טביה דעם מילכיגען און מיט זיין קרוב מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ... אהאַ! איאָ, ס׳איז אייך אינטערעסאַנט? איהר האָט זיך אזש אָפּגעשטעלט? — שטעהט זשע טאַקי אַ ווײַלעטשקע אָט דאָ מיט מיר אויפ׳ן סיידוואָק, וועלען מיר אַביסעל שמועסען פון דעם אַמעריטשקע, וואָס פאַר אַ גאָלדענע מדינה דאָס איז. און ניט אַזוי טון אַמעריקע, ווי פון איהרע ביזנעס, ווי מע ווערד אויסגעריסען אין עושר און אין כבוד, ביז גאָט שיקט צו דעם רעכטען דזשאַב, און אַז גאָט העלפט, אַז מע שלאָגט זיך אַרויף אויף דעם רעכטען דזשאַב, איז דאָ אַ האָפנונג, מע זאָל מיט דער צייט זיך אַרויפאַר־בייטען, ווערען גוט־אָפּ, אויסוואַכסען אַ דזשייקאָב שיף, אַ נייטען שטראוס, אָדער האָטש אַ הערי פישעל — מיט איינעם וואָרט: זיין אַלרייט... איך קאָן אויף זיך נאָך לעת־עתה ניט זאָגען, אַז איך בין אַלרייט, נאָר אַ דזשאַב, געלויבט דער אויבערשטער, האָב איך שוין, און דער גאַנצער אַנטיק פונ׳ם דאָזיגען דזשאַב איז, וואָס איך בין אַליין דערגאַנגען, אַליין מיט מיין אייגענעם שכל... נאָר איך זעה, אַז איהר ווילט וויסען, איהר געהט אויס, — ווער איז דער פאַרשוין, וואָס רעדט צו אייך? אַז איך וועל אייך זאָגען, אַז דאָס רעדט מיסטער גרין, וועט איהר זיך טראַכטען: גרין? געל? בלוי? — ס׳איז אַזוי גוט ווי גאָרנישט... דאָ הייס איך גרין, דאָרט האָב איך געהייסען גרינבערג. פון וואַנען? פון אַדעס? — פון אַדעס... פון יעהופּעץ? — פון יעהופּעץ... פון כתריעלעווקע, פון טעפּליק, שפּאָלע, אומאַן, באַרדיטשעוו — בקיצור, פון „יענע" מקומות... און געהאַנדעלט האָט מען ווי אַלע אידען האַנדלען.

און מע האָט דערטאַפּט אַ שופר, האָט מען מעשה ספּאַרט געבלאָ־
זען און געבלאָזען אַזוי לאַנג, ביז דער שמש האָט אונז אָפּגעגאָסען
מיט וואַסער און אַרויסגעטריבען פון שוהל. — בקצור, איך קען
די מלאכה, און ווי זאָגט איהר: אַז מע שמועסט, אַז ער יכול׳ט,
איז דאָך ניט שייך... וואָס טויג אייך, איך האָב געגעבען אַ נעם
דעם שופר אין האַנט און האָב זיי געגעבען אַ בלאָז „ת ק י ע ה־
ש ב ר י ם־ ת ר ו ע ה", און אויסגעלאָזט האָב איך זיי מיט אַ
„תקיעה גדולה" בלא גוזמא פון דאַנען ביז ברוקלין ברידזש! דער־
הערט אַזאַ בלאָז, רופען זיי זיך אָן צו מיר: „פון וואַנען איז אַ
יונגערמאַן?" זאָג איך: „וואָס איז די נפקא מינה?" זאָגען זיי:
„טאָמער וואָלט איהר זיך באַשטעלט ביי אונז פאַר אַ בלאָזער אויף
ימים נוראים? אונזער בעל־תוקע איז געשטאָרבען". „איך זאָל קאָ־
נען, זאָג איך, מאַכען דערפון אַ לעבען, איז מהכתיתי"... „מאַכען
אַ לעבען פון בלאָזען אַליין, זאָגען זיי, איז שווערליך. סיידען איהר
זאָלט דערצו נאָך עפּיס טהון"... דהיינו, זאָג איך, וואָס נאָך זאָל
איך טהון? זיין דערצו אַ דרייווער? אַ גאַבעטשמען, אָדער אַ סטריט־
לינער?" זאָגען זיי: „ווי באַלד איהר זענט אַ בלאָזער, אַ בעל־תוקע
הייסט עס, קאָן מען פון אייך אַזעלכע גראָבע אַרבייט ניט פאַרלאַנ־
גען. דאָס איינציגע, זאָגען זיי, וואָס מיר קאָנען אייך געבען, איז
נאָר אַ טשענס, איהר זאָלט קאָנען, זאָגען זיי, בלאָזען נאָך אין אַ
שוהל"... איז דאָס מיר אַריין איז נאָז אַריין און איך טראַכט מיר:
אַז איך האָב אַ טשענס צו בלאָזען נאָך אין אַ שוהל, קאָן איך דאָך
האָבען אַ טשענס צו בלאָזען נאָך אין צוויי שוהלען. אוֹן פאַר וואָס
ניט אין דריי שוהלען?... און איך בין אַוועק דאונטאון פון איין שוהל
אין דער אַנדערער, פון איין מנין אינ׳ם אַנדערען, אומעדום גע־
מאַכט פּראָבעס, באַוויזען מיין קונסט אין תקיעה־שברים־תרוּעה,
געהאַט דעם גרעסטען סוקסעס, וואָרום איך, אַז איך בלאָז, לויפט
מען זיך צענויף פון אַלע שוהלען. מיך האָבען געהערט בלאָזען
דזשאָרזשעס, קאָנגרעסמענס, אַסעמבלימענס, און אַלע האָבען גע־
זאָגט: וואַנדערפול! איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז דעם ערשטען

געדרעהט, געמעקלערט, ביז ס'איז געקומען דאָס גוטע שטיקעל ציים און מען איז אַרויסגעטריבען געוואָרען און מען איז מגולגל געוואָרען אַהערצוצו, אין קאָלומבוס'עס מדינה, און מע האָט אַזוי לאַנג געגעסען ביז מע האָט אויפגעגעסען פון זיך דאָס לעצטע שטיקעל העמד, האָט מען אָנגעהויבען פאַרשוואַרצט ווערען גאָר אויף איין אַנדער אופן און מע האָט געטהאָן כל עבודת־פּרך — ס'איז נישט געגאַנגען! ביז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול. און אַז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול, האָב איך דערזעהן אין די פּייפּערס, ווי מע אַדווערטייזט חזנים, שוהלען, מנינים. אין די סטאָרס האָב איך דערזעהן שטעלט מען אַרויס סדורים, מחזורים, שופרות, טליתים, און דער עולם, האָב איך דערזעהען, הויבט אַן צו־שמייכלען זיך צום רבונו־של־עולם, חנפה'נען גאָט צוליעב ביז־נעס, — האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג צו זיך אַליין: „מיס־טער גרין! ביז וואַנען וועסטו זיין אַ גרינער? טהו אויך אַ לעק פון'ם ראש חודש אלול און פון די עשרת ימי תשובה!"... נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען טהון אַ לעק, אַז סע לעקט זיך... צו וואָס קאָן איך מיך נעמען? זיך שטעלען פאַר אַ חזן? — בין איך קיין מאָל ניט געווען קיין שוסטער... פאַר אַ שוחט? — מיין טאַטע איז קיין מאָל ניט געווען קיין בעל־עגלה... קיין רעווערענד וועל איך דאָך אודאי ניט זיין, וואָרום איך קען עברי און פאַרשטעה פּירוש המלות... סיידען אַ בוטשער אויף סטריקטלי כשר? — האָב איך אין דער היים נישט געהאַנדעלט מיט גנבה'שע פערד... פאַרטיעפט, ווי אייער טביה זאָגט, אין די דאָזיגע מחשבות און געדאַנקען, ביז איך אַריין אין אַ מקום קדוש... ראש חודש אלול. דער עולם דאַ־ווענט, מע זאָגט „לדוד אורי"... מע האָט אָפּגעדאַוועט, רופט זיך אַן איינער: „און ווער וועט אונז געבען אַ בלאָז?" רוף איך מיך אָן: „אַ בלאָז? לאָזט מיך"... וועט איהר פרעגען, ווי קומט צו מיר אַ בלאָז? איז די מעשה אַזוי. קיין בעל־תוקע בין איך אין דער היים טאַקי ניט געווען. מיין טאַטע אויך ניט. מיין טאַטענס טאַטע אויך ניט. נאָר יונגלעך שקצים, אַז ס'איז געקומען ראש חודש אלול

יאָהר האָב איך געהאַט נאָר איין שוהל מיט צוויי מנינים. דאָס צוויי־טע יאָהר דריי שוהלען מיט פינף מנינים. היינטיגס יאָהר שניידט זיך מיר, אַז דער אויבערשטער וועט וועלען, ביז אַ דאָזען מנינים, און איך וועל קאָנען מאַכען אַ שענע פּאָר טאָלער. אי, ווי אַזוי קאָן איין מענטש אַטענדען צו אַזוי פיעל ביזנעס? — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען, ס'איז אַמעריקאַ, און אין דעם לאַנד העלפט מען זיך שוין אויס. אין איין אָרט איז ביי מיר די תקיעות פריהער, אינ'ם אַנדערען אָרט אַביסעל שפּעטער, אינ'ם דריטען נאָך שפּעטער. איך טריי מיין בעסט, אַז דאָס פּובליקום זאָל זיין סאַטיספּייט, ביקאָז אַז טאָמער לאָז איך דורך די צייט, פאַרליר איך דאָך מיין דזשאָב מיט מיין רעפּוטיישאָן. איהר וואונדערט זיך, מיסטער שלום־עליכם, וואָס איך יוז מעהר איינגעלשע ווערטער ווי אידישע? — דאָס איז איבער די קינדער. זיי זענען שוין ביי מיר אמת'ע אַמעריקאַנער און ווילען שוין ניט רעדען קיין וואָרט אידיש! איהר זאָלט אָנקוקען מיינע באָיעס, וועט איהר אין לעבען נישט זאָגען, אַז דאָס זענען אידישע קינדער. און מיך אַליין, אַז איהר וועט באַגעגענען נאָך ימים נוראים, וועט איהר מיך אויך ניט דערקענען. ביי מיר אַז עס קומט אַ קורצע צייט פאַר ראָש חודש אלול, וואַרף איך אַראָפּ מיין סוט, פאַרלאָז מיר אַ באָרד, באַקום אַ „היימיש" אויסזעהען, און ווי נאָר עס געהען אַוועק די ימים נוראים, נעם איך אַ שייוו, טהו אַז מיין העט און ווער מיר צוריק אַ דזשענטעלמען — וואָס טהוט מען ניט אין אַמעריקאַ צוליעב ביזנעס?... איך זעה אין אייך, מיסטער, איהר האָט חשק מיך צו באַשרייבען אין פּייפּער, — איהר האָט שוין אַרויסגענומען דאָס ביכעלע אפילו, — נעווערמיין, געזונטערהייד! איכ'ל אייך נאָך זאָגען אַ דאַנק. וואָרום פאַר מיר וועט דאָס זיין איין אַדווערטייזמענט... פאַרקעהרט, איכ'ל אייך נאָך בעטען, איהר זאָלט אַרויסשטעלען מיין אַדרעס: מ י ס ט ע ר ג ר י ן. ט ש ע ר ר י ס ט ר י ט, נ י ו י אָ ר ק ס י ט י, פּליען... איך האָף, מיר'ן זיך נאָך אַמאָל באַגעגענען אפטאָון. דערווייל זייט מיר גוד באַיי!